

**ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE BİR DİPLOMASİ
TÜRÜ OLARAK LOBİCİLİK FAALİYETLERİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ**

Muhammed DERVİŞ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Latif PINAR**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE BİR DİPLOMASİ TÜRÜ OLARAK
LOBİCİLİK FAALİYETLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Muhammed DERVİŞ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Latif PINAR**

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Eylül 2023**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU	13
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	13
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	13
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	14
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	14
GİRİŞ	15
1. DİPLOMASİ	16
1.1. Diplomasi Kavramı.....	16
1.2. Diplomasinin Tarihsel Gelişimi.....	17
1.3. Diplomasi Çeşitleri	19
1.3.1. Arabuluculuk Diplomasisi	19
1.3.2. İkili Diplomasisi.....	21
1.3.3. Çok Taraflı (Konferans) Diplomasisi	22
1.3.4. Parlamenter Diplomasisi	24
1.3.5. Zirve Diplomasisi.....	26
1.3.6. Mekik Diplomasisi	29

1.3.7. Sessiz Diplomasi.....	31
1.3.8. Kamu(Sivil) Diplomasisi	32
1.3.9. Kültür Diplomasisi	34
1.3.10. Dijital Diplomasi.....	35
1.3.11. Ekonomik Diplomasi	37
2. LOBİCİLİK.....	38
2.1. Lobicilik ve Lobici Kavramı.....	38
2.2. Lobiciliğin Tarihsel Gelişimi	39
2.3. Lobicilik Türleri	42
2.3.1. Doğrudan Lobicilik.....	42
2.3.2. Dolaylı Lobicilik.....	43
2.3.3. Kolektif Lobicilik.....	44
2.3.4. Kurumsal Lobicilik.....	45
2.3.5. Endüstri Lobiciliği.....	46
2.3.6. Mesleki Lobicilik.....	47
2.3.7. Kamu Lobiciliği	48
2.3.8. Uluslararası Lobicilik.....	49
2.4. Lobicilik Yöntemleri.....	51
2.5. Lobicilik Süreci	53
2.6. Lobicilik ve Etik İlişkisi	54
2.7. Lobicilik Tartışmaları ve Eleştirileri	55
3. TÜRKİYE’NİN ULUSLARASI SAHADAKİ LOBİCİLİK FAALİYETLERİ.....	56
3.1. Türkiye'nin Lobi Faaliyetlerinde Hedef Ülkeler	56
3.1.1. Amerika Birleşik Devletleri	56
3.1.2. Yunanistan	62
3.1.3. Ermenistan	67
3.1.4. Afrika Ülkeleri	73
3.2. Türkiye'nin Lobicilik Faaliyetlerinde Rol Oynayan Kuruluşlar	79
3.3. Türkiye'nin Lobicilik Faaliyetlerinde Kullandığı Stratejiler	80
3.4. Türkiye'nin Lobicilik Faaliyetlerinin Genel Bir Değerlendirmesi	80
SONUÇ	84
KAYNAKÇA.....	88

TABLÖLÄR LİSTESİ	95
ŒEKİLLER LİSTESİ	96
ÖZGEÇMİŒ	97

TEZ ONAY SAYFASI

Muhammed DERVİŞ tarafından hazırlanan “ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE BİR DİPLOMASİ TÜRÜ OLARAK LOBİCİLİK FAALİYETLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Latif PINAR

.....

Tez Danışmanı, Uluslararası İlişkiler

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 20.09.2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Latif PINAR (KBÜ)

.....

Üye : Prof. Dr. Ali ASKER (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Emre KALAY (TÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Muhammet DERVİŞ

İmza :

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında temel olarak Türkiye'nin lobicilik faaliyetleri incelenmiştir. Konunun belirlenmeden önce uluslararası ilişkiler ile ilgili literatür taranmış ve alanın geniş çerçevesinden dolayı bu aşamada epey bir zorlanılmıştır. Neyse ki danışman hocamın isabetli yönlendirmeleri ile hem ilgimi çekecek hem de akademiye katkı sağlayabilecek ilgili konu belirlenmiştir. Konunun belirlenmesinin ardından tez çalışmasının planlanmasında ve zaman yönetimi konusunda danışman hocamın yönlendirmeleri ile stres yönetimini büyük oranda gerçekleştirebildim. Bu rahatlığın verdiği motivasyon ile konu hakkında olabildiğince çok sayıda kaynağa ulaşarak farklı yaklaşımlar arasında kritik düşünme becerilerimi tezde uyguladım. Emek verilen her şeyin olduğu gibi bu tez çalışması da ürün verme potansiyeline kavuştu. Bu çalışma şahsi akademik kariyerim noktasında önemli olduğu kadar ekmeğini yediğim Türkiye'ye karşı duyduğum bir ahde vefayı da içermektedir. Nihayetinde bu tez çalışması lobiciliğin ve daha özelinde Türk lobiciliğinin anlaşılmasında literatüre katkı sağlayacaktır. Bu vesile ile çalışmam süresince bilgi ve deneyimlerini benimle daima paylaşarak tezimin her aşamasında emeği olan tez danışmanım sayın hocam Doç. Dr. Latif PINAR'a teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZ

21. yüzyılın demokratik rejim algılamalarında baskı gruplarının rolü oldukça fazladır. Baskı grupları uluslararası ilişkilerde yumuşak güç unsuru olarak kabul edilen ve ortak çıkarlar için kolektif olarak hareket eden oluşumların genel adıdır. Baskı grupları, arzuladıkları çıkarları gerçekleştirmek adına çeşitli diplomasi yöntemleri kullanmaktadır. Bu diplomasi türlerinden biri de lobiciliktir. Lobicilik faaliyetleri daha çok kanunların hazırlanması ve kanun değişikliği süreçlerinde karar verme mekanizmalarına etki edilmeye çalışılan bir diplomasi türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Yasama erkini hedef alan bu tür faaliyetler, demokratik rejimlerde her ne kadar güçler ayrılığı esas alınsa dahi dolaylı olarak yürütme ve yargı mekanizmalarına da etki edebilmektedir. Lobicilik faaliyetleri ülke içinde olduğu kadar ülke dışında da ülkelerin çıkarlarını koruma ve sağlama aracı olarak sıklıkla tercih edilmektedir. Dolayısı ile lobicilik faaliyetleri üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.

Bu tez çalışmasında “Uluslararası İlişkilerde Bir Diplomasi Türü Olarak Lobicilik Faaliyetleri: Türkiye Örneği” çalışılmıştır. Çalışma boyunca, lobicilik faaliyetleri ile ilgili yapılacak bilimsel çalışmaların iç ve dış politikada istikrarın sağlanması noktasında katkı sağlayabileceği göz önünde tutulmuştur. Çalışma daha önce üzerinde çalışılmamış olmasından dolayı özgün bir değere sahip olup literatüre bu manada katkı vermektedir. Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde diplomasi üst başlığı altında diplomasi kavramı ve türleri incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde lobicilik kavramı, türleri, lobiciliğin tarihsel gelişimi ve lobicilik yöntemleri ele alınmıştır. Çalışmanın ilk iki bölümü ile konunun teorik çerçevesi çizilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise lobicilik faaliyetlerinin Türkiye’deki durumu incelenmiştir. Çalışmanın temel tezi; Türkiye’de lobicilik faaliyetlerine yeteri kadar önem verilmediği fakat uluslararası sistemde egemen eşit aktör olunmak isteniyorsa lobicilik faaliyetlerine daha fazla önem verilmesi gerektiğidir.

Anahtar Kelimeler: Baskı Grupları, Lobicilik, Diplomasi, Türkiye, ABD.

ABSTRACT

21. the role of pressure groups in the perceptions of the democratic regime of the century is quite high. Pressure groups are the general name of formations that are considered an element of soft power in international relations and act collectively for common interests. Pressure groups use various methods of diplomacy in order to realize the interests they desire. One of these types of diplomacy is lobbying. Lobbying activities are more often seen as a type of diplomacy that attempts to influence decision-making mechanisms in the preparation of laws and law amendment processes. Such activities targeting the legislative power can also indirectly affect the executive and judicial mechanisms, even though the separation of powers is taken as a basis in democratic regimes. Lobbying activities are often preferred as a means of protecting and ensuring the interests of countries inside the country as well as outside the country. Therefore, lobbying activities are an important issue that should be focused on.

In this thesis study, “Lobbying Activities as a Type of Diplomacy in International Relations: The Case of Turkey” was studied. Throughout the study, it was taken into account that scientific studies related to lobbying activities can contribute to ensuring stability in domestic and foreign policy. The study has an original value due to the fact that it has not been studied before and contributes to the literature in this sense. The study consists of three main parts. In the first part, the concept and types of diplomacy are examined under the heading diplomacy. In the second part of the study, the concept of lobbying, its types, historical development of lobbying and lobbying methods are discussed. The theoretical framework of the subject has been drawn with the first two sections of the study. In the last part of the study, the situation of lobbying activities in Turkey was examined. The main thesis of the study is that lobbying activities are not given enough importance in Turkey, but if it is desired to be the dominant equal actor in the international system, more importance should be given to lobbying activities.

Keywords: Pressure Groups, Lobbying, Diplomacy, Turkey, USA.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Uluslararası İlişkilerde Bir Diplomasi Türü Olarak Lobicilik Faaliyetleri: Türkiye Örneği
Tezin Yazarı	Muhammed DERVİŞ
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Latif PINAR
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans Tezi
Tezin Tarihi	20.09.2023
Tezin Alanı	Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	97
Anahtar Kelimeler	Baskı Grupları, Lobicilik, Diplomasi, Türkiye, ABD.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Lobbying Activities as a Type of Diplomacy in International Relations: The Case of Turkey
Author of the Thesis	Muhammed DERVİŞ
Advisor of the Thesis	Assoc. Prof. Dr. Latif PINAR
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	20.09.2023
Field of the Thesis	International Political Economy
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	97
Keywords	Pressure Groups, Lobbying, Diplomacy, Turkey, USA.

KISALTMALAR

AAA	: Armenian Assembly of America
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFOT	: The American Friends of Turkey
AHEPA	: American Hellenic Educational Progressive Association
AHI	: American Hellenic Institute
AHIF	: American Hellenic Institute Foundation
ANC	: Armenian National Committee
ANCA	: Amerika Ermeni Ulusal Komitesi
ANC-ER	: Armenian National Committee, Eastern Region
ANC-WR	: Armenian National Committee, Western Region
ARF	: Armenian Revolutionary Federation
ARIT	: American Research Institute in Turkey
ATAA	: Türk Amerikan Dernekleri Birliği
ATC	: Amerikan-Türk Konseyi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
ATC	: Amerikan Türk Konseyi
ATSA	: The Assembly of Turkish Student Associations
FTAA	: Federation of Turkish American Associations
GAF	: Greek America Foundation
HALC	: Hellenic American Leadership Council
ITS	: Türk çalışmaları Enstitüsü
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları

TABA : Türk-Amerikan İşadamları Derneği

TİKA : Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

TÖMER : Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama Merkezi

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu tez çalışmasında “Uluslararası İlişkilerde Bir Diplomasi Türü Olarak Lobcilik Faaliyetleri: Türkiye Örneği” incelenmiştir. Çalışma temelde diplomasi, lobcilik ve Türk lobciliği üzerine odaklanmaktadır. Bu manada ilk olarak diplomasi ile ilgili kavramsal çerçeve, diplomasinin tarihsel gelişimi ve diplomasi türleri incelenmiştir. Ardından lobcilik ile ilgili kavramlar, lobciliğin tarihsel gelişimi, lobcilik türleri ve lobcilik çeşitleri incelenmiştir. Son olarak da Türkiye’nin lobcilik faaliyetleri incelenmiştir. Bu kısımda öncelikle Türk lobciliğinin tarihsel gelişimine değinilmiş fakat çalışmanın asıl odak noktası Türkiye’nin dış ülkelerde yürüttüğü lobi faaliyetleri olmuştur. Bu kısımda Türk lobciliğinde uygulanan tekniklerin yanı sıra Türk lobciliği hakkında genel bir değerlendirme de yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Lobicilik faaliyetleri ülkelerin gerek iç politikalarında gerekse de uluslararası ilişkilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Lobciliğin ülke içerisindeki rolü yasama erkine etki edilmek sureti ile arzu edilen kanunların çıkmasını sağlamak şeklinde iken uluslararası ilişkilerdeki rolü çok daha karmaşık görünümündedir. Öyle ki ülkeler, ulusal çıkarlarını sağlamak adına kendi ülkeleri dışındaki ülkelerde çeşitli lobiler kurarak o ülkedeki ekonomi, yönetim, toplum, turizm, sanat gibi türetilebilecek pek çok alanda etki edebilmektedir. Lobcilik faaliyetlerinin demokratik olduğu kabul edildiğinden bu tarz faaliyetlere cevap ancak yine lobcilik faaliyetleri ile verilebilmektedir. Hal böyle olduğundan lobcilik faaliyetlerinde uzmanlaşmak 21. Yüzyıl dünyasının bir gerekliliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma da bu uzmanlık sahasına katkı sunması ve Türkiye örneği üzerinden lobcilik faaliyetlerini ele alan ilk tez olması bakımından kayda değer bir öneme sahiptir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu tez çalışmasında sosyal bilimler sahasında sıklıkla tercih edilen ve işlevsel bir metot olan nitel araştırma metodu kullanılmıştır. Çalışma boyunca kavramlar arası ilişkisellik göz önünde bulundurulmuştur. Çalışma öncesinde öncelikle literatür taraması yapılmış, lobcilik faaliyetlerinin çalışılmamış bir yönü olan Türkiye örneğine

karar verilmiştir. Ardından kaynaklar taranmış ve kendi içinde konularına göre tasnif edilmiştir. Çalışmada temel olarak tümevarımsal bir yazım öncelenmiştir.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Bu tez çalışmasında, bir diplomasi türü olarak lobiciliğin Türk dış politikasında kullanılıp kullanılmadığı, kullanıyorsa da ne boyutlarda bir kullanımının olduğu sorusuna cevap aranmaktadır. Çalışma göstermiştir ki Türk dış politikasında lobicilik, batıdaki örnekleri kadar yoğun ve sistemli olmamakla birlikte kullanılmaktadır. Türkiye’de lobicilik faaliyetlerine yeteri kadar önem verilmediği fakat yabancıların lobicilik faaliyetlerine açık bir ülke olduğu anlaşılmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu tez çalışmasının kapsamı, lobicilik faaliyetlerinin Türkiye örneği üzerinden incelenmesinden ibarettir. Bu inceleme yapılırken yalnızca diplomasi ve lobicilikle alakalı kavramsal, tarihsel ve türsel çerçeve çizilmiş, ardından Türkiye özelinde açıklamalar da bulunulmuştur.

Literatürde lobicilik faaliyetleri ile alakalı yeteri kadar kaynak olmasına rağmen Türkiye’deki lobicilik faaliyetleri ile alakalı yeterli kaynak yoktur. Bu durum lobicilik faaliyetlerine yeteri kadar önem verilmemesi ile ilişkili görülebilir. Tez de zamansal bir sınırlama da söz konusudur. Tezde Türkiye’nin lobicilik faaliyetleri ile ilgili olarak her ne kadar Osmanlı kökenlerine de işaret edilse dahi Türkiye’de modern anlamda lobicilik faaliyetlerinin cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren uygulandığı görülmektedir. Dolayısı ile çalışma zamansal olarak bu dönem ve sonrasına odaklanmıştır. Çalışmadaki bir diğer kısıt kaynak kısıtı olmuştur. Lobicilik faaliyetleri her ne kadar demokrasinin bir unsuru olarak kabul edilse de bir gizlilik içerisinde yürütüldüğünden tezde bahsi geçen bazı lobi şirketlerinin faaliyetlerine ilişkin birinci elden kaynaklara ulaşmak mümkün olamamış, yaptıkları faaliyetler üzerinden inceleme yapılabilmektedir.

Sonuç olarak bu tez çalışması Türkiye’deki lobicilik faaliyetlerine odaklanması bakımından doğal bir sınırlayıcılıkla karşı karşıya kalmış fakat izlenen bilimsel yöntemler ile bu sınırlılık görece azaltılabilmektedir.

GİRİŞ

İngilizce de “geçit”, “koridor” gibi manalara gelen “lobby” kelimesinden türetilen “lobicilik” terimi üzerine genel kabul görmüş bir tanımlamadan bahsetmek oldukça güçtür. Tanımlama gücülüğü kavramın karmaşık yapısından kaynaklanmaktadır. Öyle ki farklı alanlarda uygulanabilir oluşu tek bir tanıma indirgenebilmesini engellemektedir. Yine lobiciliğin pek çok alt türü ve uygulanma şeklinin oluşu da bu durumu pekiştirmektedir. Lobicilik türleri; Doğrudan lobicilik, dolaylı lobicilik, kolektif lobiciliktir. Uygulanma şekilleri ise lobicinin algılamaları ve lobiye maruz bırakılacak kişi/lere göre değişiklik gösterebilmektedir.

Lobiciliğin ilk ortaya çıkışı, İngiltere meclis koridorlarında meclis karar vericilerini etkilemek için girişilen çabalar şeklinde olmuştur. İlk ortaya çıktığı dönemde gayri etik olarak algılanan kavram günümüzde ise demokratik rejimlerin kaçınılmaz bir unsuru olarak algılanmaktadır. Bir diplomasi türü olarak lobicilik faaliyetlerini sürdüren kişilere de lobici denilmektedir. Lobiciler kolektif amaçlar için bir araya gelmiş olan profesyonellerdir. Öyle ki lobicilerin her biri hem bir halkla ilişkiler uzmanı hem de uluslararası ilişkiler uzmanıdır. Güçlü bir ikna ve iletişim becerisine sahip bu kişiler pek çok zorlu eğitim sürecinden geçirilmekte ve lobiciler muhatabının zaafalarını öncesinde ustalıkla tespit edebilmektedir. Bütün bu özellikler birlikte düşünüldüğünde lobicilik faaliyetleri önemli birer baskı grubu olarak karşımıza çıkmaktadır. Lobicilik faaliyetlerinin merkezi günümüzde kavramın sınırlarını ve kurallarını büyük oranda belirleyen ABD’dir.

Lobicilik faaliyetlerinin Türkiye’deki yeri dünyadaki örneklerine oranlar geri konumdadır. Lobiciliğin Türkiye serüveni Osmanlı Devleti’nden başladığı görülmektedir. İkinci Abdülhamid’in, Avrupa’nın Osmanlı ülkesine olumlu bakması adına yaptığı bazı faaliyetler olduğu bilinmektedir. Cumhuriyetin ilanından sonra ilk lobicilik faaliyeti olarak da Türk Teavün Cemiyeti görülmektedir. Türklerin ABD’ye göçleri sonucunda ABD’de kurulan bu cemiyet, Türk imajını pekiştirmeye çalışmıştır. Genel anlamda ise Türkiye’deki lobicilik faaliyetlerinin ABD tekelinde olduğu, lobicilik faaliyetlerinin 1980’lerden itibaren eskiye nazaran bir nebze artırılmasına karşın halen sistemli bir lobicilik politikasının olmadığı görülmektedir.

1. DİPLOMASİ

1.1. Diplomasi Kavramı

Diplomasi kelimesi Grekçe “diplomeis” kökeninden gelmektedir. Zaman içerisinde “çift” ya da “ikiye katlanmış kâğıt” anlamına gelen diploma/diplwma kelimesine evrilen diplomasi, devlet evraklarını karşılar şekilde kullanılmıştır. Diploma adlı bu belgelerin saklanması, korunması ve analiz edilmesi çabaları sonucunda bu uğraşı karşılayacak şekilde diplomasi şeklinde anılmaya başlanmıştır. Bu dönemde diplomasi bir belge inceleme bilimi görünümündedir. 13. Yüzyıla değin bu anlamını koruyan diplomasi, 18. yüzyılda alanını Edmund Burke'nin tanımlaması ile genişletmiştir. Burke, diplomasiyi uluslararası ilişkilerin yürütülmesi sanatı şeklinde tanımlamış ve bu tanımlama o günden beri ufak anlam değişiklikleri olmakla birlikte kullanılmıştır.

Diplomasi kavramının tanımlanması noktasında bir oydaşmadan bahsetmek güç olsa da yaygın tanımlamalar mevcuttur. Bu çeşitliliğin temel nedeni ise ülkelerin kendi diplomasi süreçlerinin geçirdiği tarihsel sürecin farklılıklar içermesidir. Buna göre bazı diplomasi tanımlamaları şu şekildedir: Diplomasi, hükümetlerarası ilişkilerde uygulanan taktiklerdir. Bir başka tanıma göre diplomasi, diplomatlar aracılığı ile yürütülen haberleşme süreçleridir. Tayyar Arı ise diplomasiyi, devletlerarası politikaların uygulanma süreci olarak tanımlamaktadır.

Uluslararası sistemin bütünleşmeye başladığı dönemlerden itibaren diplomasi kavramı daha nesnel tanımlamalar içermeye başlamıştır. Bu dönem tanımlamalarına bakılacak olursa bir tanıma göre diplomasi, egemen eşit devlet aktörlerinin, ilişkilerinde kullandıkları yöntemlerin tümüdür. Bir başka tanıma göre diplomasi, uluslararası ilişkilerin elçiler vasıtası ile yönetilme sanatıdır.

Buraya kadarki kısımdan anlaşılan odur ki diplomasi, uluslararası ilişkilerde devletler veya diğer aktörler arasında iletişim, müzakere, anlaşma ve anlaşmazlıkları çözme sürecidir. Bu süreç, farklı ülkeler veya uluslararası kuruluşlar arasında politik, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin yönetilmesini amaçlamaktadır. Diplomasi, devletlerin çıkarlarını korumak, uluslararası işbirliği sağlamak, sorunları barışçıl yollarla çözmek ve savaş veya çatışma gibi zararlı sonuçları önlemek için kullanılan

bir araçtır. Genellikle diplomatlar aracılığıyla gerçekleştirilerek ve resmi veya gayri resmi kanallar aracılığıyla yapılabilmektedir.

Diplomasi, temsilcilerin diğer devletler veya aktörlerle etkileşimde bulunarak bilgi alışverişinde bulunmalarını, anlaşmalar yapmalarını, çıkarları için müzakere etmelerini ve anlaşmazlıkları çözmeleri sürecini içermektedir. Süreç boyunca diplomatlar, başka bir ülkeye gönderilerek devletin politikalarını, çıkarlarını ve taleplerini temsil etmektedir. Bu süreçte, diplomatlar diplomatik dokümanlar hazırlamakta ve müzakereler yapmakta ve uluslararası anlaşmaları takip etmektedir. Diplomatik süreç, diplomasinin temel ilkeleri olan karşılıklı saygı, eşitlik, güven ve anlayış üzerine kurulmuştur. Bu süreç, devletlerin çıkarlarını çatışmadan uzlaşmaya çalışmasını ve uluslararası toplumda istikrarı ve barışı sağlamayı amaçlamaktadır.

1.2. Diplomasinin Tarihsel Gelişimi

Diplomasi tanımlamalarından da anlaşılacağı üzere diplomasi, tarihi insanlık tarihi ile başlamıştır. İnsanlık tarihinin ilk dönemleri genellikle savaş ilişkisi şeklinde gelişme gösterdiğinden diplomasinin ilk uygulamaları da savaşa ara verme dönemindeki uzlaşma görüşmeleri şeklinde olmuştur. İlkel insanın bu dönemde dahi uzlaşma için gelen kişileri öldürmemesi bir nevi dokunulmaz görmesi modern anlamdaki diplomasi-diplomat mantığını çağrıştırmaya bakımdan bir değere sahiptir. Bahsedilen uzlaşmacıların o dönemde üzerlerinde özel semboller taşıdıkları da bilinmektedir. Diplomasinin ilk anlamlı örnekleri M.Ö 4-5 yüzyıllar arasında görülmektedir. Antik Yunan polis adlı şehirleri arasındaki mücadelelerin yoğunlaştığı dönemlerde ilişkilerin normalleştirilmesi amacı ile şehir devletleri arasında elçi benzeri görevlilerin görevlendirildiği bilinmektedir. Bu dönem görevlileri tarafından uygulanan diplomasi, yalnızca istenilen şeyleri iletmek şeklinde, kısa vadeli kaba bir diplomasi türü olan ad hoc diplomasinin ilk örneklerini oluşturmaktadır. Bu dönem elçilerinin kurnazlıkla özdeşleştirilen Yunan Tanrısı Hermes'in bazı özelliklerine sahip olmaları da beklenmekteydi.

Yunan tarihçi Thucydides'te diplomasinin ilk örnekleri olarak Yunan şehir devletleri arasındaki bu faaliyetlere işaret etmektedir. Thucydides, Yunan şehir devletleri arasındaki ilişkilerin yürütülmesinde, kerykes, presbies ve proxenos ve adlı

üç sınıfa vurgu yapmaktadır. Bu rütbeler aynı işi yapan kişileri ifade etmekle beraber kerykes haberci, presbies elçi ve proxenos konsolosluğa karşılık gelmektedir.

İnsanlığın ilk dönemlerine ait ilk diplomasi faaliyetlerinin somut delilleri olarak iki adet vesika bulunabilmiştir. İlk vesika 14. Yüzyıla ait “Amarra Mektupları”dır. Mısır ile Ön Asya kavimleri arasındaki diplomasiye ışık tutan vesikaların sayısı yaklaşık dört yüz olup ticaretten siyasete pek çok konuda bilgiler içermektedir. İkinci vesika ise Kadeş anlaşmasıdır. Mısır ile Hititler arasında yapılan tarihin ilk yazılı vesikası olarak da bilinen bu anlaşmada da barış, güvenlik, ticaret gibi hususlarda bilgiler mevcuttur.

Ortaçağda diplomasi Roma İmparatorluğu ile gelişimini hızlandırmıştır. Romanın Fetialler Meclisi adı ile kurulan devletin dış işleri ile ilgili kurumu bu anlamda önemli roller üstlenmiştir. Meclis oylama ile Pater Patratus adı ile birini seçerdi ve bu kişi meclis kararlarının yürütücüsü konumundadır. Pater Patratus rütbesi zamanla uzmanlaşmaya gitmiş ve dış ülkelere gittiklerinde uygulamaları gereken politikalar konusunda eğitime tabi tutulmuşlardır. Yine Pater Parauslar için özel bir bina da tahsis edilmiştir. Haçlı seferleri sonucunda da farklı ülkelerde konsolosluk adı ile diplomasi yuvaları açılmaya başlanmıştır.

Ortaçağda Papalık eli ile Nuncius, Legate, Plena Potens ve Ambactiare gibi diplomasi kurumları oluşturulmuştur. Nuncius ve Legate ilk dönem elçiliklerini ifade etmektedir. Kısa mesafelerdeki elçilik faaliyetleri için bir nevi canlı mektup görevi üstlenmiştir. Plena Potens ise uzayan mesafelere de ulaşma ihtiyacının oluşması üzerine oluşturulmuş, müzakerelere katılma ve devleti adına karar verme yetkisi gibi özelliklere sahip elçilik kurumudur. Bu tür elçilik kurumu modern diplomasiye geçişteki son halkadır.

Diplomasinin tarihsel gelişiminde Asya toplumlarının ve İslam toplumlarının da payı büyüktür. Hint prensliklerinin dutas adlı elçiler gönderip kabul ettikleri, İslam peygamberi Hz. Muhammed'in de İslam'ı tebliğ için komşu devletlere elçiler gönderdiği bilinmektedir. Bu dönemdeki diplomasi, bugünkü görünümünden oldukça uzaktır. Nitekim sadece basit konuların bildirilmesi ve ülkeye geri dönülmesi şeklinde bir elçilik modeli vardır.

Buraya kadar bahsedilen diplomasi türü ad hoc tabir edilen kısa vadeli diplomasıdır. İlk süreklilik arzeden diplomasi modeli ise 15. yüzyılda İtalya Milano'da

ortaya çıkmıştır. Bu şehirde yirmi yıl süre ile elçi bulunması bu durumun nedeni sayılmıştır. Bundan sonra da İtalya'nın diğer şehirlerinde de daimi elçilikler tesis edilmiştir. Diplomasinin İtalya'da ortaya çıkmasının temel nedenlerinden biri Rönesans hareketinin de burada çıkmış olmasıdır. Bunu dışında şehir devletlerinin her birinin bağımsız olması, İtalya'nın coğrafi olarak korunaklı bir bölgede olması, Avrupa'nın yüzyıl savaşları ile meşgul olmasıdır.

1945'ten sonra diplomasi kavramı aktörleri sadece devletler olan ilişkiler süreci olmaktan çıkıp yeni bir anlam kazanmıştır. Öyle ki uluslararası sisteme yeni aktörler olan STK'lar, uluslararası örgütler de girmiştir. Teknolojik gelişmelerin de artması ile dünyanın bir yerinde meydana gelen bir olayın anlık olarak tüm dünyada duyulabilmesi dünya diplomasına yeni alanlar ve önem kazandırmıştır. Yeni dünya sisteminin diplomasi anlayışını ABD'li diplomat Henry Kissinger, diplomasi adlı eserinde şeklinde ifade etmektedir.

“Birleşik Devletler, dünyadaki en iyi yönetim sistemine sahiptir ve insanlığın geri kalan bölümü, ancak geleneksel diplomasiyi terk edip, onun uluslararası hukuk ve demokrasiye olan saygısını kabul ederse, barış ve refaha kavuşabilir.”

1.3. Diplomasi Çeşitleri

Diplomasi kültürü ilk insan toplulukları ile başlamış ve tarihsel süreç ile olgunlaşarak bugüne değin gelmiştir. İlk dönem diplomasi türü ad hoc diye adlandırılan günü birlik bir diplomasidir. Bu diplomasi türü Antik Yunanda, Roma'da, Asya'da ve Arap yarımadasında yürütülmüştür. İlk daimi elçilikler ise İtalya şehir devletleri arasında 15. yüzyılda ortaya çıkmıştır. O tarihten sonra daimi elçilik mantığı artarak devam etmiş ve özellikle ikinci dünya savaşından sonra artan teknolojik gelişmelere de paralel olarak yeni diplomasi tanım ve türleri ortaya atılmıştır. Çalışmanın bu kısmında diplomasi türleri incelenecektir.

1.3.1. Arabuluculuk Diplomasisi

Arabulucu diplomasi eski çağlardan beri uygulanan bir diplomasi türü olmasına karşın 21. yüzyılda anlamı ve kapsamı genişletilmiş ve daha kurumsal bir kimlik kazanmıştır. Öyle ki arabulucuk, yalnızca savaşlar çıktıktan sonra durdurulması

şeklinde değil henüz savaş öncesi aşamada gerekli müdahalelerin yapılması şeklinde uygulanır olmuştur. Aynı zamanda eskiden arabulucu diplomaside tek aktör olan devletin yanında artık STK'larda birer aktör olarak eklenmiştir.¹

Arabulucu diplomasi, en az iki devlet arasında meydana gelen anlaşmazlığa sorun ile bir alakası olmayan üçüncü bir devletin çözüm getirmek için gösterdiği çabalar bütünüdür.² Bahsi geçen çabalar taraflara çözümkar öneriler sunmak, soruna neden olan ana etmeni taraflar adına asgari düzeyde buluşturmadır. Arabulucu diplomasinin modern anlamadaki sınırlarını ve kurumsallığını belirleyen ilk düzenlemeler olarak 1899 ve 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri ve 1948 tarihli Bogota Paktı ve BM'nin çatışmaların çözüm yolu ile çözümü şartı³ gösterilebilir. Bu bağitlara göre arabulucu diplomasinin temel kriterleri şu şekildedir:⁴

- a) Arabuluculuk teklifi sorun yaşayan devletlerden birinin arzusu ile ya da sorunla alakasız üçüncü bir devletin teklifi ile olabilecektir.
- b) Arabuluculuk sürecinin başlatılabilmesi için arabuluculuk teklifinin sorunla alakası olan tarafların her biri tarafından kabul edilmelidir.
- c) Arabulucuk, bir ya da birden fazla aktörce yapılabilir.
- d) Arabuluculuk sorundan sonra başvuru şeklinde ya da önceden anlaşma yolu ile tayin edilebilir.
- e) Arabuluculuk sorunun herhangi bir evresinde başlatılabilir.
- f) Arabuluculuk sürecinde nihai karar sorunla alakası olan taraflar olup arabulucunun rolü yalnızca tavsiye olabilir.
- g) Arabulucunun yetkisi taraflardan en az birinin tavsiyeleri kabul etmediğini bildirmesi ile sonlanmaktadır.

¹ Sami Kiraz, "Uluslararası Arabuluculuğa Dair Değişen Yaklaşımlar ve Türkiye'nin Arabuluculuğun Dönüşümündeki Rolünün İncelenmesi", Akdeniz İİBF Dergisi, 2020, s. 227.

² Elvin Abdurahmanlı, Egemen Bağış, "Diplomasi Tanımı ve Uluslararası Konjoktürde Mevcut Olan Diplomasi Türleri", Anadolu Akademi, s. 145.

³ Burak Akçapar, "Diplomaside Siyasi Girişimcilik: Barış İçin Arabuluculuk Girişiminin On Yılı", Uluslararası İlişkiler, 18/69, 2021, s. 30.

⁴ Habip Ünyılmaz, "Uluslararası Toplumda Uyuşmazlıkların Diplomatik Yollarla Çözümü", Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2016, s. 85-89.

1.3.2. İkili Diploması

En az iki egemen eşit aktör devlet ya da temsilcileri tarafından gerçekleştirilen diploması türüdür.⁵ İkili diploması uluslararası ilişkilerin ilk uygulaması olarak bilinmektedir. Bu süreçten bir çözüm çıkmaması halinde diğer diploması yollarına geçilmektedir. İkili diplomasıde esas olan yüz yüze görüşme olup günümüz iletişim teknolojilerinin sunduğu imkanlarla yapılan görüşmeler de yüz yüze görüşme olarak değerlendirilmektedir. İkili diploması genellikle denk diplomatlar tarafından daha da özelde ülkelerin dışişleri bakanları tarafından yürütülmektedir. Konu çok ciddi ise doğrudan ülke liderlerinin bizzat katılım gösterdiği görülmektedir.⁶

İkili diploması günümüzde popülerliğini yitirmiştir ve çok taraflı diploması tercih edilir hale gelmiştir. Bunun genel nedeni ise küreselleşme ile birlikte artık hiçbir sorunun yalnızca iki devleti ilgilendirmemesi ve sorunların sonuçları bakımından evrensel olabilmesinden kaynaklanmaktadır.⁷

İkili diploması, iki ülke arasındaki ilişkilerin yönetimi ve geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen bir diploması türüdür. Bu tür diploması, iki ülke arasındaki doğrudan temas ve görüşmeler üzerine odaklanır ve genellikle de resmi hükümet kanalları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. İkili diploması, iki ülke arasındaki politik, ekonomik, ticari, kültürel ve askeri ilişkilerin yönetilmesi ile ilgilidir. İki ülke arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesi, anlaşmaların imzalanması, işbirliği alanlarının belirlenmesi, ticaret ve yatırım ilişkilerinin geliştirilmesi gibi konular ikili diploması çerçevesinde ele alınan bazı konulardır. İkili diploması, genellikle ülkelerin devlet başkanları, bakanlar, büyükelçiler ve diplomatlar arasında gerçekleştirilmektedir. Bu seviyedeki yetkililer, diğer ülke yetkilileriyle doğrudan görüşmeler yaparak, anlaşmaya varmaya çalışmaktadır. Bu görüşmeler, resmi ziyaretler, ikili toplantılar, diplomatik notlar veya mektuplar gibi çeşitli yöntemlerle gerçekleştirilebilmektedir.⁸

⁵ Emine Kılıçaslan, “Devletlerarası İlişkilerde Kamu Diploması: Türkiye Örneği”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Edirne 2018, s. 54.

⁶ Habip Ünyılmaz, “Uluslararası Toplumda Uyuşmazlıkların Diplomatik Yollarla Çözümü”, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2016, s. 55.

⁷ Abdullah Akyol, “Uluslararası Siyasal İletişim Yöntemi Olarak Kamu Diploması: Türkiye-Ab İlişkileri Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan 2018, s. 25.

⁸ Elvin Abdurahmanlı ve Egemen Bağış, a.g.e., s. 148.

İkili diplomasinin amacı, iki ülke arasında güveni artırmak, karşılıklı anlayışı derinleştirmek, ortak çıkarları tespit ederek işbirliği alanlarını genişletmektir. İkili diplomasi ayrıca kriz durumlarında da etkili bir araçtır çünkü doğrudan iletişim yoluyla hızlı çözümler sağlanabilmektedir. İkili diplomasi ülkeler arasında karşılıklı anlayış ve işbirliğinin geliştirilmesine katkıda bulunurken, aynı zamanda bazı zorlukları da beraberinde getirebilmektedir. İkili ilişkilerdeki anlaşmazlıklar, çıkar çatışmaları veya kültürel farklılıklar, ikili diplomasi sürecini zorlaştırabilmektedir. Ayrıca, bazı ülkeler arasında eşitsizlikler veya güç dengesizlikleri nedeniyle ikili diplomasi eşitlik ilkesine aykırı olabilmektedir.⁹

1.3.3. Çok Taraflı (Konferans) Diplomasi

En az üç devletin katıldığı diplomasi türüdür. Çok taraflı diplomasi bazı kaynaklarda konferans diplomasisi olarak da anılmaktadır. Uluslararası ilişkilerin modern anlamda başlangıcı olarak kabul edilen Westphalia Kongresi bu diplomasi türünün de ilk örneği olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar Westphalia'dan sonra toplantı usullerine dair sorunlar oluşmuşsa da bunlar 1815 tarihli Viyana Kongresinde görüşülerek belirli standartlara bağlanmış böylece sistem kazanılmıştır. Viyana kongresinde öngörülen usulün temeli, Avrupa'da barışın devamlılığı için Avrupalı devletlerin belirli aralıklarla toplanması mantığına dayandırılmıştır.¹⁰

Birinci küresel savaş sonucunda kurulan Milletler Cemiyeti ve ikinci küresel savaş sonunda kurulan Birleşmiş Milletler çok taraflı diplomasi türünün en iyi örnekleridir.¹¹ İnsanlığın modern olmayan dönemlerindeki çok taraflı diplomasi örnekleri ise Yunan polisleri arasındaki iletişimler, Antik Hint prenslikleri arasında kurulan ittifaklardır. Çok taraflı diplomasi de temel yüz yüze toplantı ve konferansların düzenlenmesi olup yazılı iletişim ikinci plandadır. Çok taraflı diplomasi den olumlu bir sonuç alınamasa dahi toplantı ve konferanslara katılma eylemi uluslararası imaj

⁹ Batuhan Erdi Şahin, Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisi: Afrika-Nijerya Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Karabük 2022, s. 37.

¹⁰ Emine Kılıçaslan, "Devletlerarası İlişkilerde Kamu Diplomasisi: Türkiye Örneği", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Edirne 2018, s. 55-56; Faruk Sönmezoglu, s. 445.

¹¹ Elvin Abdurahmanlı, Egemen Bağış, "Diplomasi Tanımı ve Uluslararası Konjoktürde Mevcut Olan Diplomasi Türleri", Anadolu Akademi, s. 145.

açısından önem arz etmektedir. Nitekim katılım niyetin bir göstergesi olarak algılanmaktadır. Çok taraflı diplomasi türünde taraflar gerek ikili görüşmeler gerekse de çoklu görüşmeler yapabilmekte ve bu durum sorunların aşılmasında kolaylaştırıcı olabilmektedir.¹²

Çok taraflı diplomasiinin gelişiminde dönem Avusturya başbakanı Meternich'in diplomasi hamleleri önemlidir. Keza Fransa ile olan mücadelesinde diğer devletleri yanına alabilmek adına diğer Avrupa devletleri ile ortaklıklar geliştirdiği bilinmektedir. Bu ittifaklar neticesinde de Napolyon'u yenilgiye uğratılabilmektedir. Bundan başka çok taraflı diplomasiinin gelişiminde Avrupa Uyum projesi de etkili olmuştur. Avrupa'nın önde gelen devletlerini kapsayan bu proje Avrupa düzenini korumayı amaçladığından Avrupalı devletler proje kapsamında sık sık konferanslar düzenlemiştir.¹³

Çok taraflı diplomasiinin temeli açıklığa¹⁴ ve sürekliliğe dayanmaktadır. Sürekli temsilciliklerin tesis edildiği bu diplomasi türünde diplomasi sürecine katılan aktörler, eşitlik ve çoğulculuk gibi unsurlar etrafında değerlendirilir ve kararların alınmasında oy birliği esas alınmaktadır.¹⁵ Konferanslara eğer aktörler ortaklaşa kabul ederlerse basında katılabilmektedir. Çok taraflı diplomasi de toplanma usulleri, oylama ve görüşme kuralları önceden belirlenmektedir. Son olarak ifade etmekte fayda vardır ki her ne kadar demokratik ilkeler prensip olarak kabul edilse dahi uygulamada güçlü devletlerin arzu ettiği sonuçların çıkması sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.¹⁶

Çok taraflı diplomasi, uluslararası topluluğun çeşitli üyeleri arasında etkileşimi artırarak her bir üyenin perspektifini ve çıkarlarını dikkate almasını öngören bir diplomasi modelidir. Çok taraflı diplomasi bir konferans veya toplantı şeklinde

¹² Arvas Ahmet Furkan, "Türkiye'nin KAMU Diplomasisinde Medyanın Önemi: TRT AVAZ Örneği", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2022, s. 20-21.

¹³ Necmettin Alkan, Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, Mehmet Öz, "Osmanlı Diplomasisi", Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s. s.19

¹⁴ Elvin Abdurahmanlı, Egemen Bağış, "Diplomasi Tanımı ve Uluslararası Konjoktürde Mevcut Olan Diplomasi Türleri", Anadolu Akademi, s. 147.

¹⁵ Emine Kılıçaslan, "Devletlerarası İlişkilerde Kamu Diplomasisi: Türkiye Örneği", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Edirne 2018, s. 56-57.

¹⁶ Necmettin Alkan, Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, Mehmet Öz, "Osmanlı Diplomasisi", Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 20.

gerçekleşebilmekte ve çeşitli ülkeler, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve diğer paydaşları içerebilmektedir. Çok taraflı diplomasinin pek çok avantajından bahsedilebilir. İlk çok taraflı yaklaşım sayesinde farklı ülkelerin, kültürlerin ve çıkarların bir araya gelmesi sağlanabilmektedir. İkinci olarak katılımcıların bir araya gelmesi, bilgi ve tecrübelerin paylaşılmasını sağlar. Bu sayede her bir taraf, diğerlerinin deneyimlerinden faydalanabilir ve daha iyi bir anlayış geliştirebilir. Üçüncü olarak çok taraflı diplomatik süreçler, ortak çıkarların belirlenmesine ve işbirliği yapılmasına olanak tanımaktadır. Son olarak da çok taraflı diplomasi, uluslararası hukukun ve normların oluşturulmasında önemli bir rol oynar. Bu tür süreçler, uluslararası topluluğun kabul edebileceği standartlar ve kuralların belirlenmesini sağlar.¹⁷

Çok taraflı diplomasinin bazı zorluklarından da bahsetmek mümkündür. Örneğin, çok taraflı diplomasi, birçok katılımcıyı içerdiği için karar alma süreci karmaşık ve yavaş olabilmektedir. Bundan başka çok taraflı diplomatik süreçlerde, bazı ülkeler daha güçlü veya etkili olabileceğinden bu durum bazı katılımcıların diğerlerine göre daha fazla etkide bulunmasına ve kararları şekillendirmesine yol açabilir.¹⁸

1.3.4. Parlamenter Diplomasi

Parlamenter diplomasi, Birleşmiş Milletlerin kurulmasından sonra devletlerarasındaki sorunların uluslararası örgütler eli ile çözülmesini ifade etmektedir. Bu türdeki diplomaside söz hakkı uluslararası örgüt üyelerinde olup tek bir devlet ya da devletlerin tekelinden bahsedilemez.¹⁹

Parlamenter diplomasi, klasik diplomasi yöntemlerinin işlevinin yoğun olarak sorgulanmaya başladığı bir dönemin ürünüdür. Özellikle Milletler Cemiyeti'nin konferans usulüne uygun olarak toplanmasına rağmen ikinci küresel savaşın çıkışını engelleyememesi bu noktada etkilidir. İkinci küresel savaş sonrasında kurulan BM'de

¹⁷ Batuhan Erdi Şahin, a.g.e., s. 40-42.

¹⁸ Batuhan Erdi Şahin, a.g.e., s. 40-42.

¹⁹ Necmettin Alkan, Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, Mehmet Öz, "Osmanlı Diplomasisi", Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 20.

farklı bir diplomasi türünün uygulanması gündeme gelmiş ve daha şeffaf bir model olan parlamenter diplomasi uygulanmaya başlanmıştır. Kavram olarak parlamenter diplomasiyi ilk olarak ABD’li Dean Rusk kullanmıştır. Rusk, bu kavramı BM’nin karar verme mekanizmalarında oylama ve oybirliği ve uygulamalarının varlığına işaret ederek bu tanımlamadan bahsetmiştir. Rusk’a göre parlamenter diplomasiden bahsedilmesi için şu özellikleri içermektedir:²⁰

- a) Kapsamlı ve sürekli bir örgütün var olması gerekmektedir.
- b) Görüşmeler şeffaf ve açıklık ilkesi ile yapılmalıdır.
- c) Kararların oylama usulü ile alınması gerekmektedir.

Bazı kaynaklarda konferans diplomasisi olarak da kabul edilen parlamenter diplomasi uluslararası ilişkiler yazınında önemli bir otorite olarak kabul edilen Faruk Sönmezoğlu’na göre ayrı bir diplomasi türü olarak değerlendirilmiştir. Keza Sönmezoğlu, “Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi” adlı eserinde konferans diplomasisi ile parlamenter diplomasinin ayrılan özelliklerine değinmiştir. Sönmezoğlu konu ile ilgili aşağıdaki kriterlerden bahsetmektedir:²¹

- a) Konferans diplomasisi kısa vadeli iken parlamenter diplomasi uzun vadeli dir.
- b) Konferans diplomasisi gizlilik arz ederken parlamenter diplomasi açıklık arz etmektedir.
- c) Konferans diplomasisinde oylama usulü yaygın değilken parlamenter diplomaside oylama usulü esastır.
- d) Konferans diplomasisinde her konferansta yeniden kural belirlemek gerekmekte iken parlamenter diplomaside kurallar önceden sabitlenmiştir.
- e) Konferans diplomasisinde katılımcılar davet üzerine katılım sağlarken parlamenter diplomasisinde katılımcılar parlamentonun kurucu üyeleridir.

Parlamenter diplomasi, ülkeler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve uluslararası sorunların çözülmesi için parlamentoların ve parlamenterlerin rol aldığı bir diplomatik süreçtir. Bu yaklaşım, hükümetler arası diplomasiye alternatif olarak ortaya çıkmış ve giderek daha fazla önem kazanmıştır. Parlamenter diplomasi, parlamentoların, milletvekillerinin ve parlamenter komitelerin uluslararası ilişkilerde

²⁰ Mehmet Salih Gün, Parlamenter Diplomasi, TBMM Araştırma Merkezi, 2008, s. 3-4.

²¹ Faruk Sönmezoğlu, Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, Der Yayınları, İstanbul 2012, s. 446.

aktif bir rol oynamasını içermektedir. Parlamenterler, kendi ülkelerindeki yasama organlarında çalışmalarının yanı sıra diğer ülkelerle ilişki kurmak, diyalog sağlamak ve ortak çözümler üretmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır.²²

Parlamenter diplomasi, demokratik değerlere dayanmaktadır ve halkların ve vatandaşların çıkarlarını öne çıkarmaktadır. Parlamenterler, insan hakları, demokrasi, adalet ve özgürlük gibi değerleri savunarak uluslararası ilişkilerdeki insan odaklı perspektifi güçlendirmektedir. Parlamenterler, farklı ülkelerin milletvekilleriyle etkileşimde bulunarak karşılıklı diyalogu teşvik ederek parlamentolar arası ziyaretler, toplantılar ve görüşmeler yoluyla ortak anlayış ve işbirliği oluşturmaktadır. Parlamentolar, yasama yetkileri sayesinde uluslararası anlaşmaların onaylanması, yasaların geçirilmesi ve politika belirleme süreçlerine katılma gibi yetkilere sahiptir. Bu nedenle, parlamentoların uluslararası ilişkilerde etkili bir rol oynaması mümkündür.²³

Parlamenter diplomasiinin dezavantajları da vardır. Parlamentoların karar alma süreçleri zaman alabilir ve uzlaşma sağlamak zor olabilmektedir. Parlamentolar, hükümetlerin yetki sahibi olduğu konularla sınırlı olabilmekte bu ise uluslararası anlaşmaların uygulanması sürecinde sınırlılıklarla karşılaşılmasını beraberinde getirmektedir. Parlamenter diplomasi, bazı ülkelerde parlamentoların uluslararası ilişkilerde etkili bir rol oynamasını engelleyen iç siyasi faktörlere bağlı olarak kısıtlanabilmektedir.²⁴

1.3.5. Zirve Diplomasisi

Zirve diplomasisi uluslararası ilişkilerin temel aktörü kabul edilen devletlerin en üst düzey temsilcileri arasında gerçekleştirilen görüşmeleri ifade etmektedir. Tanımından da anlaşılacağı üzere bu tip diplomasi organizasyonlarının düzenlenmesi oldukça uzun süreler alabilen meşakkatli bir süreç içermektedir. Toplantı öncesinde bir hazırlık komitesi kurulmakta ve sürecin olgunlaşması için çalışma göstermektedir.

²² Batuhan Erdi Şahin, a.g.e., s. 40-42.

²³ Necmettin Alkan, Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, Mehmet Öz, “Osmanlı Diplomasisi”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 20-21.

²⁴ Batuhan Erdi Şahin, a.g.e., s. 40-42.

Uzun süreler almasına karşın zirve diplomasisi gerçekleştirildiğinde diğer diplomasi türlerine oranla daha hızlı ve net sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Dünya kamuoyuna açık olarak yapılan zirve diplomasisi, ülkelerin kendilerini dünyaya ifade edebilmeleri için de önemli bir fırsat sunmaktadır.²⁵

Zirve diplomasisi 19. Yüzyıl başlarından itibaren sıkça başvurulan bir diplomasi türüdür. İlk örnekleri bugünkü uygulamasından farklıdır. Nitekim 19. Yüzyıl başlarında hükümdarların gezi, tatil gibi bahaneler ile ve basına kapalı şekilde diğer ülke hükümdarı ile görüşmelerde buldukları bilinmektedir. Örneğin; Alman Kayseri II. Wilhelm 1888’de Osmanlı ülkesine gezi gerçekleştirdiği fakat bu gezi de Osmanlı padişahı ile görüşerek pek çok anlaşmaya vardıkları belgelerle sabittir.²⁶

20. yüzyıla gelindiğinde zirve diplomasisi daha planlı ve tüm dünyanın bilgisine sunulmuş şekilde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. 1919’da Paris Konferansı’nda zirve diplomasisinin ilk sistemli uygulaması gerçekleştirilmiştir. İkinci küresel savaşın galip ülkelerinin devlet başkanları sıkça görüşmüştür. Bu görüşmeler yüzyılın ikinci yarısından itibaren zirve toplantısı olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Zirve toplantıları kısa süreli ya da uzun vadeli görüşmeler şeklinde gerçekleştirilebilmektedir. Kısa vadeli görüşmeler belirli bir konuda gerçekleştirilmekle birlikte uzun vadeli görüşmelere örnek olarak G20, NATO ve BM zirveleri gösterilebilir.²⁷

Zirve diplomasisi ile ülke liderlerinin kurdukları özel dostluk ilişkileri sorunların çözümünde etki edebildiği gibi bu tür diplomasi türünün dezavantajı da yok değildir. Bu dezavantajların başında ülke liderlerinin, kendi ülkeleri alakalı her konuda yeterli uzman bilgiye sahip olmaması nedeni ile yanlarında mahiyetleri ile birlikte ziyarette bulunmaları sonucunda ikili temastan çok çoklu bir diplomasi ortamının oluşmasının samimiyetsizlik yaratmasıdır.²⁸

²⁵ Emine Kılıçaslan, “Devletlerarası İlişkilerde Kamu Diplomasisi: Türkiye Örneği”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Edirne 2018, s. 57-58.

²⁶ Necmettin Alkan, Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, Mehmet Öz, “Osmanlı Diplomasisi”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 17-18.

²⁷ Arvas Ahmet Furkan, “Türkiye’nin KAMU Diplomasisinde Medyanın Önemi: TRT AVAZ Örneği”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2022, s.20.

²⁸ Faruk Sönmezoğlu, Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, Der Yayınları, İstanbul 2012, s. 447-448.

Zirve diplomasisi, ülkelerin veya uluslararası örgütlerin liderlerinin belirli bir konuyu ele almak veya genel olarak ilişkileri geliştirmek amacıyla bir araya geldiği yüksek düzeyli toplantılara verilen isimdir. Bu toplantılar, genellikle devlet veya hükümet başkanları, başbakanlar veya uluslararası örgütlerin genel sekreterleri gibi üst düzey yetkililerin katılımıyla gerçekleşmektedir. Zirve diplomasisinin temel amacı, liderler arasında doğrudan iletişimi sağlamak, karşılıklı anlayışı artırmak, politik diyalogu teşvik etmek ve sorunların çözümüne yönelik adımlar atmak için bir platform oluşturmaktır. Bu toplantılar, uluslararası ilişkilerin yönlendirilmesi, krizlerin çözülmesi, uluslararası anlaşmaların yapılması veya güncellenmesi gibi önemli konuları ele alabilmektedir.²⁹

Zirve toplantıları, ülkelerin veya uluslararası örgütlerin en üst düzey liderlerini bir araya getirmektedir. Bu liderler, karar alma süreçlerinde etkili olan ve politikaları belirleyen kişilerdir. Zirve toplantıları, liderler arasında doğrudan iletişim ve yüz yüze görüşmeleri sağlamaktadır. Bu, karşılıklı anlayışı artırır ve güven inşa etmeye yardımcı olur. Böylece zirve toplantıları, acil durumlar veya önemli konularla ilgili hızlı kararlar almayı mümkün kılmaktadır.³⁰

Zirve toplantıları kamuoyunda büyük bir ilgi uyandırmaktadır. Bu da liderlere politik mesajlarını iletmek ve halklar arasında farkındalık yaratmak için bir fırsat sunmaktadır. Ayrıca bu durum liderler arasında doğrudan iletişim ve kişisel ilişkilerin kurulması, krizlerin önlenmesi veya çözülmesi için etkili bir yöntem olabilmektedir. Zirve toplantılarında alınan kararlar, uluslararası ilişkilerde hızlı ve etkili adımlar atılmasına da olanak tanımaktadır. Fakat ifade etmek gerekirse zirve diplomasisi, uluslararası ilişkilerde sadece hükümetler arasında değil, liderlerin kişisel etkisiyle ilerleme sağlayabilme potansiyeline sahiptir.³¹

Zirve toplantılarına katılan liderlerin yoğun programları ve çeşitli sorunlarla ilgilenmeleri nedeniyle sınırlı zamanları olabildiğinden bazı konuların yeterince derinlemesine ele alınması engellenebilmektedir. Zirve toplantılarında alınan kararların uygulanması ve sonuçlarının ölçülebilir olması da zaman alabilmektedir. Bu nedenle,

²⁹ James, A., ve Berridge, G. A Dictionary of Diplomacy. UK: Palgrave Macmillan. 2003, s. 256.

³⁰ J. Melissen, Summit Diplomacy Coming Age, Netherlands Institute of International Relations Clingendael, Hollanda Netherlands, 2003, s. 1.

³¹ Batuhan Erdi Şahin, a.g.e., s. 44-45.

liderler arasındaki anlaşmaların gerçekleşmesi ve taahhütlerin yerine getirilmesi konusunda sürekli bir takip ve denetim gerekmektedir.³²

1.3.6. Mekik Diplomasisi

Mekik diplomasisi 21. yüzyılın iletişim teknolojilerindeki gelişimine paralel olarak gelişme göstererek ortaya çıkarılmış bir diplomasi türüdür. Öyle ki mekik diplomasisinde ülke liderleri, bir sorunun çözümü için sürekli olarak taraflar ülkelere git-gel yapmaktadır. Mekik diplomasisi esasen sorunlu taraflar dışında üçüncü devletlerin liderlerinin devreye girdiği bir arabuluculuk yöntemidir. Mekik diplomasisinde önemli hususlardan biri tarafsızlığın gözetilmesidir. Sorunlu taraflardan herhangi birini kızdırabilecek bir girişim ya da çözüm önerisi görüşmeleri sonlandırabileceği göz ardı edilmemelidir.³³

Mekik diplomasisinin en iyi örnekleri arasında Henry Kissinger'ın Ortadoğu ülkelerine yaptığı sürekli ziyaretler gösterilmektedir. Yine daha güncel bir örnek olarak ise 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna savaşında Tayyip Erdoğan'ın uyguladığı diplomasi gösterilebilir.³⁴

Mekik diplomasisi, iki veya daha fazla ülke arasındaki gerilimi azaltmak, iletişimi sağlamak ve müzakereleri kolaylaştırmak için bir aracı veya arabulucu tarafından gerçekleştirilen bir diplomasi yöntemidir. Bu yöntemde, bir ara bulucu, taraflar arasında mekik yaparak sürekli olarak iletişim kurarak müzakereleri desteklemektedir. Mekik diplomasisi, çatışma durumlarında taraflar arasında güven ve anlayış oluşturmak için kullanılmaktadır. Ara bulucu, tarafların birbirleriyle doğrudan görüşmelerini kolaylaştırmak suretiyle arabuluculuk sürecinde güvenilir bir ara yüz olmaktadır. Bu yöntem, doğrudan müzakerelerin yapılmasının zor olduğu durumlarda

³² Necmettin Alkan, Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, Mehmet Öz, "Osmanlı Diplomasisi", Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 17-18.

³³ Arvas Ahmet Furkan, "Türkiye'nin KAMU Diplomasisinde Medyanın Önemi: TRT AVAZ Örneği", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2022, s. 19.

³⁴ Elvin Abdurahmanlı, Egemen Bağış, "Diplomasi Tanımı ve Uluslararası Konjonktürde Mevcut Olan Diplomasi Türleri", Anadolu Akademi, s. 147.

etkili olabilmektedir çünkü bazı durumlarda tarafların birbirlerine karşı açık bir şekilde tavır almaları veya doğrudan temas etmeleri riskli veya zor olabilmektedir.³⁵

Mekik diplomasisinde bir ara bulucu, taraflar arasında mekik yaparak bilgi, talepleri ve önerileri aktarmaktadır. Mekik diplomasisi tarafların birbirlerinin endişelerini ve çıkarlarını daha iyi anlamalarını sağlayarak, karşılıklı anlayış ve uzlaşma sağlama potansiyeline sahiptir. Mekik diplomasisi genellikle gizli ve hassas bir süreçtir. Ara bulucu, taraflar arasındaki görüşmelerin gizli kalmasını ve müzakerelerin kamuoyuna veya medyaya yansıtılmamasına özen göstermektedir. Böylece çözüm sürecini engelleyebilecek dış etkenlerin etkisini azaltılmaktadır. Fakat sonuçlar genellikle müzakerelerin bir parçası olarak açıklanır ve kabul edildiğinde resmi bir anlaşma haline gelebilmektedir. Mekik diplomasisi birçok farklı konuda kullanılabilir. Örneğin sınır anlaşmazlıkları, barış görüşmeleri, ticari müzakereler veya uluslararası krizler gibi durumlarda etkili olabilmektedir. Bu yöntem, çatışmanın taraflarını bir araya getirerek, doğrudan temasın zor olduğu durumlarda bile çözümlerin bulunmasına katkıda bulunabilmektedir.³⁶

Mekik diplomasisinin bazı sınırlamaları mevcuttur. Her şeyden önce mekik diplomasisinin başarısı tarafların istekli olmasına bağlıdır ve güven inşası ve uzlaşma sağlama konusu da sabır gerektirmektedir. Ayrıca, mekik diplomasisinde kullanılan ara bulucunun tarafsızlık, güvenilirlik ve yetkinlik açısından kabul görmesi de önemlidir. Taraflar arasında güveni sağlamak için ara bulucunun objektif bir yaklaşım benimsemesi ve her iki tarafın da çıkarlarını dikkate alması gerekmektedir. Mekik diplomasisi ayrıca zaman ve kaynak yoğun bir süreç olabilmektedir. Bu süreç, çözümün bulunmasını uzatabilir veya bazen sonuçsuz kalabilmektedir. Son olarak, mekik diplomasisi bazen sadece geçici bir çözüm sağlayabilmektedir. Bu nedenle, uzun vadeli barış ve istikrar için daha kapsamlı diplomasi ve çözüm süreçlerine ihtiyaç duyulabilmektedir.³⁷

³⁵ Elvin Abdurahmanlı ve Egemen Bağış, a.g.e., s. 157.

³⁶ Arvas Ahmet Furkan, "Türkiye'nin KAMU Diplomasisinde Medyanın Önemi: TRT AVAZ Örneği", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2022, s. 19.

³⁷ Arvas Ahmet Furkan, a.g.e., s. 19.

1.3.7. Sessiz Diplomasi

Resmi olmayan bir diplomasi türü olan sessiz diplomaside genellikle üst düzey devlet temsilcilerinin otellerde, balolarda, yemek davetlerinde gizli olarak yürütülmektedir.³⁸

Sessiz diplomasi, Birleşmiş Milletlerin uygulamaları sonucuna ortaya çıkmış olan diplomasi türlerinden biridir. Dünya siyaseti için önemli bir karar merkezi olan Birleşmiş Milletlerin öneminin anlaşılması üzerine Birleşmiş Milletler merkezinde sürekli temsilcilikler bulundurma popüler hale gelmiştir. Özellikle de az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler tüm dünya devletlerinde konsolosluk açamadıkları için faaliyet alanlarını Birleşmiş Milletler merkezi olan New York şehrine odaklamışlar ve buradan da lobicilik tarzında diplomasi yürütmektedirler.³⁹

Sessiz diplomasi, geleneksel diplomatik kanallar ve görüşmeler dışında gerçekleştirilen, genellikle kamuoyu ve medyadan uzak olan bir diplomasi yöntemidir. Sessiz diplomasi, daha gizli, özel veya hassas meselelerde kullanılan bir stratejidir ve açıkça tanınmadığı veya duyurulmadığı için adıyla çelişen bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Sessiz diplomasi, çatışma çözümü, müzakereler, kriz yönetimi ve uluslararası anlaşmazlıkların çözümü gibi alanlarda sıklıkla kullanılmaktadır. Sessiz diplomasi özellikle taraflar arasında güven oluşturmak, duygusal gerilimi azaltmak ve daha samimi bir ortam yaratmak için tercih edilmektedir. Bu diplomasi türü ile kamuoyu ve medya baskısı olmadan daha esnek ve özgür bir şekilde müzakereler yapılabilen ve taraflar arasında güvenilirlik sağlanabilmektedir.⁴⁰

Sessiz diplomasi, genellikle aracılar, üçüncü taraflar veya diplomatik kanallar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu yöntemde, görüşmeler ve müzakereler daha az göz önünde yapıldığından sonuçlar genellikle kamuoyuna veya medyaya duyurulmamaktadır. Bu tutum daha hassas veya tartışmalı konuların ele alınmasını ve

³⁸ Emine Kılıçaslan, “Devletlerarası İlişkilerde Kamu Diplomasisi: Türkiye Örneği”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Edirne 2018, s. 57.

³⁹ Faruk Sönmezoglu, “Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi”, Der Yayınları, İstanbul 2012, s. 449.

⁴⁰ Betül Çatal, Küresel Diplomasi: Prexenos’tan Dijital Diplomasiye, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya 2015, s. 19.

çözülmesini kolaylaştırabilmektedir. Bu durumda tarafların birbirleriyle doğrudan yüzleşme veya kamuoyuna hesap verme zorunluluğu olmamaktadır.⁴¹

Sessiz diplomasi, zaman alıcı bir süreçtir çünkü müzakereler ve anlaşmalar genellikle bir süre boyunca gizli tutulmaktadır. Bundan başka tarafların anlaşmaları veya taahhütleri yerine getirmemesi durumunda, kamuoyu veya medyanın baskısı olmadığı için sorumluluk hissi azalabilmektedir. Ayrıca, sessiz diplomasi süreci, dışarıdan gözlemcilerin veya sivil toplumun müdahale etme yeteneğini kısıtlayabilmekte ve şeffaflık eksikliği endişelerine neden olabilmektedir.⁴²

1.3.8. Kamu (Sivil) Diplomasisi

Kamu diplomasisi ya da sivil diplomasi, ülkelerin gayr-ı resmi temsilcilerinin birbirleri ile temasa geçmesini ifade etmektedir. Bu diplomasi türü genellikle STK'lar aracılığı ile yürütülmektedir. İHH, UNICEF, BM gibi örgütler bu tip diplomasiinin uygulanmasında öne çıkan örgütlerdir.⁴³

Kamu diplomasisinin temelleri 19. yüzyıla değin uzanmaktadır. Eski ABD başkanlarından Joseph Nye'nin Fransa-Prusya mücadelesinden yenilgi ile çıkan Fransa'nın uluslararası alanda sarsılan imajını tazelemek için Alliance Française adlı uluslararası bir örgüt tesis etmiştir. Bu kurum Fransız dil ve kültürünü tanıtmakla görevlendirilmiştir. Bu uygulama ilk kamu diplomasisi örneği olarak ele alınmaktadır. Yine Joseph Nye, Public Diplomacy(Kamu diplomasisi) adlı eserinde bu tür diplomasiinin esaslarını şu şekilde ele almaktadır:⁴⁴

- a) Kamu diplomasisinin ilk evresi; ulusal ve uluslararası politikaların günlük olarak değerlendirilmesidir.
- b) Kamu diplomasisinin ikinci evresi; değerlendirmelere göre stratejiler geliştirilmesidir.

⁴¹ Emine Kılıçaslan, a.g.e, s.57.

⁴² Emine Kılıçaslan, a.g.e, s.57.

⁴³ Elvin Abdurahmanlı, Egemen Bağış, "Diplomasi Tanımı ve Uluslararası Konjonktürde Mevcut Olan Diplomasi Türleri", Anadolu Akademi, s.147.

⁴⁴ Hasan Kocabıyık, "Değişen Diplomasi Anlayışı, Kamu Diplomasisi ve Türkiye", Avrasya Etütleri, 55/1, s. 169-175.

- c) Kamu diplomasisinin üçüncü evresi; Medya ve basın yayın faaliyetleri yürütmek, topluma mal olmuş kişilerle temaslarda bulunmak ve kültür alışverişini sağlayacak değişim programlarını uygulamaya geçirmektir.

Kamu diplomasisinin ortaya çıkış nedeni, bir ülkenin uluslararası arenada sarsılan imajının yeniden tesis edilmesidir. Bu sürecin işletilmesinde devletler ve sivil toplum kuruluşları birlikte ya da bağımsız çalışabilmektedir. Sıklıkla uygulanan kamu diplomasisi yöntemleri; öğrenci değişim programları, kültürel bazlı televizyon dizileri, küresel ölçekli markaların inşası ve yaygınlaştırılması, yabancı ülkelere yardım gönderme şeklindedir.⁴⁵

Kamu diplomasisi, küreselleşmenin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Küreselleşme ile birlikte ülkelerin söylemlerinin devletleri aşan şekilde basın ve yayın organlarında yankı bulması, o ülkedeki vatandaşlara karşı da devletleri bir sorumluluk algısı içerisine sokmuştur. Özellikle çeviri imkânlarının artması da bu durumu desteklemiştir. Böylece devletler, diplomasi süreçlerini o ülkenin halkına da hitap edecek ve kendi uluslararası imajını diri tutacak uygulamalar şekline evirtmiştir. Kamu diplomasisini bu manada tanımlamak gerekirse; devlet aktörünün, ulusal çıkarını gerçekleştirmek adına gerek kendi ülkesinde gerekse de dış ülkelerde çeşitli iletişim kanalları ile giriştiği kültürel dayatılmış çalışmaları denilebilir.⁴⁶

Son olarak kamu diplomasisinin klasik diplomasi modellerinden ayrıldığı noktaları burada ortaya koymak konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından fayda sağlayabilir.

⁴⁵ Elvin Abdurahmanlı, Egemen Bağış, “Diplomasi Tanımı ve Uluslararası Konjonktürde Mevcut Olan Diplomasi Türleri”, Anadolu Akademi, s. 146.

⁴⁶ Abdullah Akyol, “Uluslararası Siyasal İletişim Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi: Türkiye-Ab İlişkileri Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan 2018, s. 28-29.

Tablo 1: Kamu Diplomasisi ile Klasik Diplomasinin Karşılaştırılması*.

KLASİK DİPLOMASİ	KAMU DİPLOMASİSİ
Temel aktör devlettir	Devlet yanında sivil toplum örgütleri gibi harici aktörlerde aktiftir.
Genellikle gizlilik temelinde yürütülür.	Açıklık temelinde yürütülür.
Yalnızca devlet temsilcileri tarafından yürütülür. (bakanlar, elçiler vb.)	Gayrı resmi temsilciler tarafından da yürütülebilir. (akademisyenler, aydınlar, gazeteciler vb.)
Muhatap karşı devlettir.	Muhattap karşı ülke ve toplumdur.
Amaç devletlerarası ilişkilerin sorunsuz şekilde yürütülmesini sağlamaktır.	Amaç devletlerarasındaki ilişkilerin yürütülmesinin yanın da ülkelerin toplumları arasında kültür aktarımı sağlamak ve kendi ülkesi ile ilgili olumlu imaj oluşturmaktır.
Standart teknikler ve araçlar kullanılır.(yüzyüze görüşme, lobicilik, ikna vb.)	Halkla ilişkiler, cezbetme, hayranlık yaratma gibi tekniklerin yanı sıra internet, medya, sanat, sinema gibi geniş ölçekli araçlar kullanılır.
Sonuçları devletlerarasında kalır.	Sonuçları medya ve basın yolu ile ve topluma özellikle duyurulmaya çalışılır.

1.3.9. Kültür Diplomasisi

Kültür diplomasisi, bir ülkenin kültürel unsurları ve değerlerini kullanarak uluslararası ilişkilerde etkileşimde bulunma ve anlayışı artırma amacı güden bir dış politika aracıdır. Kültür diplomasisi, sadece politik veya ekonomik çıkarlara dayalı ilişkilerin ötesine geçerek farklı kültürler arasında diyalog, anlayış ve işbirliğini teşvik etmektedir.⁴⁷

Kültür diplomasisi, bir ülkenin sanat, edebiyat, müzik, dans, film, moda, spor, dil ve diğer kültürel faaliyetler aracılığıyla kendi kültürel mirasını ve kimliğini tanıtmaya ve paylaşma sürecidir. Bu tür etkinlikler, hedeflenen ülkelerdeki insanlara, o ülkenin

* Tablodaki bilgiler Muharrem Ekşi'ye ait "Türkiye'de Kamu Diplomasisi: Ortaya Çıkışı, Kurumsal İnşa Süreci ve Uygulanışı(2002-2013) adlı doktora tezi çalışmasının 119-123. sayfalarından referansla derlenmiştir.

⁴⁷Aslı Yağmurlu, Kültürel Diplomasi: Kuram ve Pratikteki Çerçevesi, Selçuk İletişim, 12/2, 2019, s. 1185.

kültürünü daha iyi anlama ve değerlendirme fırsatı sunmaktadır. Kültür diplomasisi aynı zamanda insanlar arasındaki bağları güçlendirerek, karşılıklı hoşgörü ve saygı çerçevesinde küresel barışa katkıda bulunabilmektedir.⁴⁸

Kültür diplomatik faaliyetler arasında kültürel etkinliklerin düzenlenmesi, sanatçı ve kültürel elçilerin gönderilmesi, sergiler, festivaller, konferanslar ve sanatsal değişim programları gibi etkinlikler bulunabilmektedir. Ayrıca, kültür diplomatik ilişkiler, akademik değişim programları, öğrenci ve öğretmen değişimleri, dil öğrenimi programları ve kültürel mirasın korunması ve restorasyonu gibi alanları da içerebilmektedir.⁴⁹

1.3.10. Dijital Diplomasi

Dijital diplomasi, uluslararası ilişkilerde dijital teknolojilerin kullanılmasıyla gerçekleştirilen bir dış politika yaklaşımıdır. Dijital diplomasi, internet, sosyal medya, dijital iletişim araçları, elektronik haberleşme ve diğer dijital platformları kullanarak ülkelerin politikalarını tanıtmalarını, bilgi paylaşmasını ve etkileşimde bulunmasını sağlamaktadır. Bu tür teknolojik araçlar, hızlı ve etkili iletişim imkânı sunarak uluslararası ilişkilerde avantaj sağlamaktadır.⁵⁰

Dijital diplomasi, geleneksel diplomatik faaliyetlere ek olarak kullanılan bir araç olarak uluslararası ilişkilerin dijital çağa uyum sağlaması ile ortaya çıkmaktadır. Sosyal medya platformları, web siteleri ve diğer dijital kanallar aracılığıyla, ülkeler kendi perspektiflerini, politikalarını ve kültürel değerlerini tanıtabilmekte, hedef kitlelere ulaşabilmekte ve diyalog kurabilmektedir. Dijital diplomasi ayrıca hükümetlerin, uluslararası sorunlarda bilgi ve verileri hızlı bir şekilde paylaşmasını ve kriz durumlarında iletişimi kolaylaştırmasını sağlamaktadır. Dijital diplomasi, insanların çeşitli kültürler ve milletler arasında köprüler kurmasına ve karşılıklı anlayışı artırmasına yardımcı olabilmektedir. İnternet ve sosyal medya araçları,

⁴⁸ Ahmet Alemdar, Kültürel Diplomasi: Almanya ve Türkiye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2018, s. 22.

⁴⁹ Emel Tanyeri Mazıcı ve Tarık Kodal, Kültürel Diplomasi Aracılığıyla Ülke İmajı: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Perspektifinden Bir Araştırma, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8/39, 2015, s. 966.

⁵⁰ Ahmet İlkyay Ceyhan, Dijitalleşen Kamu Diplomasisi Üzerine Kısa Bir Analiz, IJEASS, 3(2), 2020, s. 85-90.

insanların farklı kültürleri keşfetmelerine, ortak çıkar alanları bulmalarına ve işbirliği fırsatlarını değerlendirmelerine olanak tanımaktadır.⁵¹

Dijital diplomasinin avantajlarının yanı sıra bazı zorluklarından da bahsetmek mümkündür. Bilgi güvenliği, veri gizliliği, yanlış bilginin yayılması ve siber saldırılar gibi konular, dijital diplomasiyi etkileyebilmektedir. Ayrıca, teknolojik altyapıya erişimi olmayan ülkeler veya topluluklar dezavantajlı olabilmektedir. Bazı ülkeler veya topluluklar dijital teknolojilere kolayca erişebilirken, diğerleri sınırlı erişim veya hiç erişim imkânı bulamayabilir. Bu durum, bilgi eşitsizliği ve sosyal adaletsizliği artırabilmektedir. Bu durumun literatürdeki adı dijital uçurumdur.⁵²

Dijital diplomasi uygulamalarında ayrıca kültürel ve dilsel farklılıklar da bir zorluk oluşturabilmektedir. İnternet üzerinden iletişim kurarken dil bariyerleri aşılma zorundadır ve doğru çeviri sağlanması önemlidir. Kültürel farklılıklar da bir mesajın farklı kültürlerde nasıl algılanacağı konusunda dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur. Dijital diplomasi ayrıca siber güvenlik risklerini de beraberinde getirmektedir. Siber saldırılar, bilgisayar korsanlığı ve siber casusluk gibi tehditler, dijital diplomasi faaliyetlerini etkileyebilmekte bu durum ise güvenlik riskleri oluşturabilmektedir.⁵³

Dijital diplomasi süreklilik gerektiren bir çaba ve strateji gerektirmektedir. Bu noktada da dijital kanalların sürekli güncellenmesi, etkileşimin devam etmesi ve aktif olarak katılımın sağlanması önemlidir. Ayrıca, dijital diplomasi faaliyetlerinin etkisini ölçmek ve değerlendirmek için analitik araçlar ve veri toplama yöntemleri kullanılması da önemli görünmektedir. Böyle olduğunda dijital diplomasi, ülkelerin daha geniş bir kitleye ulaşmasını, etkileşimde bulunmasını ve politikalarını tanıtmalarını sağlayarak uluslararası ilişkilerde daha aktif bir rol oynamalarını sağlayabilmektedir.⁵⁴

⁵¹ Barış Özdal, *Dijital Diplomasi, Tesam Strateji*, 2023, s. 24-26.

⁵² Betül Çatal, a.g.e., s. 67-70..

⁵³ Esra Köse, *Dijital Diplomasinin Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapıya Etkisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22/15, 2007, s. 2365.

⁵⁴ Ahmet İlkay Ceyhan, a.g.e., s. 85-90.

1.3.11. Ekonomik Diplomasi

Ekonomik diplomasi, uluslararası ilişkilerde ekonomik faktörlerin kullanıldığı bir diplomasi türüdür. Geleneksel diplomasi anlayışından farklı olarak, ekonomik diplomasi politikaları ve ekonomik araçlar kullanılarak uluslararası ilişkilerin yönetilmesi hedeflenmektedir. Ekonomik diplomasi, bir ülkenin ekonomik çıkarlarını korumak, teşvik etmek ve geliştirmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu diplomasi türü ticaret, yatırım, finans, teknoloji transferi, kalkınma yardımları ve diğer ekonomik faaliyetler yoluyla gerçekleştirilmektedir. Ekonomik diplomasi bir ülkenin imajını ve itibarını güçlendirmek, dış politika hedeflerine ulaşmak ve uluslararası işbirliğini teşvik etmesi açısından oldukça önemlidir.⁵⁵

Ekonomik diplomasi, çeşitli aktörler arasında gerçekleştirilmektedir. Hükümetler, ticaret ve yatırım teşvik ajansları, ticaret odaları, büyükelçilikler ve konsolosluklar gibi kurumlar bu aktörlerden bazılarıdır. Özel sektör, işadamları ve sivil toplum kuruluşları da ekonomik diplomasiye katkıda bulunabilmektedir. Ekonomik diplomasiye bakıldığında ticaret ve yatırımların artırılması ilk sırada gelmektedir. Ekonomik diplomasi, ihracatı teşvik etmek, ithalat engellerini azaltmak ve yabancı yatırımları çekmek için kullanılabilir. Serbest ticaret anlaşmaları, ikili ticaret anlaşmaları ve ticaret misyonları gibi araçlar kullanarak ticaret hacminin artırılmasına çalışılmaktadır. Bir diğer amaç yatırım ortamının iyileştirilmesidir. Ekonomik diplomasi ile yatırımcıların güvenini sağlamak için düzenlemeler, politikalar ve hukuki çerçeveler belirlenmektedir. Ekonomik diplomasi, teknoloji transferini teşvik etmek ve inovasyon işbirliklerini geliştirmek amacıyla da kullanılmaktadır. Bilim ve teknoloji alanındaki işbirlikleri, araştırma merkezleri ve teknoloji transferi projeleri ekonomik diplomasi faaliyetlerine örnek olarak gösterilebilir.⁵⁶

⁵⁵ Hilal Karavar, Ekonomik Diplomasi Perspektifinden II. Wilhelm ve Theodor Heuss'un Türkiye Ziyaretlerinin Değerlendirilmesi, Uluslararası İlişkiler, 18, 2018, s. 88.

⁵⁶ Hilal Karavar, a.g.e, s. 8.

2. LOBİCİLİK

2.1. Lobıcılık ve Lobici Kavramı

İngilizce “geçit”, “koridor” gibi manalara gelen “lobby” kelimesinden türetilen “lobıcılık” terimi üzerine genel kabul görmüş bir tanımlamadan bahsetmek oldukça güçtür. Bu tanımlama güçlüğüne temel kavramın etki ettiği alanın homojen yapısından kaynaklanmaktadır. Öyle ki kavrama dair ilk tanımlamalar kavramın somut birtakım özelliklerini ortaya koymakta iken lobıcılık faaliyetlerinin siyaset dışındaki sahalarda da uygulanabilir olduğunun görülmesi ile kavram soyut ve sınırlarını aşan tanımlamalara ihtiyaç duyar hale gelmiştir.

İlk olarak siyaset alanında kullanılan yeni bir diplomasi türünü adlandırmak için ortaya atılan lobıcılık kavramı, İngiltere parlamenter sisteminin kanun tekliflerinin görüşülerek karara bağlandığı bir salonundan diğer salonuna geçilirken ki koridorlarına atfen bu ismi almıştır. Bu manada lobıciliğin ilk ortaya çıktığı ortam ve şartlar, etik olmayan bir metot olarak algılanmasına neden olmuştur. Öyle ki lobıcılık bu dönemde, çıkarlarını gerçekleştirmek için meclis koridorlarında, meclis başkanı, milletvekilleri gibi o ülkede kararların alınmasında yetkili bulunan üst düzeyde siyasetçileri çeşitli vaat ya da araçlar ile doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemek sureti ile meclisten istedikleri sonuçların çıkması ya da istemedikleri sonuçların çıkmaması için uğraşan kişilerin faaliyetleri olarak görünmektedir. Bu işle uğraşan kişilere de kötü bir bakış açısı ile “lobici” denilmiştir.

Lobiciler, kolektif amaçlar doğrultusunda bir araya gelmiş profesyonellerdir. Lobicilerin bu amaçlarını gerçekleştirebilmelerinin yegâne yolu ise güçlü bir iletişim becerisine sahip olmalarıdır. Lobiciler doğru zamanda, doğru kişi/kişilerle doğru yöntemlerle iletişime geçebilme önsezisine sahip ajanlardır. Bu ajanların ve yaptıkları iş, karar verme süreçlerinde etkin rol oynayan doğal ve önemli bir baskı grubu oluşturmaktadır. Öyle ki çoğu zaman kaynaklarda baskı grubu ve lobıcılık kavramları birbirini ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Fakat baskı gruplarının bir üst grup olduğu lobıciliğin ise baskı araçlarından sadece biri olduğu şeklindeki motivasyonun daha gerçekçi bir yaklaşım olduğunu belirtebiliriz.

Tayyar Arı “Amerika’da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika” adlı eserinde lobiciliği, kararları etkilemek isteyen kişinin hükûmetteki veya karar alma sürecindeki kişileri amaçları doğrultusunda etkilemek için kurduğu bir tür iletişim ve bilgi alışverişi olarak tanımlamıştır.

2.2. Lobiciliğin Tarihsel Gelişimi

Lobicilik kavram tanımında ve türlerinde açıkça ve ifade edildiği üzere lobiciliğin temeli etkileşimdir. O halde ilk lobicilik faaliyetlerinin ilk insan toplulukları arasındaki iletişime kadar götürmek yanlış olmayacaktır. Elbette ki bahsedilen dönemlerdeki lobicilik, ilkel manada olup lobiciliğin ilk izlerini taşıması anlamını taşımaktadır. İnsanların artan ve değişen iletişim ihtiyaçları doğrultusunda lobicilik de değişmiş ve gelişmiştir.

Lobicilik faaliyetlerinin geçmişi adı her ne kadar bu isimle anılmasa da karakter olarak Antik Yunan ve Roma dönemlerine kadar uzanmaktadır. Antik Yunanda zengin tüccarların, politik liderlere yakın olmak ve şahsi çıkarlarını korumak için aktif bir şekilde faaliyet gösterdikleri bilinmektedir. Bu dönemdeki lobici faaliyetler genellikle ikna edici konuşmalar, bağlantılar ve entrikalar üzerine kurulu olmuştur. Antik Roma İmparatorluğu döneminde, Roma Senatosu’nda çıkarlarını korumak ve politikaları etkilemek amacıyla lobi faaliyetleri yürüten gruplar ve bireyler bulunmaktaydı. Zengin ve etkili aileler, senatörler ve diğer politik liderlerle yakın ilişkiler kurarak, onları kendi lehlerine ikna etmeye çalışmıştır. Özellikle büyük toprak sahipleri ve işadamları, politik arenada etkili olmak için lobi faaliyetleri yürütmüştür. Antik Yunanistan’da da çıkar grupları ve bireyler, siyasi liderler ve meclis üyeleriyle ilişkiler kurarak kendi çıkarlarını koruma amacıyla lobi faaliyetleri yürütmüştür. Özellikle zengin tüccarlar, toprak sahipleri ve elit sınıf, politikaya etki etmek için çeşitli taktikler kullanmıştır. Bu taktikler arasında maddi yardımlar, toplum hizmetleri ve sosyal ilişkilerle politik liderleri ikna etmek bulunmaktadır.

Orta Çağ’da, soylular ve dini liderler arasında etkileme ve çıkar temsilciliği yapılan başlıca lobicilik türündeki faaliyetlerdir. Bu dönemde kilise ve aristokratik sınıf, krallara veya yöneticilere yakın olmak ve politikalarını desteklemek için lobici faaliyetlerde bulunmuştur. Orta Çağ’da aristokratik aileler, kraliyet sarayında veya

feodal sistemdeki önemli mevkilerde yer alırken, politik liderlerle yakın ilişkiler kurmuş ve ailelerinin çıkarlarını korumak için çaba göstermiştir. Dini liderler ise kilise ve manastırlar aracılığıyla lobi faaliyetlerini yürütmüştür. Orta Çağ'da kilise, büyük bir politik ve toplumsal güç kaynağı olarak kabul edildiği için, dini liderler politika yapıcıları etkilemek için kilisenin gücünü kullanmıştır. Orta Çağ'da loncalar, ticaret ve zanaat grupları olarak önemli bir rol oynadı. Loncalar, üyelerinin çıkarlarını korumak ve ticaret politikalarını etkilemek amacıyla lobi faaliyetlerinde bulunurdu. Loncalar, yeteneklerine ve uzmanlıklarına dayalı olarak, politik liderlere karşı güçlü bir ses oluşturur ve politikaların şekillenmesinde etkili olmaya çalışırdı. Aynı zamanda, loncalar arasında iş birlikleri ve ağlar oluşturarak daha güçlü bir lobi yapısı oluşturulmaya çalışılırdı. Sanayi Devrimi ile birlikte, ekonomik gücü olan şirketler ve işadamları lobiciliği daha aktif bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Büyüyen sanayi sektörleri ve uluslararası ticaret, çıkar gruplarının politikaları etkileme ve savunma çabalarını artırmıştır. 20. yüzyılda ise lobicilik faaliyetleri kurumsallaşmıştır özellikle ABD'de, şirketler, endüstri grupları, profesyonel lobi şirketleri ve sivil toplum kuruluşları gibi çeşitli aktörler, kendi çıkarlarını korumak, yasaları etkilemek veya politika yapıcılar üzerinde baskı oluşturmak için lobici faaliyetlere yönelik stratejiler geliştirmiştir.

Modern anlamda ilk lobicilik faaliyetinin İngiltere'de ortaya çıktığı kabul edilmektedir. İngiltere meclis koridorlarında meclis üyelerine yapılan ziyaretler için "koridor" manasında bu terimin kullanıldığı bilinmektedir. Fakat lobiciliğin kurumsallaşması Amerika ile özdeşleşmiştir. Amerika'daki lobicilik faaliyetlerinin başlangıcı için kaynaklarda sıklıkla aynı örnek verilmektedir. Buna göre eski Amerika başkanı Ulysses S. Grant'ın genellikle dinlenmek için tercih ettiği Willard oteli çevresinde yoğun kalabalıklar oluşmuş başkan da bu kalabalığa "lobiciler" yakıştırmasında bulunmuştur. Böylece otel koridorlarında yapılan isteklerin tümü birden lobicilik olarak anılmaya başlanmıştır.

Ulysses S. Grant'ın, lobici olarak nitelendirdiği gruplara olumlu bakmadığı anlaşılmaktadır. Konu ile alakalı olarak Münci Kapani Politika Bilimine Giriş adlı eserinde; "ABD'de lobby'cilik başlangıçta bu faaliyete rüşvet ve oy satın alma gibi yöntemlere başvurmadan çekinmeyen şüpheli bir faaliyet göz ile bakılmıştır." Bazı kaynaklarda rüşvet vermenin yanı sıra kaba kuvvet ve güzel kadınları kullanmak

yönteminin de ABD lobiciliğinin başlangıcında sıklıkla kullanıldığına dikkat çekmektedir.

ABD’de 1829’da ilk kez “lobi ajanı” ifadesinin kullanımı ile bu gruplar meşrulaştırılmıştır. Lobicilik faaliyetlerini doğal bir hak olarak gören ABD’de bu tarihten itibaren lobiciliğin yasal zeminini hazırlama, kurumsallaştırma çabası vardır. ABD, 1776’da kurulduğundan itibaren özgürlüklere değer veren bir ideoloji üzerine temellendirilmiştir. 1789 anayasasında konuşma özgürlüğüne vurgu yapılarak yasa ile güvence altına alınmıştır. 1879’a gelindiğinde “lobi ajanı” ifadesinin “lobici” kelimesine dönüştürülerek tüm lobi ajanlarının lobici olarak kayıt edilmeleri kararlaştırılmıştır.

Lobiciliğin ABD’de gelişmesi ve yaygınlaşması ebetteki bir tesadüf değildir; ABD’nin kuruluş felsefesi özgürlük teması üzerinedir. Yine de her gelişimde görülen birtakım sancılar ABD’de görülmüştür. ABD’de her ne kadar lobicilik faaliyetlerine izin verilmiş ve yasal zemini tesis edilmişse de lobicilik, 19. yy boyunca ABD medyasında kötü ve zararlı bir şey olarak yansıtılmıştır. Dönem dönem ülke başkanlarının da bu görüşlere destek verdiği de olmuştur. Bu konuda ilk atılım Woodrow Wilson’dan gelmiştir. 1912’de Wilson seçim sürecinde lobicileri “tehlikeli bir grup” olarak nitelmiş ve 1913’te başkanlık seçimlerini kazandıktan sonra ilk işi lobicilerin Washington’u terketmelerini istemek olmuştur. 1930’lara değinde hükümetin lobicilik faaliyetlerine tedirgin bakışı devam etmişse de daha çok başkent Washington’da kümelenen uzman lobicilerin faaliyetlerini artırarak devam ettirmiştir.

Günümüz lobiciliğinin merkezi olan ABD’de lobicilik faaliyetlerini tanımlamak ve sınırlarını belirginleştirmek için dönüm noktası olan üç önemli yasal düzenlemeden bahsetmek mümkündür.

a)1938 Yabancı Temsilcilikler Kayıt Kanunu,

b)1946 Federal Lobi Yasası,

c)1995 Lobicilik Açıklama Yasası,

1938’deki yasa lobicilerin kim için ne şekilde faaliyet gösterdiklerinin net bir şekilde Adalet Bakanlığı’na bildirilmesi ile ilgilidir. Devletin bu yasa ile izinsiz ya da sınırını aşan grupları tasfiye ederek merkezi otoriteyi istediği anlaşılmaktadır. 1946’da çıkarılan yasa ile de lobilerin gelir-gider kayıtlarının halka ibraz edilmek için meclise

verilmesi gerektiği ile alakalı bir düzenleme yapılmıştır. Bu yasa ile de lobilerin ekonomik sınırlarının devlet tarafından denetimde tutulmak istendiği anlaşılmaktadır. 1995'teki yasa ile lobiciliğin yalnız yasama erki üzerinde değil yürütme erki üzerinde de etki amacının olduğu saptanmıştır. Bu yasa devletin, lobicilerin dar bir alandaki faaliyetleri haricindeki alanlara yönelik çalışmalarını da denetlemek arzusuna dönüktür. Bu yasalar dışında da bu yasalardaki eksiklikleri ve teknik aksaklıkları gidermek için pek çok radikal olmayan ara değişikliğin yapıldığını da belirtmekte fayda vardır.

2.3. Lobicilik Türleri

Lobicilik kavramının yaşadığı tanım zorluğu lobiciliğin farklı uygulamaları ile yakından alakalıdır. Lobicilik uygulamaları çağın teknik ve sosyal değişimine de paralel olarak daimi bir değişiklik ve genişleme göstermiştir. Uzmanlar, bu manada lobicilik faaliyetlerini üç ana türde toplamıştır. Bunlar; doğrudan lobicilik, dolaylı lobicilik ve kolektif lobicilik, kurumsal lobicilik, endüstri lobiciliği, mesleki lobicilik, kamu lobiciliği ve uluslararası lobiciliktir. Çalışmanın bu kısmında bu türler ve kapsamaları ele alınacaktır.

2.3.1. Doğrudan Lobicilik

Lobicilik türleri içerisinde en fazla uygulanan ve başarı oranı yüksek olan lobicilik türü doğrudan lobiciliktir. Doğrudan lobiciliğin başarılı olmasının temel nedeni muhatap ile yüz yüze olarak iletişim kurulmasından kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan devlet ileri gelen temsilcileri ile görüşen lobiciler, muhataplarına etki etmek istedikleri konu hakkında detaylı raporlar sunarak onları etkilemeye çalışmaktadırlar. Bu türde lobiciler, istedikleri mesaj ve yönlendirmelerin devlet temsilcilerine ulaştığından emin olana değin çabalarını sürdürmektedir. Lobiciler bu süreci iyi dostluk ilişkileri ve ahbaplık kurarak maskeleymektedir.⁵⁷

⁵⁷ Aynur Memmedova, "Halkla İlişkiler Disiplini ve Lobicilik: ABD'de Gerçekleştirilen Türk Ve Ermeni Lobi Faaliyetlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bir İnceleme", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s. 41-42.

Doğrudan lobicilikte süreç birinci derece yetkililer ile lobiciler arasında gerçekleştiği için sürecin gidişatı ve sonuçları bakımından herhangi bir yoruma gerek kalmamaktadır.⁵⁸ Bazı kaynaklarda iç lobicilik olarak da adlandırılan doğrudan lobicilik de lobiciler için anahtar kavramlar doğru zamanlama ve doğru mesajların iletimidir. Bu kazanımlar sağlanabildiği oranda lobiciler yasama erkini etkilemek başarısını gösterebilmektedir. Burada ifade etmekte fayda vardır ki lobiciler için olduğu kadar doğrudan lobicilik faaliyetleri devlet temsilcileri açısından da bazı faydalar sağlayabilmektedir. Bu faydaların başında devlet temsilcilerinin konu hakkında detaylı bilgiler edinebilmesi ve kongre temsilcilerinin yardımcılarının bu vesile ile kongre temsilcilerinin takdirine ulaşması gösterilebilir. Bu kazanımların bilincinde olan kongre temsilcileri için lobiciler arzu edilen bir duruma hizmet etmektedir. Doğrudan lobicilik türünde lobiciler, meclis koridorlarında, otel salonlarında ve devlet temsilcilerinin özel odalarında faaliyetlerini göstermenin yanı sıra bazen kongre sırasında da oturumlara katılarak söz hakkı alabilmektedir. Lobiciler bu faaliyetleri sırasında oldukça bilimsel bir hukuk dili kullanmalarının yanında samimi olmayı da göz ardı etmemektedir.⁵⁹

Doğrudan lobiciliğin uygulanması sırasında hazırlanan detaylı raporlar ve sunumlar kadar lobicinin muhatabı hakkında detaylı bilgilere sahip olması da öncelenen bir durumdur. Öyle ki kongredeki tüm yetkililer hakkında listeler hazırlayan lobiciler, her bir üyenin zaafları ve güçlü yönleri hakkında öncesinde fikir sahibidir.⁶⁰

2.3.2. Dolaylı Lobicilik

Dolaylı lobicilik, lobicilik alanında uzmanlaşmış şirketler, dernekler aracılığı ile yürütülen lobicilik türüdür. Devletler ya da büyük şirketler, bir ülkedeki imajını geliştirmek ya da düzeltmek istediğinde fakat bunu kendileri yapabilecek donanıma

⁵⁸ Nurhayat Ünlü, “Lobicilik Kavramı ve ABD’deki Türk Lobisi”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003, s. 62.

⁵⁹ Müjde Er, “Dünyada ve Türkiye’de Baskı Grupları, Lobicilik Faaliyetleri ve Halkla İlişkiler Açısından Önemi”, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1995, s. 94-96; Erdal Açıkse, “Lobicilik, ABD’de Ermeni Diasporasının Oluşması, Yaptığı Propaganda ve Lobi Faaliyetleri”, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2004, s. 28-29.

⁶⁰ Erdal Açıkse, “Lobicilik, ABD’de Ermeni Diasporasının Oluşması, Yaptığı Propaganda ve Lobi Faaliyetleri”, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2004, s. 28-29.

sahip olamadıkları durumlarda profesyonel lobi şirketlerini bu konuda kiralamaktadır. İşte kiralanmış lobi şirketleri eli ile yürütülen kamuoyunu etkileme, imaj biçimlendirme sürecine bir bütün olarak dolaylı lobcilik denilmektedir. Anlaşılacağı üzere bu lobcilik türünde doğrudan lobcilikteki tekniklerin dışında teknikler kullanılmaktadır. Bu tekniklerin başında ise medya ve basın aygıtlarını amaçları doğrultusunda kullanmak gelmektedir.⁶¹

Dolaylı lobcilik faaliyetlerinin genel kullanım sahasının seçim süreçlerinin yürütülmesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu süreçte dolaylı lobcilik faaliyeti yapan şirketlerin en önemli hamlesi mevcut iktidarın yeni seçimlerde tekrar başa gelemeceğini gösterir verileri paylaşması ve bu yolla iktidar nezdinde bir korku havası yaratmasıdır.⁶² Doğrudan lobcilik faaliyetleri lobciliğin vatanı New York City çevresinde oldukça yaygın olarak işletilmektedir.⁶³

2.3.3. Kolektif Lobcilik

Kolektif lobcilik, lobcilik faaliyetlerinin farklı lobi grupları tarafından istişare edilerek yürütülmesidir. Böyle bir lobcilik türünün ortaya çıkış gerekçesi özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında Amerika’da sayıları hızla artan lobilerin oluşması ve bu rekabetin aslında zorunlu bir işbirliğini de beraberinde getirmesidir. Böylece lobiler, ortak menfaatler doğrultusunda planlar yapmak, stratejiler geliştirmek yoluna girmişlerdir. Bu yolla da lobilerin hem daha etkin süreçler yürütebilmesi mümkün olabilmekte hem de finansal anlamdaki bölüşümden dolayı maddi külfetleri azalmaktadır. Burada belirtmekte fayda vardır ki kolektif lobciliğin ömrü istenen çıkarın gerçekleştirilmesi süreci ile sınırlıdır. Ömür boyu bir birliktelik söz konusu olmayıp yeni çıkan istek ve menfaatlere göre birliktelikler kurulmaktadır. Amerika’da

⁶¹ Aynur Memmedova, “Halkla İlişkiler Disiplini Ve Lobcilik: ABD’de Gerçekleştirilen Türk ve Ermeni Lobi Faaliyetlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s. 43.

⁶² Kadir Canöz, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, “Halkla İlişkiler Uygulaması Olarak Lobcilik: Ankara Ticaret Odası (ATO) Örneği,” Doktora Tezi, Konya 2007, s. 77.

⁶³ Erdal Açıkse, “Lobcilik, ABD’de Ermeni Diasporasının Oluşması, Yaptığı Propaganda Ve Lobi Faaliyetleri”, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2004, s. 27.

yaygın olarak uygulanan kolektif lobıcılıkte her grup kendi özel istekleri ile değil ortaklığın adı altında varlık gösterip grup olarak temsil edilmektedir.⁶⁴

Kolektif lobıcılık esasen lobıcilerin birbirlerine yaptıkları lobi faaliyetidir. Nitekim farklı lobıcilerin çıkarlarının ortak bir lobi oluşumu ile savunulur hale gelebilmesi için önce baskın olan lobi grubunun diğer lobileri kendi çıkarlarının onların da çıkarları anlamına geldiği noktasında ikna edebilmesi gerekmektedir. Bu bilinç ile bir araya gelen lobiler bu defa kendi ortak çıkarları doğrultusunda devletler üzerinde etki edebilmektedir.⁶⁵

Kolektif lobıcılık, hem uygulayıcıları için hem de hedef kitle için ayrı ayrı anlam taşımaktadır. Öyle ki lobıciler için anlamı, çıkarların daha geniş yelpazede, daha etkin ve maliyetsiz olarak savunulması iken hedef kitle için anlamı daha nitelikli bir hizmet almaktır.⁶⁶ Görülen odur ki her iki zümre içinde kolektif lobıcılık olumlu bir faaliyettir.

2.3.4. Kurumsal Lobıcılık

Şirketlerin ve kuruluşların, kendi çıkarlarını korumak ve politika yapıcıları etkilemek amacıyla lobıcılık faaliyetlerinde buldukları bilinmektedir. Bu tür lobıcılık, genellikle şirketlerin sektörel düzenlemeleri veya politikaları etkileme çabalarını içermektedir. Kurumsal lobıcılık, şirketlerin veya kuruluşların kendi çıkarlarını korumak, politika yapıcıları etkilemek ve hükümet düzenlemelerini şekillendirmek amacıyla gerçekleştirdikleri lobi faaliyetlerinin genel adıdır. Kurumsal lobıcılık, şirketlerin politika yapıcıları ile ilişkiler kurarak, yasama süreçlerinde etkili olma, politikaları şekillendirme ve kendi çıkarlarını koruma çabalarını içermektedir. Şirketler özellikle sektörel düzenlemeleri, vergi politikalarını, ticaret politikalarını, çevre düzenlemelerini, enerji politikalarını ve diğer benzer konuları etkilemeyi hedeflemektedir. Ayrıca, şirketler, hükümetin ekonomik teşvikler, sözleşmeler veya

⁶⁴ Müjde Er, “Dünyada ve Türkiye’de Baskı Grupları, Lobıcılık Faaliyetleri ve Halkla İlişkiler Açısından Önemi”, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1995, s. 99-100.

⁶⁵ Kadir Canöz, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, “Halkla İlişkiler Uygulaması Olarak Lobıcılık: Ankara Ticaret Odası (ATO) Örneği,” Doktora Tezi, Konya 2007, s. 78.

⁶⁶Erdal Açıkse, “Lobıcılık, ABD’de Ermeni Diasporasının Oluşması, Yaptığı Propaganda ve Lobi Faaliyetleri”, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2004, s. 30-31.

lisanslar gibi konulardaki kararlarını da etkilemek amacıyla lobicilik faaliyetlerine başvurabilmektedir.⁶⁷

Kurumsal lobicilik, politika yapıcılarla yakın ilişkiler kurma, bilgilendirme ve ikna etme stratejileri üzerine odaklanmaktadır. Şirketler, genellikle profesyonel lobi ekipleri veya lobi firmaları aracılığıyla lobicilik faaliyetlerini yürütmektedir. Bu ekipler, politika yapıcılarıyla toplantılar düzenlemek, raporlar sunmak şeklinde girişimlerde bulunmaktadır.⁶⁸

2.3.5. Endüstri Lobiciliği

Endüstri Lobiciliği belirli bir sektörü temsil eden veya o sektördeki çıkarları koruyan endüstri grupları veya birlikler tarafından yürütülen lobicilik faaliyetleridir. Endüstri lobiciliği, sektörün gelişimini desteklemek, yasal düzenlemeleri şekillendirmek veya endüstriyle ilgili politikaları etkilemek amacıyla gerçekleştirilmektedir. Endüstri lobiciliği, genellikle benzer çıkarlara sahip şirketlerin, ticaret birliklerinin veya mesleki derneklerin bir araya gelerek oluşturdukları birlikler veya örgütler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu birlikler, endüstrinin temsilcisi olarak hareket ederek politika yapıcılarla ilişkiler kurmakta, yasama süreçlerine katılmakta, düzenleyici kurumlarla etkileşimde bulunmakta ve kamuoyu oluşturma faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Endüstri lobiciliği, bir sektörün çıkarlarını korumak ve geliştirmek için çeşitli stratejiler kullanmaktadır. Bunlar arasında politika yapıcıları bilgilendirmek, raporlar sunmak, politika belgelerine katkıda bulunmak, yasal düzenlemeleri etkilemek için lobici taktikler kullanmak, kampanyalar yürütmek, medya ilişkileri geliştirmek ve toplumu bilinçlendirmek gibi yöntemler bulunmaktadır. Örneğin bir otomotiv endüstrisi birliği, otomotiv sektörünü temsil ederek politika yapıcıları etkilemeye çalışabilir, yasal düzenlemeleri şekillendirebilir ve otomotiv endüstrisinin rekabet gücünü artırmak için çeşitli politika önerileri sunabilir. Endüstri lobiciliği, sektörünün ekonomik büyüklüğüne, siyasi etkisine ve halkın sektöre olan ilgisine bağlı olarak farklı düzeylerde gerçekleşebilmektedir. Bazı sektörlerde endüstri

⁶⁷ Kadir Canöz, a.g.e., s. 79-81.

⁶⁸ Ak, Mehmet (1996). "Firmalarda Kurumsal Kimlik", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, s.193-195.

lobiciliği daha yoğun ve etkili olabilirken, diğerlerinde daha sınırlı bir etkiye sahip olabilmektedir.⁶⁹

Endüstri lobiciliğinde politika yapımcılarla ilişkiler oldukça önemsenmektedir. Endüstri grupları, politika yapımcılarla yakın ilişkiler kurarak sektörün çıkarlarını iletmeye çalışmaktadır. Bu ilişkiler, toplantılar, görüşmeler, lobici taktikler ve bilgilendirme faaliyetleri üzerine kurulabilmektedir. Endüstri grupları, yasama süreçlerinde de aktif olarak yer alarak yasaların ve düzenlemelerin şekillenmesinde etkili olmaya çalışmaktadır. Kanun tasarılarına katkıda bulunma, görüş bildirme, komitelerle çalışma ve lobi faaliyetleri bu süreçte önemli rol oynamaktadır. Endüstri grupları, sektörlerinin önemini ve katkılarını vurgulayarak kamuoyunda destek oluşturmaya da çalışmaktadır. Endüstri lobicileri, medya ilişkileri, basın açıklamaları, raporlar ve kampanyalar aracılığıyla sektörün değerini ve gerekliliğini vurgulamaktadır. Endüstri grupları, politika yapımcıları ve düzenleyici kurumları bilgilendirmek için raporlar, araştırmalar ve veri analizleri sunmaktadır. Bu bilgiler, sektörün ekonomik etkilerini, istihdam potansiyelini, inovasyon ve gelişme fırsatlarını ortaya koyarak politika yapımcılara ve düzenleyicilere yol göstermektedir. Son olarak endüstri grupları, aynı sektördeki diğer kuruluşlarla işbirliği yaparak güçlerini birleştirme yolunu da izleyebilmektedir. Ortak stratejiler geliştirme, kaynakları paylaşma ve sektörün çıkarlarını korumak için birlikte hareket etme politikaları da lobiciliğin bir başka boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁰

2.3.6. Mesleki Lobcilik

Mesleki lobcilik, belirli bir mesleği temsil eden kişilerin veya mesleki derneklerin, mesleki çıkarları korumak, meslek standartlarını belirlemek, yasal düzenlemeleri etkilemek ve mesleki uygulamaları geliştirmek amacıyla yürüttükleri lobi faaliyetlerini ifade etmektedir. Bir meslek grubunu temsil eden dernekler, sendikalar veya profesyonel kuruluşlar, üyelerinin çıkarlarını korumak ve mesleki standartları veya politikaları etkilemek için lobcilik yapabilmektedir. Mesleki lobcilik

⁶⁹ Tuğba Arslan Kantarcıoğlu, Avrupa Parlamentosu'nun Değişen Rolü: Avrupa Parlamentosu'nda Lobcilik, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2019, s. 7.60.

⁷⁰ Ergüven Nasıh Sarp, "Uluslararası Hukukun Tarihsel Boyutuyla Diplomasinin Kurumsal Gelişim Süreci", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2016, s.

faaliyetleri, politika yapıcıları bilgilendirme, lobici taktikler kullanma, yasa tasarılarına katkıda bulunma, görüş bildirme, toplantılar düzenleme, çalışma gruplarına katılma, düzenleyici kurumlarla etkileşimde bulunma ve diğer benzer stratejileri içermesi bakımından diğer lobcilik türleri ile oldukça benzerlik göstermektedir.⁷¹

Meslek grupları, mesleklerinin toplumdaki değerini ve önemini vurgulayarak kamuoyunda destek oluşturmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda, mesleklerinin yasal düzenlemelerini etkileyerek mesleklerinin uygulanmasını düzenleyen yasaları şekillendirmeye odaklanmaktadır. Bu bakımdan mesleki lobcilik, meslek üyelerinin eğitim ve gelişim fırsatlarını artırmak, etik standartları belirlemek, lisanslama veya sertifikasyon gerekliliklerini etkilemek gibi alanlarda da etkili olmaktadır. Mesleki lobcilik, meslek gruplarının güçlerini birleştirerek ortak çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla işbirliği yapabilecekleri bir platform sağlamaktadır. Bu işbirliği, sektördeki en iyi uygulamaların paylaşılmasını, kaynakların ortaklaşa kullanılmasını ve sektörün genel çıkarlarına hizmet eden politikaların oluşturulmasını kolaylaştırmaktadır. Bunları gerçekleştirebilmek için izlenen yolun başında politika yapıcılarla ilişkiler kurulması gelmektedir. Bu aşamada yasal düzenlemelerin oluşturulmasında ve değiştirilmesinde etkili olmak için lobici taktikler kullanılmaktadır.⁷²

2.3.7. Kamu Lobiciliği

Kamu lobiciliği, hükümet politikalarını, yasaları ve düzenlemeleri etkilemek amacıyla faaliyet gösteren grupların veya bireylerin yürüttüğü lobi faaliyetlerini ifade etmektedir. Kamu lobiciliği, genellikle sosyal adalet, çevre koruma, eşitlik gibi konularda çalışmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, insan hakları grupları, çevre savunucuları ve diğer toplumsal amaçlı organizasyonlar, kamu politikalarını etkilemek, hükümeti harekete geçirmek veya belirli bir sosyal veya çevresel konuyu gündeme getirmek için lobcilik yapabilmektedir. Böylece kamu lobiciliği, toplumsal çıkarları

⁷¹ Silahtaroğlu Zeynep Yürük, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları ve Lobcilik Faaliyetleri”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004, s. 124-129.

⁷² Eroğlu Erkut, “Siyasal Karar Alma Süreci Aktörlerinden ‘Baskı Grupları ve Lobcilik’ Üzerine Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale 2021, s. 85-88.

temsil eden grupların politika yapıcılarla ilişkiler kurarak, politika süreçlerine katılarak ve çeşitli lobi stratejilerini kullanarak etki yapmayı hedeflemektedir denilebilir. Kamu lobiciliğinde, politika yapıcılarını bilgilendirmek, görüşlerini iletmek ve politika süreçlerine katılmak için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler arasında politikacılarla toplantılar düzenleme, görüş bildirme, raporlar ve analizler sunma, kanun tasarılarına katkıda bulunma, politika tartışmalarına katılma, medya ilişkileri ve kamuoyu oluşturma faaliyetleri bulunmaktadır. Kamu lobiciliği, çeşitli sektörler ve çıkar grupları tarafından yürütülebilmektedir. Sivil toplum kuruluşları, iş birlikleri, endüstri birlikleri, meslek odaları, vakıflar, sendikalar, dernekler ve diğer benzer kuruluşlar kamu lobiciliği faaliyetlerinde bulunabilmektedir. Bu gruplar, belirli bir konuda uzmanlık sahibi oldukları ve ilgili politika alanında etkili oldukları için politika yapıcılar üzerinde etki yapma potansiyeline sahiptirler.⁷³

Kamu lobiciliğinin faaliyet ve amaçlarına bakıldığında şu unsurlar ön plana çıkmaktadır:⁷⁴

- a. Çıkarların Korunması ve Temsil Edilmesi
- b. Politika Değişiklikleri ve Yeni Yasaların Teşviki
- c. Farkındalık ve Kamuoyu Oluşturma
- d. Politika Yapıcıları Bilgilendirme
- e. İşbirliği ve Ortaklık Oluşturma

2.3.8. Uluslararası Lobcilik

Uluslararası lobcilik, ülkeler arası ilişkilerde ve uluslararası politika alanında çıkarlarını korumak ve etkilemek için faaliyet gösteren grupların veya bireylerin yürüttüğü lobi faaliyetleridir. Uluslararası lobcilik, uluslararası kuruluşlar, çok uluslu şirketler, sivil toplum kuruluşları, meslek birlikleri, diplomatik misyonlar ve diğer benzer aktörler tarafından yürütülebilmektedir. Uluslararası kuruluşların, ülkeler arası ilişkilerde etkili olmak, uluslararası politikalara katkıda bulunmak veya belirli bir

⁷³ Ahmet İlkey Ceyhan, Dijitalleşen Kamu Diplomasisi Üzerine Kısa Bir Analiz, IJEASS, 3(2), 2020, s. 85-90.

⁷⁴ Ahmet Fethi Gün, "Halkla İlişkiler Bağlamında Kamu Diplomasisi ve Türk Diplomasisine Mükemmellik Önerisi", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014, s. 35.

konunun uluslararası düzeyde ele alınmasını sağlamak için lobicilik faaliyetleri yürütmekte olduğu bilinmektedir. Uluslararası lobicilik bilinen tüm diplomatik kanalları kullanabilmesi ve uluslararası platformlarda savunuculuk çalışmalarını içermesi bakımından oldukça kapsamlı bir lobicilik türüdür. Uluslararası lobicilik faaliyetleri, politika yapıcıları ve karar vericileri uluslararası konular hakkında bilgilendirmeyi, görüşlerini iletmeyi, politika süreçlerine katılmayı ve çıkarlarını temsil etmeyi kapsamaktadır. Bu faaliyetler çoğunlukla uluslararası anlaşmaların oluşturulması ve uygulanması, ticaret politikalarının belirlenmesi, çevre politikalarının şekillendirilmesi, insan hakları ve insani yardım konuları ile ilgili olmaktadır.⁷⁵

Uluslararası lobicilik faaliyetlerinin yürütülmesinde kullanılan aşamaların ilki diplomatik ilişki kurmaktır. Diplomatik misyonlar ile büyükelçilikler ve konsolosluklar, ülkelerin çıkarlarını temsil ederek diğer ülkelerin politika yapıcılarıyla etkileşimde bulunmaktadır. Bu etkileşim, politika yapıcıları bilgilendirme, toplantılar düzenleme, diplomatik görüşmeler yapma ve ikili ilişkileri geliştirme faaliyetlerini içermektedir. Uluslararası lobicilik faaliyetlerinde bir diğer yol da uluslararası kuruluşlarla ilişkiler kurmaktır. Uluslararası kuruluşlar, ülkelerin ve çıkar gruplarının uluslararası politikaları etkileyebilmesi için önemli bir platform olduğundan bu kuruluşlar aracılığıyla uluslararası lobicilik faaliyetleri yürütülerek politika yapıcılarla temas kurulabilmektedir. Örneğin, Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Avrupa Birliği (AB) gibi kuruluşlar sıklıkla lobi faaliyetlerinde kullanılmaktadır.⁷⁶

Uluslararası lobicilik faaliyetlerinin yürütülmesinde çok uluslu şirketlerin de kullanıldığı görülmektedir. Çok uluslu şirketler, uluslararası pazarlarda faaliyet gösterdikleri için uluslararası lobicilik faaliyetlerine önem vermektedir. Bu şirketler, ticari çıkarlarını korumak, ticaret politikalarını etkilemek ve uluslararası düzenlemeleri şekillendirmek için lobi faaliyetlerinde bulunmaktadır. Çok uluslu şirketlerin politika yapıcıları bilgilendirmek onlarla toplantılar düzenlemek, iş birlikleri kurmak şeklinde hareket ettikleri bilinmektedir. Bu birliktelikler genellikle uluslararası ticaret politikaları, vergi düzenlemeleri, fikri mülkiyet hakları gibi konuları içermektedir.

⁷⁵ Aslan S., “Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemlerinden Biri Olarak Lobicilik”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2015.

⁷⁶ Altay Kemal Mustafa, “Lobicilik ve Propaganda Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği’nde Lobicilik Faaliyetleri ve Türkiye’nin ABD’de Yürüttüğü Lobicilik Çalışmaları”, Yüksek lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara 2017, s. 54-59.

Sivil Toplum Kuruluşları da uluslararası politikaları ve kararları etkilemek amacıyla uluslararası lobicilik faaliyetlerinde bulunmaktadır. İnsan hakları, çevre koruma, insani yardım gibi konularda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, kamuoyunu harekete geçirilmesi noktasında oldukça etkin olabilmektedir.⁷⁷

2.4. Lobicilik Yöntemleri

Lobicilik faaliyetlerinin başarısı her şeyden önce kullanılan yöntemlere bağlıdır. Lobiciler yürütecekleri planları tasarlarken bu planların hangi teknikler ile alıcıya sunulacağını da titizlikle planlamaktadır. Bu konuda birden fazla tekniğin birlikte kullanıldığı modellerin başarı şansının daha fazla olduğunu da ifade etmek gerekmektedir. Bu ön bilgiden sonra lobicilikte sıklıkla kullanılan yöntemleri şu şekilde sıralanabilir:⁷⁸

- a) Hedefle birebir görüşmek,
- b) Hedefe yazı yazmak,
- c) Hedef ile dostluk geliştirmek,
- d) Hedef kitlenin seçmenleri ile tanışmak,
- e) Propaganda yapmak,
- f) Hedefe rüşvet sunmak,
- g) Hedefi tehdit etmek.

Hedefle birebir görüşmek; en sık tercih edilen ve en etkili yöntem olarak bilinmektedir.⁷⁹ Yüz yüze görüşmenin verdiği samimiyet ve güven ortamında lobiciler hedefin amaçlarını, isteklerini kısa sürelerde anlayabilmekte ve ona göre refleks geliştirebilmektedir. Birebir görüşmeler için genellikle otel odaları, meclis koridorları, lokantalar spor salonları tercih edilmektedir.

Hedefe yazı yazmak yüz yüze iletişimin bir ön hazırlayıcısı olup dostluk ilişkisi geliştirme de yüz yüze görüşmenin olağan bir sonucu olarak meydana

⁷⁷ Aslan S., a.g.e., 1-2.

⁷⁸ Müjde Er, “Dünyada ve Türkiye’de Baskı Grupları, Lobicilik Faaliyetleri ve Halkla İlişkiler Açısından Önemi”, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1995, s. 104.

⁷⁹ Nurhayat Ünlü, “Lobicilik Kavramı ve ABD’deki Türk Lobisi”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003, s. 66.

gelmektedir. Kanun yapıcıya gönderilen yazı metni, sadece odak konu ile sınırlandırılmış, açık bir dille, etkili bir üslup ve hukuk dili ile yazılmalıdır. Yazı metni farklı iletişim kanallarından gönderilebilmekle birlikte mektup en sık tercih edilen araçtır.⁸⁰

Propaganda yapmak lobiciliğin standart yöntemlerinden bir diğeridir. Basın ve yayın imkanlarından da yararlanmak sureti ile politikacılar üzerinde etki etmeye çalışan lobiciler, bir yandan da politikacıların kampanyalarına maddi destek verebilmektedir. Özellikle de seçim süreçlerinde milletvekillerinin bireysel olarak seçim öncesi kampanyaları yürütmekte zorlanması, lobiciler için büyük bir fırsat ve doldurulması gereken bir boşluk oluşturmaktadır.⁸¹ Lobiciler, destekledikleri adayların faaliyetlerinden doğrudan rol üstlenmek, kampanya için bağış toplamak, seçim bölgesinde toplantılar organize etmek, seçim masraflarını finanse etmek gibi vazifeleri üstlenmektedir.⁸²

Buraya kadar ki kısımda lobiciliğin etik olan tekniklerinden bahsedilmiştir. Bir de etik olmayan fakat sık kullanılan iki teknik olarak rüşvet ve tehditten bahsedilebilir. Lobiciler için tehdit doğrudan olarak yapılabildiği gibi dolaylı yoldan da yapılabilen bir uygulama türüdür. Tehditin dolaylı yoldan yapılması demek caydırılmak istenen siyasetçinin toplumunda o siyasetçiye karşı bazı seslerin yükseltilmesinin sağlanması, siyasetçinin itibarsızlaştırılması ve normalde yapılan lobi desteğinin yapılmaması ya da bilinçli olarak yanlış yapılması şeklindedir. Örneğin; o toplumdaki kanaat önderlerinin ilgili siyasetçi adına seslerinin yükseltilmesinin sağlandığı bir durumda dolaylı yoldan tehdit unsuru oluşmuş demektir. Yine yanlış lobi raporları ile harekete zorlanan bir kanun yapıcının başarısız olacağı aşikardır.⁸³

Doğrudan tehdit uygulaması ise lobicilerin yüz yüze görüşmeler sırasında ilgili siyasetçiye özel hayatı ile ilgili şantaj yapmak ya da siyaset hayatının bitirileceğine

⁸⁰ Nurhayat Ünlü, “Lobicilik Kavramı ve ABD’deki Türk Lobisi”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003, s. 67-68.

⁸¹ Aynur Memmedova, “Halkla İlişkiler Disiplini ve Lobicilik: ABD’de Gerçekleştirilen Türk ve Ermeni Lobi Faaliyetlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s. 48.

⁸² Nurhayat Ünlü, “Lobicilik Kavramı ve ABD’deki Türk Lobisi”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003, s. 70.

⁸³ Nurhayat Ünlü, a.g.e., s.72.

dönük konuşmalar şeklinde yapılmaktadır. Rüşvet vermekte etik olmayan bir lobicilik türü olarak kanıtlanabilmesinin zor olması nedeni ile tercih edilmektedir.⁸⁴

2.5. Lobicilik Süreci

Lobicilik faaliyetlerinin yürütülmesi çoğu zaman geniş bir zamana yayılarak yapılmaktadır. Her bir adım önceden planlanarak hareket edilmektedir. Uygulayana ve uygulanacak hedefe göre farklı süreçler işletilebilmesi mümkün olmakla birlikte lobicilik faaliyetlerinde süreç genellikle hedef belirleme, strateji geliştirme, bilgi toplama ve analiz, ilişki kurma ve ağ oluşturma, etkileme ve ikna yöntemleri gibi adımlarla gerçekleştirilmektedir. Lobicilik sürecinin ilk adımı, belirli bir hedef veya amaç belirlemektir. Bu hedef, bir yasa tasarısının geçmesi, politika değişikliği, düzenlemelerin etkilenmesi veya bir kararın alınması gibi bir konu olabilmektedir. Hedef belirlenirken, hedefin ölçülebilir, spesifik ve gerçekçi olması oldukça önemsenmektedir. Hedefin belirlenmesinin ardından, bir lobicilik stratejisi geliştirilmektedir. Bu strateji, hedefin nasıl ulaşılabileceğini ve hangi adımların atılacağını belirlemektedir. Strateji, hedefin mevcut politik, ekonomik ve toplumsal bağlamını dikkate almaktadır. Lobicilik sürecinin sonraki unsuru etkileme ve ikna çabalarıdır. Yasa tasarıları, düzenlemeler, politika belgeleri, ilgili araştırmalar ve diğer kaynaklar aracılığıyla hedefi etkilemesi muhtemel verilerle bu süreç gerçekleştirilmektedir. Bu bilgiler, hedefin argümanlarını desteklemek, karşı argümanları çürütmek ve stratejinin etkili bir şekilde uygulanmasına yardımcı olmak için kullanılmaktadır.⁸⁵

Sonuç olarak lobicilik süreçlerinin birbiriyle sıkı bir etkileşim içinde olduğu ve sürekli bir döngü halinde tekrarlandığı anlaşılmaktadır. Hedef belirleme, strateji geliştirme, bilgi toplama, ilişki kurma ve etkileme yöntemlerinin sürekli olarak gözden geçirilmesi ve yeniden değerlendirilmesi, başarılı bir lobicilik süreci için önemli görünmektedir.

⁸⁴ Aynur Memmedova, “Halkla İlişkiler Disiplini ve Lobicilik: ABD’de Gerçekleştirilen Türk ve Ermeni Lobi Faaliyetlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s. 52.

⁸⁵ Ünyılmaz Habip, “Uluslararası Toplumda Uyuşmazlıkların Diplomatik Yollarla Çözümü”, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2016, s. 43-55.

2.6. Lobicilik ve Etik İlişkisi

Lobicilik faaliyetleri en nihayetinde bir çıkar mücadelesi olduğundan çıkarların elde edilmesi noktasında etik sorunlar da sıkça tartışılmaktadır. Lobicilik faaliyetlerinin etik ile olan ilişkisinin bazı anahtar kavramlar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu kavramlar; şeffaflık ve hesap verebilirlik, kanıtlara dayalı argümanlar içerme, çıkar çatışmalarının yönetimi, kamu çıkarını gözetme ve demokratik süreçlere saygıdır. Etik bir lobicilik faaliyetinin şeffaflık ve hesap verebilir olması arzulanmaktadır. Lobicilerin faaliyetlerini açık bir şekilde yürütmesi ve ilişkide oldukları karar vericilere veya hedeflere kim olduklarını, hangi çıkarları temsil ettiklerini net bir şekilde belirtmeleri önemlidir. Sergilenen şeffaflık, güvenin oluşturulmasına ve demokratik süreçlere katılımın sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Lobicilik faaliyetlerinde etikten bahsedilebilmesinin bir diğer unsuru argümanların desteklenmesi için doğru ve güvenilir bilgilere dayanılmasıdır. Lobiciler, politika yapıcıları etkilemek veya ikna etmek için yanlış, çarpıtılmış veya manipüle edilmiş bilgiler kullandıkları ölçüde etik oldukları düşünülmektedir. Bu manada bilimsel verilere, istatistiklere, araştırmalara ve güvenilir kaynaklara dayanmak, etik lobicilikte önemli bir unsurdur.⁸⁶

Lobicilik faaliyetleri sırasında çıkarlar çatışabilmektedir. Etik lobicilik, bu çatışmaları açık bir şekilde ele almayı ve çıkar çatışmalarını taraflara ve karar vericilere bildirmeyi gerektirmektedir. Lobiciler, kendi çıkarlarının yanı sıra genel kamu çıkarını da gözeterek ve çıkar çatışmalarını dürüst bir şekilde yönettikleri ölçüde etik bir lobicilik yürüttükleri kabul edilmektedir. Daha açık bir ifade ile adil bir süreç ile tüm paydaşların katılımını teşvik etmek, eşitlik, adalet ve sürdürülebilirlik ilkelerini dikkate almak anlamına gelmektedir. Etik lobicilik, demokratik süreçlere saygı göstermeyi gerektirmektedir. Lobiciler, demokratik kurumları, hukukun üstünlüğünü ve katılımcı karar alma süreçlerini desteklemelidir. Yasalara ve düzenlemelere uymak, politika yapıcıların bağımsızlık ve tarafsızlık ilkesini korumak, etik lobicilikte önemli bir rol oynamaktadır. Etik lobicilik, toplumun güvenini kazanmak, meşru olmak ve uzun vadeli etki yaratmak için önemlidir.⁸⁷

⁸⁶ Malika Zhanburshina, Bağımsız Türk Topluluklarından Kazakistan'ın Lobicilik Algısı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011, s. 51-54.

⁸⁷ Malika Zhanburshina, a.g.e, s. 51-54.

2.7. Lobicilik Tartışmaları ve Eleştirileri

Lobicilik, çıkar gruplarının politik süreçlere etki etmek için kullandığı bir strateji olduğu daha önce ifade edilmişti. Günümüzde her ne kadar lobicilik siyasi katılımın bir biçimi olarak kabul edilse de lobicilik tartışmaları ve eleştirileri de mevcuttur. Lobicilik tartışma ve eleştirileri temelde çıkar çatışmaları, gizlilik, demokratik temsil, halk itibarsızlaştırması, asimetrik güç konuları üzerinden yürütülmektedir. İlk eleştiri, lobiciliğin, özellikle güçlü ve zengin grupların çıkarlarını temsil ettiği, daha az güçlü grupları ve halkın genel çıkarlarını ihmal ettiği üzerinedir. Diğer bir eleştiri lobicilik faaliyetlerinin genellikle gizlilik içinde yürütülmesi bunun ise şeffaflık eksikliği yarattığıdır. Karar süreçlerine etki eden grupların faaliyetleri hakkında yeterli bilgiye sahip olunmadığında bu durum demokratik bir sistemin temel prensiplerine aykırı olarak algılanmaktadır.⁸⁸

Lobicilik, kaynakları bol olan grupların çıkarlarını diğer gruplardan daha fazla temsil etme eğiliminde olabilmesi yönünden de eleştiri almaktadır. Bu durumda toplumun farklı kesimlerinin demokratik temsili noktasında zafiyet olduğu ve politikaların adaletli bir şekilde oluşturulmadığı savunulmaktadır. Güçlü çıkar grupları tarafından desteklenen politikaların toplumdaki sosyal, ekonomik ve politik dengeleri sarsarak eşitsizlikleri derinleştirebileceği öngörülmektedir. Bu tür faaliyetler, halkın güvenini sarsacağından, demokratik süreçlere olan inancın zayıflamasının da mümkün olduğu savunulmaktadır.⁸⁹

⁸⁸Begüm Engin, "Lobicilik" Faaliyetleri ve İlgili Süreç ve Yöntemler Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE 1993, s. 36-43.

⁸⁹ Malika Zhanburshina, a.g.e, s. 51-54.

3. TÜRKİYE’NİN ULUSLARASI SAHADAKİ LOBİCİLİK FAALİYETLERİ

3.1. Türkiye'nin Lobi Faaliyetlerinde Hedef Ülkeler

Türkiye lobicilik faaliyetlerini dünyanın pek çok farklı ülkesinde yürütmektedir. Ulusal çıkarlarını sağlamak ve ülke imajını geliştirmek adına girilen bu faaliyetlerin yoğunlaştığı hedef ülkelerin ABD, AB, Ortadoğu Ülkeleri, Afrika Ülkeleri, Türki Cumhuriyetler, Yunanistan, Ermenistan olduğu görülmektedir. Türkiye'nin lobi faaliyetlerinde ana mücadele sahasının tıpkı diğer ülkelerin olduğu gibi ABD topraklarında sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Bu durumun temel nedeni lobicilik tarihi kısmında da ifade edildiği üzere, lobiciliğin ABD topraklarında doğması ve sistemli şekilde yürütülmesidir. Dolayısı ile ülkelerin tümü ulusal çıkarlarını bu topraklarda savunmaya çalışmaktadır. Bu durum Türkiye'nin farklı hedef ülkelerdeki lobicilik faaliyetleri açıklanırken sık sık ABD'deki lobi faaliyetleri üzerinden açıklama yapılmasının gerekçesini de açıklamaktadır. Bu izahattan sonra çalışmanın devam eden kısmında Türkiye'nin bahsi geçen ülkelerde gerçekleştirdiği lobicilik faaliyetleri incelenecektir.

3.1.1. Amerika Birleşik Devletleri

ABD'nin ikinci cihan harbinden sonraki yükselişi ve lobiciliğin merkezi haline gelmesi ile birlikte başkent Washington'da lobi faaliyetleri oldukça artmıştır. Washington D.C'de çok sayıda yabancı hükümet adına şirket ve hukuk firmaları aracılığıyla temsilcilik açıldığı bilinmektedir.⁹⁰

Türklerin Amerika'ya ilk göç hareketi 1820 yılında olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'ne Türkiye'den ilk göç 1820 yılında olmuştur. 1900'da ise Elazığ, Rize, Samsun illerinden ABD'ye doğru ikinci bir göç dalgası olmuştur. Bu göçler ABD'nin sunduğu eğitim fırsatları ve Türkiye'nin ekonomik zorluk içinde olmasından dolayı gerçekleşmiştir. Türkler çoğunlukla Pennsylvania, Massachusetts, Indiana, Michigan gibi eyaletlere yerleştirilmiştir. İşte ABD'deki Türk lobiciliğinin ilk mimarları

⁹⁰ Osman Özsoy, “Türkiye'nin ABD'deki Tanıtımında Lobi Şirketlerinin Kullanımı Kullanımı ve Türk Lobiciliğinin Karşılaştığı Zorluklar”, Marmara İletişim, s. 201.

olmuştur. 1924'te ABD'de kurdukları "Türk Teavün Cemiyeti" aracılığı ile örgütlenen Türkler, bu cemiyetle ABD'de Rumların ve Ermenilerin yürüttüğü "Lozan'a hayır" propagandasına karşı lobicilik faaliyetleri yürütmüştür.⁹¹

Türk Teavün Cemiyeti'nin faaliyetlerine bakıldığında ABD'de yaşayan Türklere yardım etmek, göçmenlerin dil sorunu ve cemiyetleşme ile ilgili sorunlarını çözmek, milli mücadele yetimlerine yardım etmek sayılabilir. Tablo 2'de cemiyetin yaptığı yardımlar gösterilmektedir.⁹²

Tablo 2: Türk Teavün Cemiyeti'nin 1923'teki Faaliyetleri.(Akın, a.g.e., s. 491'den alınmıştır).

Toplantının Yapıldığı Şehir	Toplantı Tarihi	Toplantıya Katılan Şahıs Sayısı	Bağış Miktarı (Dolar)
New York	8 Nisan 1923 (Pazar)	200	7.000
Lawrance	23 Nisan 1923	120	3.598
Peabody	25 Nisan 1923	220	6.678
Providence	27 Nisan 1923	90	3.960
Wooster	29 Nisan 1923	170	17.500
Buffalo	1 Mayıs 1923	40-50	2.101
Pittsburg	3 Mayıs 1923	içtima yapılmadı	-
Petkiran	4 Mayıs 1923	40-50	3.764
Clerton	5 Mayıs 1923	50	3.522
Werton	6 Mayıs 1923	120	6.225
Youngstown	7 Mayıs 1923	50-60	1.800
Çantan ¹²²	8 Mayıs 1923	Rakam belirtilmemiştir.	473
Akron	8 Mayıs 1923	40-50	850
Cleveland	10 Mayıs 1923	34	1.000
Detroit	13 Mayıs 1923	Rakam belirtilmemiştir ¹²³	14.000
Washington	16-24 Mayıs 1923	Burada içtima yapılmadı	-
Chicago	27 Mayıs 1923	200	9.000
Detroit (2. defa)	3 Haziran 1923	Rakam belirtilmemiştir	7.000
Philedelphia	9/10 Haziran 1923	60	2.000
Suriyeliler ¹²⁴	19/20 Nisan 1923	-	1.500
Yahudiler ¹²⁵	15/16 Nisan 1923	-	-
Toplam			91.971
Genel Toplam			100.000 ¹²⁶

Türkler ve ABD'liler tarafından ortaklaşa 1925'te kurulan Türkiye'nin Amerikalı Dostları Cemiyeti de bir diğer lobici örgüt olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk

⁹¹ Firdovsi Khalilov, "Amerika Birleşik Devletleri'nde Türk Lobi Çalışmaları", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, s.126-127.

⁹² Veysi Akın, Amerika'da İlk Türk Lobisi Türk Teavün Cemiyeti(Turkish Welfare Association), Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 20, 2004, s. (makale genelinden esinlenilmiştir)

fikri temeli 1922’de Yunanlıların Türkler tarafından yenilgiye uğratılması ile atılan örgüt, Türkiye’ye büyük finans yardımları yapmış aynı zamanda da Türklerin Lozan’ı tanıtılmasında, Ermeni-Rum lobi faaliyetlerinin zararlarının azaltılmasında önemli fonksiyonlar üstlenmiştir.⁹³

1949’da kurulan Amerikan Türk Cemiyeti’de Türkiye’nin ABD’de kurduğu önemli bir lobici kurumdur. Bu kurum kuruluşundan bugüne değin Amerikalı devlet ve iş adamlarını, sanatçıları Türkiye’ye yönlendirerek iki ülke arasında önemli bir köprü vazifesi görmektedir. Örneğin Henry Kissenger, Tutgut Özal, William Clay Ford gibi pek çok isim bu lobi şirketi aracılığı ile buluşmalar gerçekleştirmiştir. Yine ABD’de ki bazı üniversitelerde Türk Enstitülerinin açılmasına öncülük eden kurum 1999 Marmara depreminde Türkiye’ye 5 milyon dolara yakın yardım gönderilmesini sağlamıştır.⁹⁴

ABD’deki Türklerin çabaları ile kurulan bir diğer lobici kurum da Türk-Amerikan Dernekleri Asamblesi (ATAA)’dir. Kar amaçsız şekilde kurulan örgüt Amerika’daki Türklerin ve genel anlamda Türkiye’nin etkili şekilde temsiline uğraşmaktadır. Kuruluşun Amerikan dernekleri, ABD kongre üyeleri, eyaletler, basın ve yayın ile sıkı bir teması söz konusudur.⁹⁵ ATAA, ABD’de yaşayan Türklerin siyasi süreçlere katılımı için yoğun bir çalışma yürütmüştür. Bu durum Türklerin yasama ve yürütmeye temsil edilmesi anlamına gelmektedir. ATAA aynı zamanda Türklerin kültürel ve sosyal birlikteliği adına çeşitli etkinlikler de düzenlemektedir. Örgütün basın kolu olan The Turkish Times” da yaptığı yayınlarda aynı amaca hizmet etmektedir.⁹⁶

⁹³ Hikmet Öksüz, İsmail köse, “Türkiye’nin Amerikalı Dostları Cemiyeti’nin Kuruluşu ve Faaliyetler”, Akademik Bakış, 1/10, 2016, s. 10-15.

⁹⁴ Firdovsi Khalilov a.g.e., s. 130.

⁹⁵ Firdovsi Khalilov, a.g.e., s. 126-129.

⁹⁶ Arı; a.g.e., s. 227.

Şekil 1: Türk-Amerikan Derneği Binası.

Türkiye'nin ABD'deki ilk resmi lobicilik girişimi ise 1981 yılında olmuştur. Türkiye ABD'de profesyonel bir lobi şirketine para ödeyerek Türkiye lehine propagandalar yapılması için şirketle anlaşmıştır. 1982'de ise "Türk Çalışmaları Enstitüsü" adı ile Washington'da yeni bir lobici oluşum oluşturulmuştur.⁹⁷ Türk Çalışmaları Enstitüsü'nün etkinlik sahası eğitim ve kültür alanındadır. Kuruluşun ana amacı Türk-Amerikan halkının birbiri hakkındaki ön yargılarını kırmaktır. Bunu ise özellikle üniversitelerde verilen seminer, bildiri, sempozyum türündeki etkinliklerle gerçekleştirmektedir.⁹⁸

Türkiye, ABD ile güçlü ekonomik, politik ve askeri ilişkilere sahiptir. Bu bağlamda ABD ile olan ilişkilerin belirli bir plan ve strateji dâhilinde olmasına özellikle dikkat edilmektedir. Bunu sağlamanın en etkili yollarından birisi de lobicilik faaliyetleridir. ABD'nin Türkiye gibi pek çok ülke ile stratejik ortaklığının bulunması diğer ülkeleri de ABD'de lobicilik yapmaya ittiğinden Türkiye'nin ABD'deki lobicilik

⁹⁷ Firdovsi Khalilov, a.g.e., s. 126-129.

⁹⁸ Arı; a.g.e., s.230.

faaliyetleri yalnız ABD'yi etkilemek şeklinde değil aynı zamanda Türkiye aleyhine diğer ülkelerden gelişebilecek lobi faaliyetlerinin de ABD nezdinde etkisizleştirilmesini hedeflediğini belirtmek mümkündür. Daha açık bir ifade ile Türkiye'nin ABD yürüttüğü lobicilik faaliyetleri karmaşık ve çok yönlüdür. ABD'deki Türk lobiciliği kavramı çift yönlü olarak algılanması gereken bir süreci ifade etmektedir. İlki Türk hükümeti tarafından görevlendirilerek yürütülen lobi faaliyetleri, ikincisi ise ABD'de yaşayan ve kendi çabaları ile örgütlenerek lobicilik faaliyeti yürüten Türk unsurlarıdır. İkinci türden lobicilik faaliyetleri Türk nüfusunun ABD vatandaşlarının nüfusuna oranla çok küçük kalması* nedeni ile pek etkili olamamaktadır. Türk hükümeti tarafından bizzat görevlendirilen lobicilerin ise oldukça geç tarihlerde ABD'ye gönderilmesi ilk türdeki faaliyetlerin de olumsuz yanı olmuştur. Keza Türkiye ancak 1980'de Turgut Özal'ın girişimleri ile ABD'deki lobi faaliyetlerine başlamıştır. Özal ABD ziyareti sırasında bir grup iş adamını da yanında götürerek oradaki meslektaşları ile tanıştırmıştır.⁹⁹

Türkiye'nin ABD'de yürüttüğü lobi faaliyetlerinin Turgut Özal'ın başbakan yardımcılığı yaptığı 1981'de Gray&Company ile olduğu görülmektedir. Bu şirketin daha sonra Hill&Knowlton ile birleştiği ve Türkiye'nin bu şirkete 1.1. milyon ödeme yaptığı bilinmektedir. Türkiye bundan başka 1989'da, altı üyesinin tamamının Dışişleri bürokratlarından oluşan "International Advisors" adlı şirkete 875.000 dolar ödeme yapılmıştır. Yine bir başka şirket olan "McAuliffe, Kelly, Rafaelli&Seimans"a da 800.000 dolar ödeme yapmıştır.¹⁰⁰

Türkiye 1990'ların başından itibaren Clinton'a yakın şirketler ile anlaşarak lobicilik faaliyetlerini sürdürmüştür. 1993'te "Capitoline International Group, Inc"e aylık 2.1 milyon dolar ödenmiştir. Bu şirketin daha sonra "Manning, Salvage and Lee" adlı şirketle birleşmesi ile Türkiye bu şirketle de yıllık 650.000 dolara anlaşmıştır. Bu şirketler aldıkları bedel karşılığında bünyelerinde her zaman belirli oranda Türk işçi çalıştırma ve haklarını güvence altına alma, diğer lobi grupları ile kaliteyi artırma, müşterileri için yayınlar düzenleme, Türk hükümeti tarafından verilen

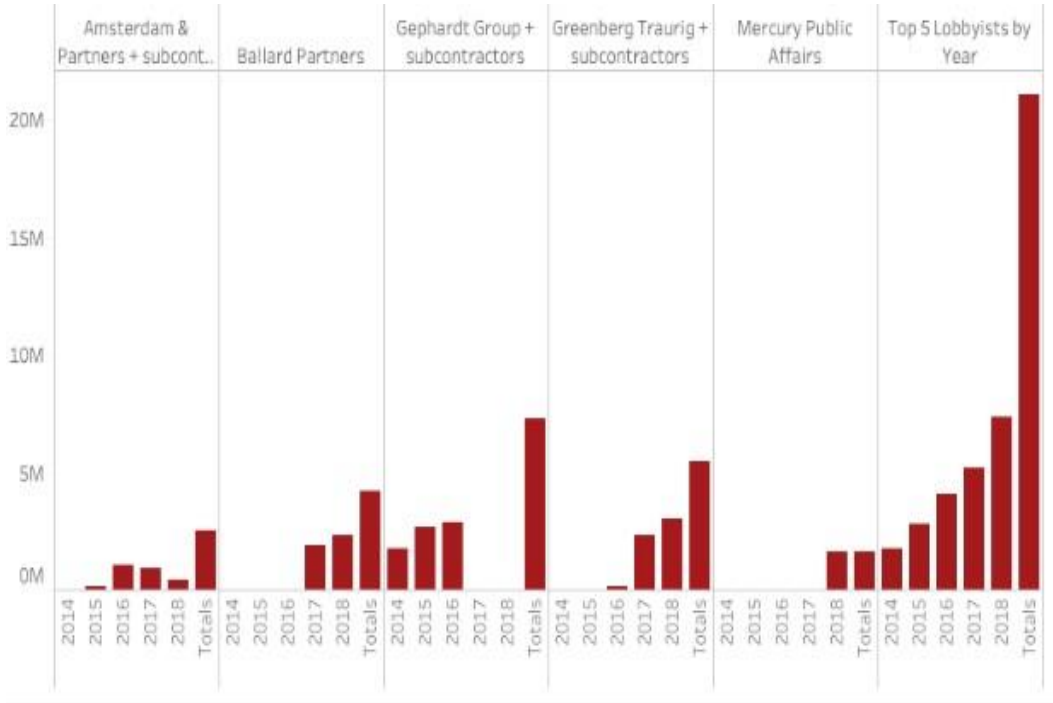
* Güncel verilere göre ABD Nüfusu 340 milyon kişiye yakın olmasına karşın ABD'de Türk nüfusu yalnızca 300.000 kişidir.

⁹⁹ Osman Özsoy, a.g.e., s. 203.

¹⁰⁰ Özsoy, a.g.e., s. 205.

açıklamaların kamuoyuna duyurulmasını sağlama gibi sorumlulukları üstlenmiştir. Capitoline/Ms&L'nin Beyaz Saray ile ilişkilerde etkisi oldukça fazla olup şirket "Fleishman Hillard Int.com" ile de bağlantılı çalışarak Türkiye'nin PR ve GR çalışmalarını sağlamışlardır.¹⁰¹

Türkiye FETÖ darbe girişimi sonrasında ABD'li bir lobi şirketi olan APCO'ya 74.000 dolar ödeyerek ABD'de Gülen cemaatini itibarsızlaştırmaya çalıştığı bilinmektedir. Lobi faaliyetlerinin temel amacının FBI'nın ilgisini Gülen cemaatinin ABD'deki vakıflarına yönlendirerek bu kurumların kapatılmasını sağlamak ise de ABD'de vakıfların yasal olarak faaliyet yapması ve ABD'nin dini vakıflara hoşgörülü olması lobi faaliyetlerini zorlaştırmaktadır.¹⁰² Ayrıca Gülen cemaatinin de ABD lobileriyle yakınlığı bilinmektedir. Darbe sonrası Gülen cemaatinin Burson Marsteller şirketi ve Podesta Group ile anlaştığı bilgisi bazı kaynaklarda geçmektedir.*

Şekil 2: 2014-2018 Arası Dönemde Türkiye'nin ABD'deki Lobicilik Harcamaları (Courthousenews).

¹⁰¹ Özsoy, a.g.e., s. 206.

¹⁰²<https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/asli-aydintasbas/darbe-girisimi-sonrasi-turkiyenin-anlastigi-lobi-kurulusu-580535> E.T: 30.07.2023.

*Bkz.<https://www.odatv4.com/guncel/erdogan-ve-gulenin-lobi-savasi-0708161200-98716> ET: 01.08.2023.

Buraya kadar olan kısımdan anlaşıldığı üzere ABD’de pek çok Türk lobisi faaliyet göstermekte ise de yeterli seviyede olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Buradaki lobicilik faaliyetlerinin temel amacı her ne kadar Türk-ABD işbirliğini geliştirmek olarak görülse de yoğunlukla aynı amaç için orada lobicilik yapan diğer ülkeler ile mücadele halinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Rum-Ermeni lobiler bu anlamda en fazla rekabet edilen lobiler olarak görülmektedir.¹⁰³ Türkiye’nin lobi faaliyetlerinin büyük bir kısmını halen ABD’deki yerel şirketler aracılığı ile yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Bu durumun önemli sebepleri ABD’deki Türk nüfusun azlığı ve finansman eksikliğidir. Son olarak Türkiye’deki siyasi anlaşmazlıkların aynen yurtdışındaki Türk Lobi şirketlerinde de yaşanması bir diğer olumsuzluktur.¹⁰⁴

3.1.2. Yunanistan

Türk-Yunan ilişkilerinin temel belirleyicisi Kıbrıs Barış Harekâtı olmuştur. Harekât sonrasında iki ülke arasında kopma noktasında varan ilişkiler sonucunda iki ülke de konuya dair tezlerini uluslararası sahada yayma ve kabul ettirme eğilimine girmiştir. Türkiye harekâtın Garanti anlaşmasının 4. Maddesine uygun olarak yapıldığı, Yunanistan ise bunun hukuksuz olduğu propagandasını yapmaktadır. Yunanistan ve Türkiye’nin lobi faaliyetleri sonucunda Yunanistan’ın daha başarılı olarak Batı’da bir Türk düşmanlığı algısını yükselttiği görülmektedir.¹⁰⁵ Özellikle Kıbrıs harekâtı sonrasında kurulan American Hellenic Institute Public Affairs Committee(AHIPAC) Türkiye’yi oldukça zor durumda bırakacak faaliyetler yürütmüştür.¹⁰⁶ Türkiye’nin lobicilik geçmişinin köklü olmaması da bu konuda hareket sahasını olabildiğince daraltmıştır. Bu durumun ilk sonucu Yunan lobilerinin etkisi ile ABD Kongresinin 1975 Şubat’ında Türkiye’ye silah ambargosu uygulaması olmuştur.

¹⁰³ Tayyar Arı, “Amerika’da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika”, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul. 2000, s.220.

¹⁰⁴ Arı; a.g.e., s.237.

¹⁰⁵ Özsoy, a.g.e., s. 206-207.

¹⁰⁶ Yıldırım, T., “Amerika Birleşik Devletleri’nde Lobicilik Ve Silah Ambargosu Üzerinde Yunan Lobisinin Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, s. 14-15.

Bundan başka BM’de Yunan lobilerinin etkisi ile aynı yılın Kasım ayında kararı onamıştır.¹⁰⁷

Türkiye’nin Kıbrıs harekâtından sonra Yunanistan’a karşı yürüttüğü ilk lobi girişimi, BM heyetinin adaya davet edilerek burada canlı yayın yapılmasının sağlanması ve bu yolla da toplu Türk mezarlarını dünyaya gösterilmesi olmuştur.¹⁰⁸

Yunan Lobilerinin ABD’ye yaptığı etki ile ABD’nin Türkiye’ye karşı uyguladığı silah ambargosu karşısında da Türk Hükümeti Henry Kissinger ile Şubat ayının 2. haftasında yapılması planlanan görüşmeye Melih Esenbel’in gönderilmeyeceğini açıklamıştır. İkinci bir tepki olarak da 13 Şubat 1975’te Türk Federe Devleti’nin kurulduğunu açıklamıştır. Yine Türkiye’deki ABD üslerinin durumu silah ambargosu ile ilişkilendirerek ambargonun kaldırılması için yasa tasarısı sunmuştur. Fakat 24 Temmuz’da tasarı ABD tarafından reddedilince Türkiye de 1969 tarihli Savunma ve İşbirliği Anlaşması’nı feshetmiştir. Bu, ABD üslerinin TSK’nın kontrolüne girdiği anlamına gelmektedir.¹⁰⁹

Türkiye’nin Yunan lobilerinin baskısı ile gerçekleştirilen silah ambargosuna karşı yürüttüğü diplomaside basın açıklamaları da önemli bir yer tutmuştur. Dönemin Başbakan Yardımcısı Alparslan Türkeş ambargo kararının Yunan etkisiyle alındığını ifade etmiştir. Dışişleri Bakanı Çağlayangil ise “ABD’nin ambargo kararı ile Türk-ABD ilişkilerinde yeni bir süreci yarattığını ifade etmiştir. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Sancar’ında hükümetin gereken önlemleri alacağını ifade etmiştir. İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk ise alınacak her türden kararı kararlılıkla uygulayacağını ve Türkiye’deki ABD üsleri ile ilgili kaararların Türkiye inisiyatifinde olduğunu ifade etmiştir. Dönemin CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ise içinde bulunulan durumu Duyun-ı Umumiye’den beter bir durum olarak değerlendirmiştir. KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş’ın açıklaması da ABD’nin Yunan yanlısı olarak kendi çıkarlarına dahi aykırı bir karar verdiği şeklinde olmuştur.¹¹⁰

¹⁰⁷ Özsoy, a.g.e., s. 206-207.

¹⁰⁸ https://www.cagipolisi.com.tr/eski_sitemiz/73/26-27-28-29-30.htm ET: 01.08.2023.

¹⁰⁹ Tansu Yıldırım, Amerika Birleşik Devletlerinde Lobcilik ve Silah Ambargosu Üzerinde Yunan Lobisinin Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 1994, s.63-65.

¹¹⁰ M. Çelik, ABD’nin Türkiye’ye Silah Ambargosu ve Yahudi Lobiciliği (1975). Journal of History School, 2021, 14/50, s.133-134.

Türkiye'nin Yunan lobi faaliyetleri karşında STK'lar aracılığı ile bir cevap geliştirme gayretinde olduğu görülmektedir. Örneğin TÜRK-İŞ Başkanı Halil Tunç bir açıklamasında Türk toplumunun kölelik düzenine bağlanamayacağını ve herkesin yeni bir dış politika geliştirmek için bir araya gelmesi gerektiğini belirtmiştir. DİSK Başkanı Kemal Türkler ise milli savunma adına ağır sanayiye ihtiyaç olduğunu, ancak bu yapılırsa bağımsızlıktan bahsedilebileceğini belirtmiştir. Türk Gazeteciler Sendikası da ABD mallarının tüketilmemesi için propaganda yapmıştır. Milliyet, Hürriyet gazetelerinde de ABD karşıtı manşetler yaygınlaştırılmıştır.¹¹¹

Yunan lobciliğinin Türkiye'ye karşı yürüttüğü politikalarda Ermeni lobilerle yoğun bir şekilde ortak hareket ettiği görülmektedir. Ermeni lobisi Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki propagandalarına destek sağlarken, Yunan lobisi de Ermeni diasporası konusunda destek sağlamaktadır.¹¹²

Yunan lobisinin ABD'deki durumunun Türk lobisinden daha avantajlı bir konumda olduğu görülmektedir. Türk lobilerine göre sayıca fazla olan Yunan lobileri, Yunan vatandaşlarının da sayıca bu ülkede fazla olmasından istifade etmektedir. Ayrıca finansman olarak da bazı büyük ülkeler tarafından desteklenmektedir. ABD'deki en güçlü Yunan lobisi Amerikan Helen Enstitüsü Halkla İlişkiler Komitesi(AHIPACC)'tir. Kurum Türkiye'ye yapılacak askeri ve mali yardımların önlenmesinde oldukça etkili olmaktadır. Bundan başka Helen kültürünün ABD'de yükseltilmesi için yoğun bir çaba göstermektedir. Yunan lobilerinin amaçlarını şu şekilde ifade etmek mümkündür:¹¹³

- a) ABD-Yunan halkı kaynaşmasını sağlamak,
- b) Ekümenlik konusunda Rum haklarını savunmak,
- c) İstanbul'da Rum okullarını yeniden açmak,
- d) Ege ve Trakya'daki haklarını tanıtmak,
- e) Ege ve Kıbrıs'taki sorunlarla ilgili destek sağlamak,
- f) ABD'yi ulusal çıkarlarına uygun şekilde etkilemek,
- g) Türkiye aleyhinde her konuda aktif olmak.

¹¹¹ M. Çelik, a.g.e., s. 134-137.

¹¹² Ahmet Faruk Çeçen, Serkan Bulut, Tuğçe Ayçin, "Doğu Akdeniz Meselesinde Yunan Lobisinin Türkiye Karşıtı Faaliyetleri", İletişim Ve Diplomasi 6, s. 121.

¹¹³ Arı; a.g.e., s.264-266.

Yunanistan-Türkiye ilişkileri 2019'da gerginleşmiştir. Türkiye'nin Libya ile yaptığı bir mutabakat ile Oruç Reis adlı sismik gemiyi Akdeniz'de sondaj çalışmalarına başlatması Yunanistan'ın tepkisine neden olmuş ve çalışmaların durdurulmasını istemiştir. Türkiye ise Yunanistan'ın çağrısının aksine Navteks ilan ederek Akdeniz'de hidrokarbon aranmaya devam edileceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Yunanistan'da Türkiye'nin Libya ile yaptığı anlaşmanın bir benzerini Mısır ile yaparak tepkisini ortaya koymuştur.¹¹⁴ Yunanistan bununla da sınırlı kalmayarak Meis adasını silahlandırmış, Türklerin yoğun olarak yaşadığı Batı Trakya'da kışkırtıcı askeri tatbikatlar düzenlemiştir. İkili politikalarının yanı sıra ABD'de konuyla alakalı lobicilik faaliyetlerini sürdüren Yunanistan'ın AB'yi yanına çekmeyi başarmıştır. Türkiye'nin refleksi Oruç Reis'i geri çekmek olmuş lobicilik anlamında etkili bir cevap geliştirememiştir.¹¹⁵

Türkiye'nin Yunanistan'a olan lobicilik faaliyetlerinde savunduğu temel tezler şöyledir:

- a) Uluslararası hukuka göre adaların statüsü denizlerle aynı olmadığından adalarda koşula bağlanmamış tam yetki gözetilemez.
- b) Yunanistan 12 mil deniz açıklığında faaliyet göstermesi uluslararası hukuka aykırıdır.
- c) Ege Denizi'ndeki bazı kara parçalarının ada olup olmadığı tartışmalıdır.
- d) Doğu Akdeniz'de Oruç Reis'in yürüttüğü sondaj çalışmaları uluslararası hukuka uygundur.¹¹⁶

ABD'nin Türk-Yunan dengesini sürekli korumaya çalışmakla birlikte özellikle Yunan lobilerinin etkisinde kalarak hareket ettiğini belirtmek mümkündür. Özellikle Doğu Akdeniz ve S-400 konularında bu dengenin oldukça bozulduğu açıktır. Burada yalnızca ABD'yi suçlamak gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Keza Yunan lobisi yalnızca ABD'de sınırlı kalmayıp beş kıtada da aktif iken Türk lobisi yeterli cevabı verememektedir. Hal böyle olduğunda ABD'nin de bundan payını alması

¹¹⁴ Yılmaz, E. a.g.e., s. 33.

¹¹⁵ Ahmet Faruk Çeçen vd. a.g.e., s. 120.

¹¹⁶ Ahmet Faruk Çeçen vd. a.g.e., s. 123-124.

kaçınılmaz olmaktadır. Son olarak ABD'deki Yunan lobilerine bakıldığında şu oluşumların öncü kuruluşlar olduğu görülmektedir:¹¹⁷

- a) American Hellenic Institute-(AHI)
- b) American Hellenic Institute Foundation-(AHIF)
- c) American Hellenic Educational Progressive Association- AHEPA
- d) Hellenic American Leadership Council(HALC)
- e) Greek America Foundation-GAF
- f) Ruder Finn Group
- g) Manatos & Manato

Özellikle de AHEPA ve AHI'nın silah ambargosu, Kıbrıs Sorunu, Patrikhane sorunu, Ruhban okulu gibi konularda baş aktörler olduğu görülmekte ve Ermeni lobileri ile birlikte çalışmaktadır.¹¹⁸ AHIF'in hareket sahasına bakıldığında eğitim alanında faaliyetleri ile öne çıktığı görülmektedir. Yunanistan ile ilgili çalışan öğrencilere burs vermek en yoğun politikalarıdır. AHIPAC, Yunan lobisinin siyasi kolu olarak bilinmektedir. . ABD ABD Kongresi ile bağlantıda kalmak ve işbirliği sağlamak başlıca misyonudur.¹¹⁹

Yunan lobisinin Türkiye'yi saf ışı bırakacak hamlelerini oldukça çeşitli sahalarda görmek mümkündür. Örneğin, 2006'da Eurovision'da Yunanistan'ı temsil eden Anna Vissi, Türkiye'ye gelmemiş ve neden olarak da Kıbrıs Meselesi'nde Türkiye'nin tavrını öne sürmüştür. Bu olay uluslararası basında epey yankı bularak servis edilmiştir. Bir başka örnek olarak da 2010'da Jennifer Lopez'in Kuzey Kıbrıs konserini iptal etmesi gösterilebilir. Yine 2009'da ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un, KKTC eski Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat ile görüşmesi Yunan lobileri tarafından engellendiği bilinmektedir.¹²⁰ 2018'de de Donald Trump'ın

¹¹⁷ Arı, T., "Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika Türk, Yunan, Ermeni, İsrail Ve Arap Lobilerinin ABD'nin Dış Politikasına Etkileri". 5. Baskı, İstanbul: Dora Yayınları, 2015, s. 292.

¹¹⁸ <http://www.turkishgreek.org/index.php/iki-uelke-arasindaki-temel-sorunlar-ve-taraflarin-yaklasimlari/tuerkiye-kars-t-lobi-ve-propagandalar> ET:14.07.2023.

¹¹⁹ Arı, 2015, s. 292.

¹²⁰ Beyaz, G, "ABD Siyasetinde Etnik Lobi Kuruluşlarının Rolü ve Karşılaştırmalı Türk Lobisi Örneği". Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2011, s. 87.

Türkiye'ye F-35 uçaklarının teslimatı da Yunan lobileri tarafından engellenmiş ve Ulusal Savunma Yetki Yasası ile Türkiye'ye F-35 satışları durdurulmuştur.¹²¹

3.1.3. Ermenistan

Türkiye'nin lobicilik faaliyetlerinin hedef ülkelerinden birisi de Ermenistan'dır. ABD ve Yunanistan örneklerinde olduğu gibi Ermenistan'a yönelik Türk lobiciliği bir savunma pozisyonu şeklinde ve yoğunlukla ABD merkezli olarak ilerletilmektedir. Ermeni lobileri dünyanın en sistemli lobileri olarak anılmaktadır. Başlangıçta ABD'deki Ermeni vatandaşları tarafından kurulan lobi oluşumları Ermeni tarihinin, dilinin, benimsetilmesi çalışmalarını gerçekleştirmiştir. İlerleyen süreçte daha da sistemli hale gelen Ermeni lobileri bu defa sözde Ermeni soykırımını dünyaya servis etme amacına bürünmüştür. Ermeni lobileri bu temel amacın yanında Türkiye'ye silah satımının engellenmesi, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının engellenmesi, Dağlık Karabağ'a yönelik çıkarları savunmak, ABD-Ermenistan ilişkilerinin güçlendirmek amaçlarını gütmektedir. Sözde Ermeni soykırımı konusuna kısaca değinmek Ermeni lobilerinin faaliyetlerinin anlaşılması açısından faydalı olabileceğinden burada konuyla alakalı kısaca bilgi verilecektir. Osmanlı Devleti 1915'te çıkardığı tehcir kanunu ile buldukları bölgelerde isyan hareketlerine karışan Ermenileri başka bölgelere zorunlu olarak göç ettirmiştir. Ermeniler bunu diaspora olarak tanımlamıştır. Diaspora kavramı “dağılma” manasında kullanılmaktadır.¹²² Ermeni Diasporası kavramı, Ermeni lobilerinin yoğun olarak bulunduğu ABD, İngiltere, Rusya, Almanya, Lübnan gibi ülkelerde sıkça kullanılmaktadır.¹²³

Ermeni lobileri Yunan lobileri ile ortak hareket etmekte ve buldukları ülkelerin kamuoyunda yoğun şekilde destek kazanmaktadır. Özellikle Amerikan halkında Ermenilere karşı bir sempati durumu mevcuttur. Ermeni lobilerinin en sistemlisi Amerika Ermeni Asamblesi ve Amerika Ermeni Ulusal Komitesi'dir. Amerika Ermeni Asamblesi akademik alanlarda lobicilik yürütmekte iken Amerika

¹²¹ <https://www.aydinlik.com.tr/haber/abddeki-yunan-lobisi-trumpin-turkiyeye-f-35-ambargosundan-mutluyuz-100343> ET:14.07.2023.

¹²² Ömer Faruk An, “Türkiye'nin Dış Politikasına Etkisi Bakımından 2015'e Doğru Ermeni Lobisi, Ermeni Araştırmaları, 43, 2013, s.183-185.

¹²³ Çalışkan, Burak, Ermeni Diasporası ve Lobi Faaliyetleri. İNSAMER, 2021 s. 2-3.

Ermeni Ulusal Komitesi ABD ve Ermeni vatandaşlarını bütünleştirmek ve Ermenilerin tamamını siyasi katılımın içerisine dahil edebilmek için çabalamaktadır.¹²⁴

Tehcir Kanunu sonucundaki uygulamalarla soykırma uğradıklarını iddia eden Ermeni Lobileri dönem dönem Türklere karşı terör eylemlerinde de bulunmuştur. Örneğin, Gurgen Yanikian adlı bir Ermeni 27 Ocak 1973 günü Santa Barbara şehrinde, Türk konsolosları olan Mehmet Baydar ve Bahadır Demir'e suikast düzenleyerek öldürmüştür. Bundan başka 1975 ve 1985 tarihlerinde Ermeni terör örgütleri tarafından 100'ü geçkin terör olayı kaydedilmiştir. Bu yıllar arasında toplam 42 Türk diplomat öldürülmüştür.¹²⁵

Sözde Ermeni soykırımı iddiası ABD politikacılarının seçim süresince kullandıkları bir malzemeye dönüşmüş seçim dönemlerinde başkan adaylarının çoğu sözde soykırımı tanıyacaklarına dair mesajlar vermek yolu ile seçim süreçlerini yönetmiştir. Benzer yönelim Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı ülkelerin seçimlerinde de görülmektedir.¹²⁶

Ermeni lobilerinin önde gelenlerini belirtmek gerekirse aşağıdaki oluşumlardan bahsedilmektedir.¹²⁷

- a) Amerika Ermeni Asemblesi
- b) Ermeni Milli Komitesi
- c) Armerican National Committee
- d) Washington. D.C
- e) Western Region
- f) Eastern Region
- g) Ermeni Devrim Federasyonu
- h) Amerika Hınçak Sosyal Demokrat Partisi
- i) Ermeni Liberal Demokratik Partisi
- j) Milli Ermeni Amerikan Cumhuriyet Meclisi

¹²⁴ Arı; a.g.e., s.274.

¹²⁵ Ömer Faruk An, a.g.e., s. 208.

¹²⁶ Ömer Faruk An, a.g.e., s. 209.

¹²⁷ B.T Aner Şener, "Lobicilik, ABD'de Ermeni Diasporasının Oluşması, Yaptığı Propaganda ve Lobi Faaliyetleri", Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2004, s. 320.

Ermeni lobileri basın ve yayın anlamında oldukça aktiftir. Ermeni lobilerinin dünya çapındaki basın ve yayın kuruluşlarından en ünlülerini şu şekilde sıralamak mümkündür:¹²⁸

- a) Hairenik Weekly
- b) Eritassart Halastan
- c) Asbarez Armenian
- d) Bakiar Monthly
- e) Nor Or Semi Weekly
- f) Armenian Mirror Spectator
- g) Armanian Weekly
- h) California Courier
- i) Abaka Weekly
- j) Horizon Armenian Weekly,
- k) Armenian Life
- l) Hai Gyank Weekly
- m) Vozni, Paros Bi-Weekly
- n) Nor Gyank New Life Weekly
- o) New Armenia Daily, Massis Armenian Weekly,
- p) Kamarak Weekly
- q) Yerkoonk
- r) Nor Seroond
- s) Armenian Observer
- t) Armenian Reporter

Buraya kadar sayılan lobi kurumlarının Türkiye'ye karşı aşağıdaki hizmetleri amaçladığı anlaşılmaktadır.¹²⁹

- a) Ermeni kültürünü korumak ve ABD içerisinde Ermeni kültürüne karşı sempati oluşturmak,
- b) ABD-Ermenistan ilişkilerini sıcak tutmak,
- c) Türkiye'nin uluslararası alandaki imajını zedelemek,

¹²⁸ Ömer Faruk An, a.g.e., s. 211-212

¹²⁹ Firdovsi Khalilov, a.g.e., s. 101.

- d) Söзде Ermeni soykırımını dünyaya kabul ettirmek, soykırım sonucu öldürüldüğü” iddialarını kabul ettirmek ve bu yolla Türkiye’ye tazminat ödetmek,
- e) Doğu Anadolu’da Türkiye’den bağımsız bir Ermeni devleti kurmak,
- f) ABD-Azerbaycan arasındaki ilişkileri bozmak,

ABD’deki Ermeni Lobisi farklı alanlara hizmet edecek şekilde 11 temel kurumu ile lobicilik faaliyetleri yürütmektedir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: ¹³⁰

- a) Armenian Assembly of America (AAA)
- b) Washington İntörnlüğü
- c) Ermeni Ağaç Projesi
- d) Hükümete Bağlı Olmayan Eğitim ve Araştırma Projesi
- e) Armenian National Committe (ANC)
- f) Armenian National Comittee, Eastern Region(ANC-ER)
- g) Armenian National Committee, Western Region(ANC-WR)
- h) Armenian Revolutionary Federation(ARF)
- i) Hunchakian Social Democratic Party of Eastem U.S.A.
- j) National Armenian Arnerican Republican Council
- k) Amenian Democratic Liberal Organization

Burada ifade etmek gerekir ki Ermeni lobiciliğinin önemli oluşumlarından birisi de kiliselerdir. Kiliselerin sürece etkisi iki şekilde olmaktadır. İlk verilen vaazlarda yapılan yönlendirmeler ikincisi ise kilise kaynaklarının lobici faaliyetler için seferber edilebilmesidir. ¹³¹

Ermeni lobilerinin faaliyetleri neticesinde Uruguay, Kıbrıs Rum Yönetimi, Avrupa Parlamentosu, Arjantin, Rusya Federasyonu, Kanada, Yunanistan, Lübnan,

¹³⁰ B.T Aner Şener, a.g.e., s. 320-324; Şenol Kantarcı, “ABD ve Kanada’da Ermeni Diasporası: Kuruluşlar ve Faaliyetleri”, Ermeni Araştırmaları Dergisi,

Ankara, Eylül-Ekim-Kasım, 2001 s.178.

¹³¹ Ömer Faruk An, a.g.e., s. 214.

Belçika, Fransa, İsveç, İtalya, İsviçre, Slovakya, Polonya, Almanya, Venezuela, Litvanya, Şili sözde soykırımı tanıyan ülkeler olmuştur.¹³²

Türkiye'nin Ermeni lobilerine karşı işlettiği sürece bakıldığında Türk-Amerikan İşadamları Derneği(TABA) ön plana çıkmaktadır. TABA, Türklerin siyasi alanda ABD'yi etkilemek istediği bir örgüt görünümündedir. Örgütün faaliyetlerine örnek vermek gerekirse örneğin Bill Clinton'u Türkiye'ye davet etmiş ve yapılan toplantının canlı olarak yayınlanmasını temin etmiştir. Bu konuda mücadele veren bir diğer Türk kuruluşu da ATAA'dır. Kuruluş 2007'de düzenlediği liderler toplantısında Ermeni sorunu ile ilgili Türk tezlerini yinelemiş ve bu tezlerin benimsenmesi için izlenecek politikaları önermiştir. Buna göre Türk lobi şirketleri arasında işbirliğinin sağlanması gerektiği vurgulanırken aynı zamanda örgüt için finansman bulmanın yolları, örgüte bağlılığın sağlanması gibi pek çok konuda fikir alışverişinde bulunulmuştur. Son olarak Ermeni Lobi faaliyetlerinin bir parçası olarak uluslararası gündeme sunulan soykırım tasarısı karşısında Türkiye'nin refleksi House Appropriations Committee üyelerine 1.8 milyon dolar vererek, tasarının geçmemesi için lobicilik yapılmasının istendiği bilinmektedir.¹³³

1984'te Amerika'da "Ermeni Soykırımını Anma Kutlamaları", gerçekleştirilmiş, Turgut Özal ve Necmettin Karaduman yayınladıkları bir bildiri ile bu kutlamaları kınamıştır.¹³⁴

Ermeni lobilerininin 1970 öncesinde ABD'deki lobi faaliyetlerinin başında Amerika'nın farklı eyaletlerine sözde soykırım anıtları dikmek olmuştur. 1980'lerde Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu yaptığı bir açıklamada soykırım iddialarına cevaben arşivlerden yararlanılarak yapılan yayınlar ile gerçeklerin dünya ile paylaşılacağını belirtmiştir. Türkiye, kurucularından biri olduğu Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne, Ermenistan'ı davet etmişse de Ermenistan bir cevap vermemiştir.¹³⁵

¹³² Ömer Faruk An, a.g.e., s. 231-232.

¹³³ Firdovsi Khalilov, s. 134-139.

¹³⁴<https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/ermeni-diasporasinin-turkiye-abd-iliskilerine-etkisi/> ET: 01.08.2023.

¹³⁵ Zeynep Boyacıoğlu, Ermeni Diasporasının Türk Dış Politikasına Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.41-42.

Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilerinin bir boyutunu da Ermenistan-Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu oluşturmaktadır. Azerbaycan'ın sınırlarında yer almasına karşın Ermeni nüfusunun fazlalıkta olduğu bölgede 1988'den itibaren Ermenistan yönetimine girme talepleri yükseltilmiştir. İki ülke arasındaki gerilimin arttığı dönemlerde Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan Dışişleri Bakanları çok kez bir araya gelmiştir. Örneğin 2004'te İstanbul'da gerçekleşen NATO Zirvesi'nde bir araya gelmesine karşın görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır. Ermeni lobilerinin kışkırtmalarına karşın Türkiye'nin Ermenistan'a dair insani diplomasiden uzaklaşmadığını belirtmek mümkündür. Örneğin 27 Ekim 1999'da Ermenistan Parlamentosu'nun bir grup silahlı tarafından basılarak parlamento üyelerinden sekiz kişinin öldürülmesinin ardından Türkiye hem taziyelerini bildirmiş hem de düzenlenen cenaze törenine Büyükelçi Mehmet Ali İrtemçelik'i göndermiştir.¹³⁶

2000 yılında Ermenistan'da bir grup akademisyen tarafından hükümetinde desteğini alarak "Sevr" konulu bir konferans düzenlenmiştir. Türkiye'nin bu konferansa tepki göstermesine karşın Ermenistan aldırış etmemiş ve konferans sonunda sözde ermeni soykırımını kınayan bir bildiri yayınlamıştır. Türkiye, Ermenistan'ın uzlaşmaz lobi faaliyetleri karşısında Türkiye'de tepki vermeye başlamıştır. Örneğin 1995'ten beri Ermenistan'a sağladığı bandrol, vize gibi kolaylıkları 15 Ekim 2000'den itibaren sonlandırmıştır.¹³⁷

Ermeni lobilerinin bir diğer faaliyet sahası sinemadır. "Gece Yarısı Ekspresi", "Ararat" gibi Ermeni-Fransa ortak yapımı filmlerde sözde soykırım konusu işlenmiş ve Türklere karşı duyulan öfke canlandırılmaya çalışılmıştır. Ermenistan, filmleri Türk sinema salonlarına da servis etmişse de Türk hükümeti filmin Türk sinemalarında yayınlanmasını yasaklamıştır. Türkiye yasak ile kalmayıp bir cevap filmi niteliğinde "Duvardaki Kan" adlı filmi gösterime koymuştur. Fakat bu filmin Türkiye dışında gösterime konulma başarısı gösterilememiştir.¹³⁸

Ermeni lobilerinin sözde soykırımı ilişkin en büyük kozlarından birisi de dünyadaki Ermeni nüfusedir. Ermeni lobileri Ermeni nüfusuna ilişkin abartılı veriler

¹³⁶ Zeynep Boyacıoğlu, a.g.e., s. 42-44.

¹³⁷ Zeynep Boyacıoğlu, a.g.e., s. 45.

¹³⁸ Zeynep Boyacıoğlu, a.g.e., s. 46.

açıklayarak baskıyı artırmak istemektedir. Örneğin Ermenistan tarafından ABD’de yaşayana Ermeni nüfus 1.4000 olarak açıklanmasına karşın resmi verilerde Ermeni nüfusu 750.000 olarak açıklanmaktadır. Ermeni lobilerinin faaliyetleri nüfus provokasyonundan ibaret değildir. ABD Temsilciler Meclisi’ne etki eden Ermeni lobiler, Meclisin 10 Eylül 1984’ü “hunharlık günü” olarak ilan etmesine olanak veren yasa tasarısının görüşülmesini sağlamıştır. Türkiye ise Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Başkanı Yalım Eralp aracılığı ile bu tasarıyı şiddetle kınamıştır. Turgut Özal’da Washington Times’a yaptığı açıklamada Amerika Kongre üyelerinin Ermeni ve Rum seçmenlerinin desteğini alabilmek adına “ucuz siyaset” yaptıklarını ifade etmiştir.¹³⁹

1980’li yıllar Ermeni lobilerinin oldukça aktif olduğu yıllar olmuştur. Ermeni lobiler sözde Ermeni soykırımı tasarısını ABD Meclisi’nde oylanması için sürekli olarak baskı yapmıştır. ABD Temsilciler Meclisi’nin oy çokluğu ile tasarıyı onaylamamasına karşın Türkiye Dışişleri Bakanı V. Halefoğlu tasarıya ilişkin oy dağılımından tedirginlik duyduğunu ifade etmiştir. 2000’li yıllar ise Halefoğlu’nun tedirginliğini haklı çıkaracak gelişmelere sahne olmuştur. Nitekim pek çok ABD eyaletinde sözde Ermeni soykırımı tasarıları ardı ardına geçirilmiştir. Hatta New York eyaleti 25 Nisan’ı “Ermeni Soykırımını Anma Günü” olarak kabul etmiştir. Bu gelişmeleri, ABD başkanı Bill Clinton’un, Osmanlı’nın 1.5 milyon Ermeni’yi katlettiğine dair yaptığı açıklama takip etmiştir. Yine Massachusetts eyaletinde “soykırım anıtı” dikilmesi ABD Meclisi tarafından onaylanmıştır. Türkiye Dışişleri Bakanlığı bu gelişmeleri kınamakla yetinmiştir.¹⁴⁰

3.1.4. Afrika Ülkeleri

Türkiye, son yıllarda Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerini güçlendirmeye büyük önem vermektedir. Bu stratejinin önemli bir kısmı da Afrika ülkelerinde yürütülen lobcilik faaliyetleridir. Türkiye’nin Afrika’daki lobcilik faaliyetlerinin odak noktaları; büyükelçilikler açmak, ekonomik ve ticari ilişkileri güçlendirmek için istihdam ve

¹³⁹ Zeynep Boyacıoğlu, a.g.e., s. 47-48.

¹⁴⁰ Zeynep Boyacıoğlu, a.g.e., s. 49-50.

yatırım imkânları yaratmak, eğitim, sağlık, tarım, enerji ve altyapı gibi alanlarda işbirlikleri geliştirmek, bölge ülkelerine kalkınma yardımları yapmak şeklindedir.¹⁴¹

Türkiye'nin 1998'de Afrika açılımı adı ile dış politika hamlesi geliştirdiği görülmektedir. Afrika açılımının amacı Afrika ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesini amaçlanmışsa da Türkiye'nin iç karışıklıkları nedeni ile açılım süreci amacına ulaşamamıştır. Açılım süreci 7 yıllık bir kesintiye uğramış ve 2005'te yeniden başlatılmıştır.¹⁴² 2005 senesi Türkiye tarafından Afrika yılı olarak ilan edilerek dünyaya adeta bir mesaj verilmiştir. Bu mesaj Türkiye'nin Afrika'da artık daha etkili şekilde var olacağını ifade etmektedir. Türkiye'nin bu hamlesi, dünyanın ilgisini de yeniden Afrika'ya yöneltmiştir. Afrika'da bu yıllarda açılan STK'ların, derneklerin sayısı artmış ve insani yardım anlamında bölgeye yoğunlaşmıştır. 2005'te kurulan İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği ile Türkiye ve Afrika etkileşimi tarihinin en üst seviyesine çıkmıştır.¹⁴³

1999'da işadamı İshak Alaton'un fahri konsolos olarak Güney Afrika'ya gönderilmesi ile bölgenin Osmanlı Devleti'nden beri ilk kez Türkiye ile tekrar irtibata geçmesi bakımından önemlidir. Türk heyeti bölge yetkililerine Türkiye hakkında bilgiler vermiş ve bölge ülkeleri arasında yapılacak işbirlikleri hakkında isteklerini belirtmiştir. Fakat Güney Afrika'da yaşayan Türklerin sayısı 1000 civarında iken Rum sayısının 150.000'lere yakın olması bölgede Yunan lobilerinin Türk-Afrika ortaklığını bir miktar zorlaştırdığı görülmektedir. Türkiye'den çok önce bu bölgede bulunan Yunan lobileri Türkiye'nin imajını sarsacak faaliyetler yürütmüştür. Örneğin Yunan lobisi Kıbrıs Harekâtı'nın yıldönümünde bölgenin en büyük gazetesi olan "Sunday Time" da dikenli çitler arasında bırakılmış birkaç yiyeceği paylaşarak altına da Türklerin esir Rumlara verdiği yiyeceğin o kadar az olduğunu tasvir etmişlerdir. Bunlara rağmen temaslar işe yaramış ve Zorlu Holding tarafından bölgede Korteks

¹⁴¹ https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-afrika-stratejileri-sektorel-degerlendirme-toplantisinin-acilisinda-yaptiklari-konusm.tr.mfa E.T: 15.07.2023.

¹⁴² İşbilir, A.C. Afrika'da Faaliyet Gösteren Türk STK'ların Barış İnşa Edici Kapasitesi, Africania-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi, 2021, 1/1, s. 16.

¹⁴³ İşbilir, a.g.e., s. 17.

tekstil fabrikası ve Cankurtaran Holding tarafından da mutfak ürünleri üreten bir fabrika açılmıştır.¹⁴⁴

Türkiye, 54 Afrika ülkesinden 28'nin Müslüman olması ve Afrika Kalkınma Bankasının bir üyesi bakımından bölgede hareket serbestisi kazanmakta önemli bir avantaja sahip olmasına karşın diğer ülkeler gibi odağına yalnızca ekonomik çıkarlarını koymadığı için diğer ülkelere oranla bu kıtada yeterli şekilde lobicilik yapamamaktadır.¹⁴⁵ Buna karşın Afrika'daki lobi faaliyetlerinin daha çok insani yardımlar sonucunda kurulan ekonomik işbirlikleri şeklinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Türkiye Diyanet Vakfı, Kızılay, İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı, Yeryüzü Doktorları, Deniz Feneri Derneği, Uluslararası Doktorlar Birliği gibi kuruluşlar Türkiye'nin Afrika'da yürüttüğü lobi faaliyetlerinde önemli kurumlar görünümündedir. Örneğin, 2012'de Diyanet İşleri Başkanlığı "çıkarsız iyilik" sloganı ile düzenlediği yardım kampanyasının yanı sıra "Afrika Müslüman Ülke ve Toplulukları Dini Liderler Zirvesi"ni de düzenleyerek bölgeye pek çok Türk akademisyen, siyasetçi, STK, din adamını çekmiştir. Böylece bölgede çok sayıda yeni Türk kurumu ve derneği tesis edilmiştir.¹⁴⁶

Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen bir organizasyon ile Afrika ülkelerinin dini liderleri bir araya getirilmiştir. Toplantı, öğrenci değişim programları ve dini yardımlar bakımından sonuçlar doğurmuştur. Alınan kararlar doğrultusunda Afrika ülkelerinden pek çok öğrenci eğitim görmek için Türkiye'ye davet edilmiş ve Türkiye'deki kurban bağışlarının da Afrika'ya verilmesi için kampanyalar yürütülmüştür.¹⁴⁷

2007'de Ahmet Necdet Sezer, Güney Afrika'nın Johannesburg şehrinde düzenlenen BM Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'ne katılarak Türkiye'nin bölgede yaptığı reformları anlatması bakımından önemli bir temsili üstlenmiştir.¹⁴⁸ 2008'de ise Türkiye tarafından Sivil Toplum Forumu ve Türkiye-Afrika İşbirliği

¹⁴⁴ <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/guney-afrikada-turk-lobisi-5348640> E.T: 15.07.20223.

¹⁴⁵ <https://www.setav.org/afrikada-isbirligi-ve-rekabet-turkiye-ve-cin/> E.T: 15.07.2023.

¹⁴⁶ Baydemir, M. "Türkiye'nin 'Afrika Açılımı': Yükseköğretimde Sahraaltı Afrikalı Öğrenci Hareketliliği (2013- 2018)". PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2020.

¹⁴⁷ Orakçı Serhat, Afrika'da Küresel Rekabet ve Türkiye, Avrasya Etüdleri Dergisi, 40, 2011, s. 206.

¹⁴⁸ <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=20812> E.T: 15.07.2023.

Zirvesi'nin düzenlenmiştir. Bu iki girişim Afrika'ya yönelik gerçekleştirilen ciddi atılımlar olarak değerlendirilebilir. Nitekim STK'lar ile yoğun bir etkileşim yaşanmıştır. Türkiye'nin bu hamleleri meyvelerini 2009'da vermiştir. 2009'da BM Güvenlik Konseyi'ne geçici üyelik için başvuran Türkiye, Afrika ülkelerinden yoğun bir destek almıştır.¹⁴⁹

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 2008'de 60. Hükümet Eylem Planı hakkında halka yaptığı konuşmada, hali hazırda Afrika'da 12 Türk büyükelçiliği ve 20 fahri konsoloslğunun bulunduğunu fakat bu sayının 2008'de 22'ye çıkarılacağını ifade etmiştir.¹⁵⁰

1996'da Türkiye'nin Afrika'ya yönelik ticaret hacmi 3,1 milyar dolar iken 2010 itibarı ile 15,6 milyar doların üstüne çıkmıştır. Türkiye'nin bölgedeki gelişimi yalnızca ekonomide olmamış aynı zamanda elçilik sayılarının arttığı, TİKA'nın ofislerinin arttığı, Türk Hava Yolları seferlerinin arttığı, Türk STK'ların sayılarının arttığı görülmektedir. Fakat Türkiye'nin Afrika'daki varlığı ve gelişimi Çin, Hindistan, ABD, Fransa, İngiltere gibi küresel güçlere oranla halen düşük seviyededir.¹⁵¹

Türkiye 2011'de Somali'de yoğun bir insani yardım kampanyası yürüttüğü bilinmektedir. Somali'de devlet yapılanmasının güçlendirilmesi ve Türk-Somali ortaklığının sağlanabilmesi adına ülkede pek çok su kanalı ve Türk eğitim kurumu açılmıştır.¹⁵²

3 Eylül 2013'te Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu "Afrika Stratejileri Sektörel Değerlendirme Toplantısı'nın açılışında yaptığı konuşmasında Türkiye'nin Afrika'daki lobicilik faaliyetlerinin çerçevesi hakkında önemli açıklamalarda bulunmuştur. Davutoğlu Afrika'daki Türk faaliyetlerinin merkezinde TİKA'nın olduğunu vurgulamış aynı zamanda Afrika'ya yalnız Türkiye'nin çıkarları için gelinmediğini

¹⁴⁹ İşbilir, a.g.e., s. 17.

¹⁵⁰ İhsan Çomak, Türkiye'nin Afrika Politikası ve Sağlık Sektöründe Çalışan Türk STK'ların TİKA'nın Desteğinde Afrika'da Yürüttüğü Faaliyetlerin Bu Politikaya Etkisi, Avrasya Etüdüleri Dergisi, 40, 2011, s. 206.

¹⁵¹ Orakçı Serhat, a.g.e., s. 91-92.

¹⁵² Baydemir, a.g.e.

bölge halkına benimsetmenin önemine değinmiştir. İlgili konuşmadan bir kesit aşağıdaki gibidir.¹⁵³

...açılımımızın en öncelikli kurumlarından biri TİKA olmuştur. Afrikalı kardeşlerimize şunu demek istedik: “Biz Afrika’ya...Niçin geliyoruz? Sadece kendi ulusal stratejimiz açısından ekonomimizi geliştirmek, siyasi ağırlığımızı ortaya koymak için değil, sizlerin dertleriyle dertlenmek ve sizin kalkınma projelerinize her türlü teknik ve bilimsel yardımı yapmak, herhangi bir sıkıntıyla, kıtlıkla, açlıkla karşılaştığınızda sizinle bu kaderi paylaşmak üzere geliyoruz.

Davutoğlu’nun bu açıklaması Türkiye’nin Afrika açılımında insani diplomasi unsurunu gözettiği anlaşılmaktadır.

2013’te Afrika-Ortadoğu Strateji ve İş Konseyi Derneği’nin Türk şirketlerinin Afrika’daki ekonomiden daha fazla pay alabilmesi adına girişimlerini yoğunlaştırdığı görülmektedir. Yaşar Aydın tarafından örgütlenen kuruluşun amacı bölgede ekonomik lobcilik yapmak şeklinde açıklanmıştır.¹⁵⁴

Burada Türk lobciliğini Afrika’da sekteye uğratan bir gelişme olarak FETÖ’den bahsetmek lazımdır. 2016’da gerçekleştirilen başarısız darbe girişimi sonucunda Türkiye, Afrika’da yürüteceği dini nitelikli lobi faaliyetlerini FETÖ’den ayrı tutmak için ek bir çaba göstermiştir. Yine ülke içerisinde Afrikalı öğrencilere dini amaçlı yapılan etkinlikler de (yemek verme, özel burs, dini bayram etkinlikleri) sıkı bir denetime alınmıştır. FETÖ’nün Afrika’da köklü bir varlığı olduğu bilinmektedir. Öyle ki kıtadaki 54 ülkenin 36’sında FETÖ okulları mevcuttur. Dolayısı ile Türkiye’nin Afrika’daki lobi faaliyetlerinin bir engelleyicisi olarak oldukça tehlike arz etmektedir. Türkiye’nin FETÖ’nün Afrika’daki varlığına dair ilk kapsamlı lobcilik faaliyeti, kıtadaki örgüt okullarının Türkiye Maarif Vakfı’na devrinin sağlanmasına yöneliktir.¹⁵⁵

2018’de Tayyip Erdoğan’ın yaptığı bir açıklama Türkiye’nin Afrika’daki lobcilik algısını özetler niteliktedir. Buna göre Erdoğan, Afrika’ya yabancı kalınmaması gerektiğini ifade ettikten sonra Türkiye’nin bu bölgede pek çok girişimin olduğunu fakat halen istenen seviyelere ulaşamadığını belirtmiştir. Bölgeye STK’lar

¹⁵³ https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-afrika-stratejileri-sektorel-degerlendirme-toplantisinin-acilisinda-yaptiklari-konusm.tr.mfa ET: 30.07.2023.

¹⁵⁴<https://www.dunya.com/ekonomi/039afrika-ve-ortadogu039da-lobiler-olmazsa-is-yapmaniz-cok-haberi-223893> E.T: 15.07.2023.

¹⁵⁵ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/maarif-vakfi-icin-2018-afrikada-basarilarla-dolu-bir-yil-oldu/1379464> ET: 15.07.2023.

ve hükümet ile sürekli olarak yatırımların yapıldığını da ekleyen Erdoğan, bölgeye yapılması gereken eğitim kültür yatırımlarına işaret etmiştir.* Tayyip Erdoğan'ın bu vizyonunu yansıtır somut gelişmeleri özetlemek gerekirse Türkiye'nin 2008-2020 süresince Afrika'daki büyükelçilik sayısı 12'den 43'e çıkarılmış ve Erdoğan 27 Afrika ülkesini bizzat ziyaret etmiştir. TİKA tarafından Afrika'da çeşitli dernekler açılmış ve bölgeye yardımlar gönderilmiştir. Ayrıca bölgede Türk basın kuruluşları da yapılan yardımları ve etkinlikleri yayınlamak sureti ile lobicilik yürütmektedir. Bu yayın kuruluşlarının başında Anadolu Ajansı gelmektedir. Türkiye, Afrika ile olan her türlü iletişim ve ulaşım zorluğunu aşmaya gayret etmektedir. Bu anlamda yürütülen bir strateji de Türk Hava Yolları tarafından Afrika kıtasında kıtalararası seferler koyarak Türk imajını tazelemesidir.¹⁵⁶ Tüm bu gelişmeler bütünlükle değerlendirildiğinde Türkiye'nin Afrika kıtasında etkili bir lobicilik yürütme yolunda emin adımlarla ilerlediğini belirtmek mümkündür.

Türkiye'nin Afrika Açılımının önemli kurumlarının başında TİKA gelmektedir. TİKA tarafından 2005'te Etiyopya'da 2006'da Sudan ve 2007'de Senegal'de ofis açılmıştır. TİKA Afrika'ya insani yardım, sosyal altyapı hizmetleri, kültürel etkileşim gibi alanlarda katkı sağlamaktadır. TİKA'dan başka Kızılay, ve Sağlık Bakanlığı'da bölgede benzer faaliyetleri yürütmektedir.¹⁵⁷

Son olarak Türkiye'nin Afrika'ya yönelik lobicilik faaliyetlerinin ülke içinde yapılan bazı atılımlar ile de desteklendiği görülmektedir. Bu konuda eğitim kurumları ön plana çıkmaktadır. Afrika ülkeleri ile yapılan denklik anlaşmaları, burs imkânları, ulaşım ve barınma gibi imkânların sağlanmak sureti ile Afrika'daki öğrenciler için Türkiye bir cazibe merkezi haline getirilmiştir. Pek çok üniversite bünyesinde açılan TÖMER'de yabancı öğrenciler Türkçeyi öğrenmelerinin yanı sıra Türk kültürü hakkında da eğitilmektedir. Yunus Emre Enstitüsü de 8 Afrika ülkesinde açmış olduğu 10'u aşkın eğitim kurumu ile eğitim ilişkilerini koordine etmektedir.¹⁵⁸ Türkiye'de

* **Bkz.** <https://ordaf.org/bati-afrikada-iki-lider-senegalde-macron-ve-erdogan/> E.T: 15.07.2023.

¹⁵⁶ Fırat, M. ve U. Tepebaş, "Türkiye-Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı ve Afrika Açılımında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", İstanbul: AÇAUM, 2010, s. 171- 177.

¹⁵⁷ İhsan Çomak, a.g.e., s. 205.

¹⁵⁸ <https://www.yee.org.tr/tr/haber/yee-afrikada-ornek-teskil-edecek-yeni-islere-imza-atacak> ET: 15.07.2023.

eğitim gören Afrikalı ğrenci sayısının 15.000'e yaklaşması bu manada ilgi çekicidir.¹⁵⁹

3.2. Türkiye'nin Lobicilik Faaliyetlerinde Rol Oynayan Kuruluşlar

Türkiye'nin lobici faaliyetlerinde rol oynayan kuruluşlar dernekler, özel şirketler şeklinde tasnif etmek mümkündür. Burada tüm kurumların bütüncül halde görülebilmesi için tablo ile gösterim kullanılacaktır. Buna göre ilgili kurumlar Tablo 2'deki gibidir.

Tablo 3: Türkiye'nin Yurt Dışındaki Lobi Faaliyetlerini Yapan Kuruluşlar. (Firdovsi Khalilov, a.g.e., s. 138-147'den derlenmiştir).

DERNEKLER	şİRKETLER
Türk Amerikan Dernekleri Asemblesi (ATAA) American Turkish Association of Houston, Turkish American Cultural Alliance Turkish American Cultural Association of Alabama Turkish American Society of Colorado Türk alışmaları Enstitüsü (ITS) Türk Amerikan Bilim Adamları Derneği Türk Amerikan İslam Vakfı Amerikan Türk Konseyi (ATC) Türkiye'nin Amerikalı Dostları (AFOT) Türk alışmaları Enstitüsü Amerikan Türk Konseyi: Federation of Turkish American Associations(FTAA) Amerika Türk Kadınlar Birliği Young Turks Turkish Forum The American Friends of Turkey(AFOT) Washington Turkish Women's Association (WTWA) American Research Institute in Turkey (ARIT) Atatürk Society of America	Hill&Knowlton International Advisors, Inc. McAuliffe, Kelly Raffaelli&Seimans Gray&Company Capitoline International Group, Inc Capitoline/MS& L Fleishman hillard Int.,Com Lockheed Corporation AlliedSignal Inc. McCormick&Co. IBM, Abbot Labs Atlantic Richfield Bristol Myers National Association of Broadcasters

¹⁵⁹ Baydemir, a.g.e.

3.3. Türkiye'nin Lobicilik Faaliyetlerinde Kullandığı Stratejiler

Türkiye'deki lobiciliğin kurumsal ve hukuki bir zemini olmadığını daha önce ifade edilmişti. Dolayısıyla ile böyle bir boşluk ortamında yürütülen lobicilik faaliyetlerinde kullanılan tekniklerde çoğu zaman etik dışılık ve gayri resmîlik arz etmektedir. Türkiye'nin uyguladığı lobi teknikleri; sıklıkla gerçekleştirilen bireysel görüşmeler, hemşerilik kanalından ilişki geliştirmek, rüşvet, tehdit, şantaj, eski dostlukları pekiştirme, basın toplantıları düzenlemek, propaganda ve reklam vermektir.¹⁶⁰

Bireysel görüşmelerde esas olarak eğer etki edilmek istenen kişi devlet adamı ise Ankara'da kendisinin sıkça ziyaret edilmesi ve isteklerin sadelikle izah edilmesi mantığı vardır. Yapılan görüşmeler sırasında dostluk ilişkisinin kurulmasına dikkat edilmektedir. Bu ziyaretler sırasında eğer muhatap ile geçmiş yaşantılarda bir kesişim yaşanmış ise bunları hatırlatmak yolu ile samimiyet arttırılmaktadır. Yine lobici ve muhatabı aynı şehirlerde doğmuş ise buradan da bir ortaklık kurulmaya çalışılmaktadır. Lobicilik tekniklerinden tehditte ise istenen şekilde davranmaması halinde siyasetçiye verilen maddi imkanların kesileceğinin bildirilmesi ve yeni seçimlerde tekrar seçilemeyeceğinin empoze edilmesi ön plandadır. Muhatabın özel hayatının basına ya da akrabalarından birilerine servis edilmesi tehditin uygulanmış şeklini ifade etmekte ve şantaj olarak isimlendirilmektedir. Rüşvet ise lobici tarafından muhataba cazip maddi ya da manevi kazancın sunulmasını ifade etmektedir.¹⁶¹

3.4. Türkiye'nin Lobicilik Faaliyetlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

Türkiye'deki lobicilik faaliyetlerinin genel görüntüsü sorunların geçici çözümlerine odaklanmış halde olduğundan profesyonel bir lobicilik uygulaması yapılamamaktadır. Bu durum pek çok usulsüz uygulamanın da gerçekleştirilmesini beraberinde getirmektedir. Tüm bunlar gerek ülke imajının sarsılması açısından

¹⁶⁰ Zeynep Yürük Silahtaroglu, "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları ve Lobicilik Faaliyetleri", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004, s. 146.

¹⁶¹ Şeyda Top, "Lobicilik ve Türkiye'de Lobi Faaliyetleri", Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2017, s. 40-42; Erkut Eroğlu, "Siyasal Karar Alma Süreci Aktörlerinden "Baskı Grupları ve Lobicilik" Üzerine Bir İnceleme", Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale 2021, 87-93.

gerekse de hak kayıplarının yaşanması açısından olumsuzluklar doğurmaktadır. Öyle ki Türkiye’de lobicilik adı altında yapılan faaliyetlerin lobiciliğin demokratik doğasından uzak uygulamaları kavramın yanlış tanınmasında da etkili olmaktadır.

Türkiye lobiciliğinin temel uygulama sahasının ekonomi ve siyaset olduğu düşünüldüğünde diğer alanlardaki gelişime lobicilik anlamında katkı verilememesi de büyük bir eksiklik oluşturmaktadır. Lobicilik faaliyetlerinin basın ve yayın araçları ile yaptığı propaganda ve yönlendirmeler toplumun odak noktasının da siyaset ve ekonomiden öteye geçememesine neden olmakta ve sığ bir toplum yapısı desteklenmektedir. Normalde lobicilik faaliyetlerinin pek çok olumlu yansıması mümkün iken Türkiye örneğinde kötü uygulama ve sonuçlar ön plana çıkmaktadır.

Türkiye’de ülke içi lobiciliğin temeli gayri etik uygulama yöntemleri ile ilerletilmektedir. Rüşvet, iltimas, şantaj gibi teknikler sıkça kullanılmaktadır. İyi olana kötü yolla ulaşmanın çoğu zaman mümkün olmadığı düşünüldüğünde sonuçlar da hayal kırıklığı yaratabilmektedir. Örneğin rüşvet ile başa gelen bir siyasetçi sonrasında kendi uygulamalarında da bunu devam ettirme potansiyeline sahip olabilmektedir.

Türkiye’nin dış ilişkilerinde uyguladığı lobicilik faaliyetlerinin hedefi pek çok diğer ülkenin de olduğu gibi Amerika’dır. Bu anlaşılabilir bir hedeftir. Öyle ki tarihsel süreçte Amerika ile olan temaslar, bağitlar ve lobiciliğin ana merkezinin Amerika olması gibi etmenler düşünüldüğünde bu ülkedeki gelişmelerin öncelenmesi akla yatkındır. Fakat lobiciliğin yalnızca Amerika’ya bağlı yürütülmesi ise eleştirilebilir. Türkiye’nin Amerika dışında da bazı lobileri olmakla birlikte yeterli düzeyde temsil olmadığından bu eleştiri karşılığını bulmaktadır.

Türkiye’deki lobicilik faaliyetlerinin 1980 sonrası dönemde hiç olmadığı kadar ilerleme göstermesi sevindiricidir. Bu tarihlerden itibaren küreselleşmenin ve sanayileşmenin etkisi ile orta ve uzun vadeli lobicilik planları işletilebilmiştir. Yine siyaset ve ekonomi dışındaki alanlarda da lobicilik faaliyet alanının genişletilmesi umut vericidir. Bu tarihlerde TEMA, Doğal Hayatı Koruma Vakfı, Greenpeace Akdeniz, Doğa Derneği gibi çevreci lobi örnekleri vardır. Bu alanların sanat, teknoloji, kültür, bilim gibi alanlara da yayılması faydalı olabilir.

Türkiye lobiciliğinin en büyük zafiyeti halkla ilişkiler uzmanları tarafından değil zengin iş adamları ve siyaset çevrelerince yürütülüyor oluşudur. Oysaki güzel sonuçlar alınmak isteniyorsa lobicilerin özel eğitilmiş profesyoneller olması bir

zorunluluktur. Türkiye'nin lobicilik manasında uzmanlar yetiştirmeye faaliyetlerin yürütülmesini bu uzmanlara bırakmaya ihtiyaç duyduğu söylenebilir.

Türkiye lobicilik anlamında hukuki bir altyapı geliştirmediğinden kişilere bağlı olarak değişiklik gösterebilen uygulamalar lobicilik adı altında işletilmektedir. Eğer sistemli bir lobicilik arzu ediliyorsa öncelikle lobiciliğin sınır ve yetkilerinin yasalarla güvence altına alınması ve belirlenmesi gerekmektedir.

Türkiye lobiciliğinin durumu toplumun bilincinde de “torpil” mantığı ile yerleşmiştir. Halk arasında lobicilik işini garı resmi yollardan çözenin meşru bir yöntemi olarak algılanmaktadır. Bu algı lobiciliğin gelişmesine de önemli derecede olumsuz etki yapmaktadır.

Türkiye’de özel olarak lobicilikle uğraşan bir kurumun olmamasına karşın bu ihtiyacın iletişim şirketleri ile karşılanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu şirketlerin uzmanlık anlamında yetersizlikleri dışında pek çoğunun zayıf etik kaygılarının olduğu da görülmektedir.

Türkiye'nin Afrika ülkelerinde yürüttüğü lobicilik faaliyetlerinde tarihsel bağlama asimetrik bir durum söz konusudur. Keza Osmanlı Devleti döneminden itibaren ilişkide olan iki bölgenin etkileşimi gerektiğinden düşük seviyededir. Çin, İngiltere ABD, Fransa, Almanya, Rusya gibi aktörlerin bölgede Türkiye’den çok daha etkili lobicilik yürüttüğü görülmektedir. Son dönemlerde Türkiye tarafından bölgeye gerçekleştirilen eğitim, kültür ve ekonomi alanındaki yatırımlar artmışsa da halen daha yetersiz olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin ABD’de Yürüttüğü lobicilik faaliyetlerinde her ne kadar diğer ülkelerde yürüttüğü lobi faaliyetlerine oranla daha fazla Türk lobi şirketi görev yapsa da lobiciliğin merkezi olan ABD’de diğer ülkelerin faaliyetleri ve kurumları karşısında yetersiz bir görüntü söz konusudur. Türkiye'nin ABD’deki nüfus azlığı ve finans zorluğu nedeni ile lobicilik faaliyetlerini daha çok yerel lobicilik firmaları ile yürüttüğü anlaşılmıştır. Etkili bir lobicilik için ABD’deki Türk lobileri devlet tarafından daha fazla desteklenmelidir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz’de hakim ülkelerden biri olması nedeni ile ne Kıbrıs’tan ne de tarihsel süreçte elde ettiği kazanımlarından vazgeçmesi mümkün görünmemektedir.

Kıbrıs'ın jeostratejik önemi Akdeniz açıklarında bulunan alternatif enerji kaynakları ile daha da arttığı düşünüldüğünde Yunan-Türk anlaşmazlığının süreceği anlaşılmaktadır. Dolayısı ile Türkiye'nin uluslararası destek sağlamak adına Yunan lobiciliği ile başedebilecek alternatifler düşünmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin uluslararası sahada en etkili lobcilik faaliyeti yürüttüğü hedefin Afrika kıtası olduğu anlaşılmaktadır. Burada Türk düşmanı lobilerin görece az olmasının bu başarının temeli olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun sürdürülebilir olması adına buradaki lobi faaliyetlerinin köklü hale getirilmesi faydalı olabilir.

Sonuç olarak Türkiye'nin mevcut yasalarla uyumlu, açık, lobi hukukunun tesisine acil şekilde ihtiyacı vardır. Bu yapılabilirse Türkiye'nin demokratikleşme süreci hızlanabilir, uluslararası alandaki imajı olumlu olabilir. Yine yabancı ülkelerin Türkiye'deki lobcilik faaliyetlerinin denetlenmesi yolu ile ülke ulusal çıkarı desteklenebilir.

SONUÇ

Diplomasi ve lobicilik kavramları ile ilgili pek çok tanım tespit edilmiş olup kavramlara dair net bir tanımlamadan bahsetmek güçtür. Kavramların tanımlanmasındaki zorluğun, her ülkenin kendi diplomasi ve lobicilik sürecinin münhasır şekilde gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır. Küreselleşme ile birlikte ortak diplomasi ve lobicilik tanımlamalarının sayıca arttığı göz önünde bulundurulduğunda bu yargı desteklenmektedir.

Diplomasi türlerinin bazen birbirinin tamamlayıcısı olduğu bazen de birbirinin eleştirisi olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Nasıl kabul edilirse edilsin her bir diplomasi türünün uygun zaman ve şartlarda sonuç verme potansiyelinin olduğu ve diplomasi türlerinin gün geçtikçe daha da esnek ve alan aşan bir mahiyete evirildiği görülmektedir. 21. Yüzyılın popüler diplomasi olarak da kamu diplomasisi ön plana çıkmaktadır.

Lobicilik kavramı her ne kadar ilk oluşumunda kötü algılamalar ile hatırlansa da sonrasında demokratik yönetimlerin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Kullanılan lobi tekniklerinin gayri etik unsurları da içermesi kısmen demokrasi algısına gölge düşürse dahi bu uygulamalar daha çok gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelere atfedilmektedir. Gelişmiş ülkelerin lobicilik faaliyetleri daha çok uzmanlık alanlarının genişletilmesi, finans desteği ve bilgi aktarımı şeklinde uygulanmaktadır.

Lobicilik faaliyetlerinin uygulayıcısı olan lobiciler aynı zamanda birer halkla ilişkiler uzmanıdır. Lobicilerin hedefleri ile alakalı ön çalışmaları, hazırladıkları raporlar ve finans güçleri, başarılarını belirleyen temel kriterlerdir.

Lobicilik faaliyetlerinin ilk isimlendirmesi İngiltere olmakla birlikte lobiciliğin anavatanı Amerika'dır. Bu açıdan uluslararası düzeyde lobicilik faaliyeti yürütmek isteyen her ülkenin Amerika'da lobi kurması kaçınılmazdır.

Farklı lobi türleri ve araçları birlikte ya da ayrı ayrı kullanılabilir. En doğru hamleyi alanında uzman lobici vermelidir fakat ifade etmek gerekir ki en etkili lobicilik yöntemi doğrudan lobicilik en etkili araç olarak ise finans desteği kabul edilmektedir.

Osmanlı Devleti kuruluşundan duraklama dönemine kadarki süreçte ad hoc diplomasi izlemiştir. Kendini diğer liderlerden üstün gören padişahlar, elçi

kabullerinde gelen elçileri aşağılamış, yabancı ülkelere gönderdikleri elçileri de bir lütuf olarak değerlendirmişlerdir. Bu diplomasi modeli, sınırların ve gücün verdiği güven ile yakından ilgilidir.17. yüzyıl başlarından itibaren Avrupa üstünlüğünün öne çıkması Osmanlı diplomasisinin bir iç sorgu geçirmesine neden olmuşsa da yapılan ıslahatlarda diplomasi anlamında köklü yenilikler gözlemlenmemektedir. Bahsedilen yenilikler 18. yüzyıl sonlarında Avrupa’da daimi elçiliklerin açılması ile başlatılabilmektedir. Bundan sonraki süreçte egemen eşit aktörler olarak Osmanlı diplomasisi temsil edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, diplomasi ve bir diplomasi türü olan lobicilik faaliyetlerini yüksek oranda Osmanlı Devleti’nden almış fakat Cumhuriyet rejimi ile bu mirasa yeni değer ve anlamlar katabilmiştir. Osmanlı klasik diplomasinin yansımaları daha çok cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanmıştır. Bunun nedeni Osmanlı Devleti kurum ve memurlarının kısmi değişikliklerle Cumhuriyet yönetiminde de aktif olmasıdır. Cumhuriyetin olgunlaşmaya başladığı ulus inşa süreçlerinin ve yurt dışı ilişkilerinin yoğunlaştığı dönemlerde ise Osmanlı klasik diplomasisinin yerini daha esnek ve dostane bir diplomasi modeli almıştır. Bu diplomasi Mustafa Kemal Atatürk’ün “yurtta ve dünyada barış” ifadesi ile özdeşleşmiş bir diplomasıdır. Türkiye’nin kurucu liderlerinin demokratik nitelikli batı fikirlerinden de etkilendiği bilinmektedir.

Türkiye’deki lobicilik faaliyetlerinin hukuki altyapısı ve dolayısı ile de uygulanma biçimi oldukça sınırlıdır. Lobicilik adı altında yürütülen süreçlerin ekseriyeti gayr-i etik ve demokratik olmayan usuller içermektedir. Örneğin; rüşvet, tehdit, şantaj.

Türkiye’de lobicilik faaliyetleri uzman kuruluş ya da halkla ilişkiler uzmanları vasıtası yerine iletişim firmalarınca yürütüldüğünden profesyonellik sağlanamamakta ve lobicilik algısı seçim propagandalarına destekten öteye geçememektedir. Böylece Türkiye lobiciliğinin temeli siyaset ve ekonomi üzerine kurgulanmış ve siyasetçiler ve zengin iş adamlarının tekelindedir. Bu durum ülke toplumunun lobiciliğe ve lobicilere karşı olumsuz izlenim kazanmasında etkili olmaktadır. Öyle ki Türk halkı lobiciliği “pis işlerin yapılması” olarak algılamaktadır.

Türkiye’nin lobicilik faaliyetlerinin ülke dışındaki ana hedefi Amerika’dır. İki ülkenin tarihsel geçmişe sahip olması, bağlı olunan uluslararası bağlar ve ABD’nin

lobiciliğin kalbi olması gibi nedenler bunun anlaşılabilir temel nedenleridir. Amerika'daki Türk lobilerinden en aktifi Türk Teavün Cemiyeti ve Amerika Türk Öğrencileri Birliği'dir.

Türkiye'deki lobicilik faaliyetlerin acil şekilde iyileştirilmesi için diğer ülkelerdeki lobicilikle alakalı hukuki metinlerin incelenmesine başlanmalıdır. Ortaya çıkarılacak lobicilik kanununda, lobiciliğin tanımı iyi yapılmalı ve açık, sınırları iyi belirlenmiş olmalıdır.

Türkiye'de lobiciliğe dair toplumun algısının iyileştirilmesi için konu ile alakalı örnek uygulamaların yanı sıra eğitim kurumlarında, derneklerde lobicilikle alakalı bilgilendirmeler fayda sağlayabilir.

Türkiye lobicilik faaliyet alanının ekonomi ve siyaset dışındaki alanlara da kaydırılması gerekmektedir. Özellikle teknoloji ve sanat gibi alanlar öncelenmelidir.

Lobicilik faaliyetlerinin uluslararası imaj noktasında önemi hafife alınmamalıdır. Türkiye'nin yurtdışındaki lobi faaliyetlerine önem verildiği kadar yabancı ülkelerin de Türkiye'de yürüttükleri lobi faaliyetleri yakından takip edilmeli ve önceden belirlenmiş hukuksal sınırlarda faaliyet yaptıklarından emin olunmalıdır.

Türk dış politikasında lobicilik faaliyetlerinin daha sistemli hale getirilmesi ulusal çıkarların korunması noktasında önemli bir gereklilik olduğundan Türk lobiciliğinin Avrupa standartlarına taşınması faydalı olabilir. Yine yabancı lobi faaliyetlerinin hukuksal boyutu ve hareket serbestisinin net bir şekilde ortaya konulması da bu düşünülebilir.

Türkiye'nin lobicilik yaptığı hedef ülkeler özelinde bir değerlendirme yapmak gerekirse Yunanistan ve Ermenistan'a karşı yürüttüğü lobi faaliyetlerinde bu ülkelerin gerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Gerek Yunanistan gerekse de Ermenistan ABD dışında pek çok şirket ile Türkiye aleyhine imaj oluşturmaya karşın Türkiye'nin daha çok ABD'deki lobi şirketleri ile bu durumu bertaraf etmeye çalıştığı görülmektedir. Dolayısı ile yetersiz kalınmaktadır. Bununla birlikte yetersizlik yalnızca lobi firmaların faaliyet gösterdikleri ülke kısıtlılığından kaynaklanmamakta aynı zamanda sayı, nitelik, uygulama araçları gibi konularda da sorunlar mevcuttur.

Türkiye'nin Afrika ülkelerinde yürüttüğü lobicilik faaliyetlerinde tarihsel bağlama asimetrik bir durum söz konusudur. Keza Osmanlı Devleti döneminden

itibaren ilişkide olan iki bölgenin etkileşimi gerektiğinden düşük seviyededir. Çin, İngiltere ABD, Fransa, Almanya, Rusya gibi aktörlerin bölgede Türkiye'den çok daha etkili lobcilik yürüttüğü görülmektedir. Son dönemlerde Türkiye tarafından bölgeye gerçekleştirilen eğitim, kültür ve ekonomi alanındaki yatırımlar artmışsa da halen daha yetersiz olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin ABD'de Yürüttüğü lobcilik faaliyetlerinde her ne kadar diğer ülkelerde yürüttüğü lobi faaliyetlerine oranla daha fazla Türk lobi şirketi görev yapsa da lobciliğin merkezi olan ABD'de diğer ülkelerin faaliyetleri ve kurumları karşısında yetersiz bir görüntü söz konusudur. Türkiye'nin ABD'deki nüfus azlığı ve finans zorluğu nedeni ile lobcilik faaliyetlerini daha çok yerel lobcilik firmaları ile yürüttüğü anlaşılmıştır. Etkili bir lobcilik için ABD'deki Türk lobileri devlet tarafından daha fazla desteklenmelidir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de hakim ülkelerden biri olması nedeni ile ne Kıbrıs'tan ne de tarihsel süreçte elde ettiği kazanımlarından vazgeçmesi mümkün görünmemektedir. Kıbrıs'ın jeostratejik önemi Akdeniz açıklarında bulunan alternatif enerji kaynakları ile daha da arttığı düşünüldüğünde Yunan-Türk anlaşmazlığının süreceği anlaşılmaktadır. Dolayısı ile Türkiye'nin uluslararası destek sağlamak adına Yunan lobciliği ile başedebilecek alternatifler düşünmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin Ermeni lobileri ile mücadelede eksiklikler yaşadığı görülmektedir. Bu konuda Ermeni lobilerinin dünyaca kabul edilmiş sistemli yapısının yanı sıra Türk lobi yürütücülerinin de nitelik olarak sorumlu olduğu anlaşılmaktadır. Gerek sayıca gerekse de Türk lobilerinin ülke içindeki karışıklıklara karşı olan kırılğan yapısı bu manada revize edilmelidir.

Türkiye'nin uluslararası sahada en etkili lobcilik faaliyeti yürüttüğü hedefin Afrika kıtası olduğu anlaşılmaktadır. Burada Türk düşmanı lobilerin görece az olmasının bu başarının temeli olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun sürdürülebilir olması adına buradaki lobi faaliyetlerinin köklü hale getirilmesi faydalı olabilir.

KAYNAKÇA

- Abdurahmanlı Elvin, Bağış Egemen, “Diplomasi Tanımı ve Uluslararası Konjonktürde Mevcut Olan Diplomasi Türleri”, Anadolu Akademi, 2021.
- Açıkses Erdal, “Lobicilik, ABD’de Ermeni Diasporasının Oluşması, Yaptığı Propaganda ve Lobi Faaliyetleri”, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2004.
- Ahmet İlkay Ceyhan, “Dijitalleşen Kamu Diplomasisi Üzerine Kısa Bir Analiz”, *IJEASS*, 3/2, 2020.
- Ak, Mehmet, “Firmalarda Kurumsal Kimlik”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 1996.
- Akçapar Burak, “Diplomaside Siyasi Girişimcilik: Barış İçin Arabuluculuk Girişiminin On Yılı”, *Uluslararası İlişkiler*, 18/69, 2021.
- Akdağ E. Küçüşenel S. ve Barış U. Ü., “Bir Oyun Teorisi Örneği İle Lobicilik”, *İktisat ve Toplum*, 2005.
- Akın, V.(2004). “Amerika’da İlk Türk Lobisi: Türk Teavün Cemiyeti (Turkish Welfare Association)”. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 20.
- Akşener R.S, “İnsan Hakları İzlemeye Dayalı Lobicilik Rehberi”, 2022.
- Alemdar Ahmet, “Kültürel Diplomasi: Almanya ve Türkiye Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2018.
- Alkan Necmettin, Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, Mehmet Öz, “Osmanlı Diplomasisi”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Altay Kemal Mustafa, “Lobicilik ve Propaganda Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği’nde Lobicilik Faaliyetleri ve Türkiye’nin ABD’de Yürüttüğü Lobicilik Çalışmaları”, Yüksek lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara 2017.
- Arı, T., “Amerika’da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika Türk, Yunan, Ermeni, İsrail ve Arap Lobilerinin ABD’nin Dış Politikasına Etkileri”. 5. Baskı, İstanbul: Dora Yayınları, 2015.
- Arı, Tayyar, “Amerika’da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika”, Bursa, MKM Yayınları, 2009.
- Arı, Tayyar, “Amerika’da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika”, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2000.

- Arvas Ahmet Furkan, “Türkiye’nin Kamu Diplomasisinde Medyanın Önemi: TRT AVAZ Örneği”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2022.
- Aslan S., “Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemlerinden Biri Olarak Lobcilik”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015.
- Aslan Seyfettin, “Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemlerinden Biri Olarak Lobcilik”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 23, 2015.
- Aslı Yağmurlu, “Kültürel Diplomasi: Kuram ve Pratikteki Çerçevesi”, Selçuk İletişim, 12/2, 2019.
- Aydın Gamze, “Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerinde Lobcilik Faaliyetlerinin Rolü ve Siyasete Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale 2022.
- Barış Özdal, “Dijital Diplomasi”, Tesam Strateji, 2023.
- Batuhan Erdi Şahin, “Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisi: Afrika-Nijerya Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Karabük 2022.
- Baydemir, M., “Türkiye’nin “Afrika Açılımı”: Yükseköğretimde Sahraaltı Afrikalı Öğrenci Hareketliliği (2013- 2018)”. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2020.
- Bayramoğlu N. Nisa, “Amerika Birleşik Devletleri’nde Lobi Faaliyetleri”, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara 1985.
- Betül Çatal, “Küresel Diplomasi: Prexenos’tan Dijital Diplomasiye”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya 2015.
- Beyaz, G, “ABD Siyasetinde Etnik Lobi Kuruluşlarının Rolü ve Karşılaştırmalı Türk Lobisi Örneği”. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü, Çanakkale 2011.
- Canöz Kadir, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, “Halkla İlişkiler Uygulaması Olarak Lobcilik: Ankara Ticaret Odası (ATO) Örneği,” Doktora Tezi, Konya 2007.
- Çalışkan Burak, “Ermeni Diasporası ve Lobi Faaliyetleri”. İNSAMER, 2021.
- Çeçen Ahmet Faruk, Bulut, Serkan Ayçin Tuğçe,(2021). “Doğu Akdeniz Meselesinde Yunan Lobisinin Türkiye Karşıtı Faaliyetleri”, İletişim ve Diplomasi 6.
- Çelik, M.(2021). ABD’nin Türkiye’ye Silah Ambargosu ve Yahudi Lobciliği (1975). *Journal of History School*, 50.
- Çerçi Vuslat, “Avrupa Birliği’nde Lobcilik”, Bitirme Tezi, Ankara 2006.

- Çiftçi Hilal, “Osmanlı Devleti’nin XVIII. Yüzyılda Diploması Alanında Geçirdiği Değişimin Diplomatik Dile Yansıması”, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2018.
- Çomak İhsan(2011). Türkiye’nin Afrika Politikası ve Sağlık Sektöründe Çalışan Türk STK’ların TİKA’nın Desteğinde Afrika’da Yürüttüğü Faaliyetlerin Bu Politikaya Etkisi, Avrasya Etüdüleri Dergisi, 40.
- Daşdemir Hasan, “Lobicilik Faaliyetleri Çerçevesinde Amerika Türk Öğrencileri Birliği’nin Kuruluşu ve İlk Faaliyetleri”, *History Studies*, 2021.
- Dursun Davut vd., “Siyaset Bilimi”, Anadolu Üniversitesi, Siyaset Bilimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2018.
- E. Yılmaz, “Doğu Akdeniz’deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikasının Dünü ve Bugünü”, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 12, 2020.
- Ekşi Muharrem, “Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası”, Siyasal Kitabevi, Ankara 2018.
- Ekşi Muharrem, “Türkiye’de Kamu Diplomasisi: Ortaya Çıkışı, Kurumsal İnşaa Süreci ve Uygulanışı (2002-2013)”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014.
- Elçi İsmail Hakkı, “Osmanlı Diplomasisi ve Gelişim Süreci”, *The Journal Of Ottoman Studies*, 2019.
- Emel Tanyeri Mazıcı, Tarık Kodal, “Kültürel Diplomasi Aracılığıyla Ülke İmajı: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Perspektifinden Bir Araştırma”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/39, 2015.
- Engin Begüm, “Lobicilik Faaliyetleri ve İlgili Süreç ve Yöntemler Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE 1993.
- Er Müjde, “Dünyada ve Türkiye’de Baskı Grupları, Lobicilik Faaliyetleri ve Halkla İlişkiler Açısından Önemi”, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1995.
- Eren Erdem, “Geleneksel Diplomasiden Modern Diplomasıye Diplomasinin Tarihsel Evrimi”, *Uluslararası Eşitlik Politikaları Dergisi*, 2/1, 2022.
- Ergüven Nasıh Sarp, “Uluslararası Hukukun Tarihsel Boyutuyla Diplomasinin Kurumsal Gelişim Süreci”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016.
- Eroğlu Erkut, “Siyasal Karar Alma Süreci Aktörlerinden “Baskı Grupları ve Lobicilik” Üzerine Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale 2021.
- Eslen-Z. H., “Türk Ceza Kanunu Değişiminde Kadın Aktivistler: Bir Lobicilik Hikâyesi”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15/1, 2012.

- Etik Onurhan, “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ndeki Lobi Faaliyetleri”, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul 2014.
- Fırat, M. ve Tepeba U. Ş.(2010). “Türkiye-Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı ve Afrika Açılımında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”, İstanbul: AÇAUM,
- Hikmet Öksüz, İsmail köse, “Türkiye’nin Amerikalı Dostları Cemiyeti’nin Kuruluşu ve Faaliyetler”, Akademik Bakış, 1/10, 2016, s. 10-15.
- Gün Ahmet Fethi, “Halkla İlişkiler Bağlamında Kamu Diplomasisi ve Türk Diplomasisine Mükemmellik Önerisi”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004.
- Gün Mehmet Salih, “Parlamentar Diplomasi”, TBMM Araştırma Merkezi, 2008.
- Güneş Mehmet, “Diplomasi Kavramları Sözlüğü”, SDE Yayınları, 2021.
- Hikmet Öksüz, İsmail köse, “Türkiye’nin Amerikalı Dostları Cemiyeti’nin Kuruluşu ve Faaliyetler”, Akademik Bakış, 1/10, 2016.
- İşbilir, A.C, “Afrika’da Faaliyet Gösteren Türk STK’ların Barış İnşa Edici Kapasitesi”, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 2021.
- İşbilir, A.C., “Afrika’da Faaliyet Gösteren Türk STK’ların Barış İnşa Edici Kapasitesi”, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 2021.
- J. Melissen, S”ummit Diplomacy Coming Age”, Netherlands Institute of International Relations Clingendael, Hollanda Netherlands, 2003.
- James, A., ve Berridge, G. A, “Dictionary of Diplomacy”. UK: Palgrave Macmillan. 2003.
- Kantarcı Şenol, “ABD ve Kanada’da Ermeni Diasporası: Kuruluşlar ve Faaliyetleri”, *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, 2001.
- Kantarcıoğlu Tuğba Arslan, “Avrupa Parlamentosu'nun Değişen Rolü: Avrupa Parlamentosu’nda Lobcilik”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2019.
- Kapani Münci, “Politika Bilimine Giriş”, 33. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara 2013.
- Khalilov Firdovsi, “Amerika Birleşik Devletleri’nde Türk Lobi Çalışmaları”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.
- Kılıçaslan Emine, “Devletlerarası İlişkilerde Kamu Diplomasisi: Türkiye Örneği”, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2018.

- Kiraz Sami, “Uluslararası Arabuluculuğa Dair Değişen Yaklaşımlar ve Türkiye’nin Arabuluculuğun Dönüşümündeki Rolünün İncelenmesi”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 2020.
- Kissinger Henry, “Diplomasi”, Çeviren: İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2000.
- Kocabıyık Hasan, “Değişen Diplomasi Anlayışı, Kamu Diplomasisi ve Türkiye”, *Avrasya Etütleri*, 55/1, 2019.
- Kodaman Timuçin, Akçay Ekrem Yaşar, “Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye’ye Bıraktığı Miras”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2010.
- Levent Abdulgafur, “Osmanlı Diplomasisinde Dönemsel Değişimin Dinamikleri”, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018.
- Memmedova Aynur, “Halkla İlişkiler Disiplini ve Lobicilik: ABD’de Gerçekleştirilen Türk ve Ermeni Lobi Faaliyetlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.
- Orakçı Serhat(2011). Afrika’da Küresel Rekabet ve Türkiye, *Avrasya Etütleri Dergisi*, 40.
- Özkan Selim Hilmi, “Osmanlı Devleti ve Diplomasi”, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Özsöy, O.(1999). Türkiye'nin ABD'deki Tanıtımında Lobi Şirketlerinin Kullanımı ve Türk Lobiciliğinin Karşılaştığı Zorluklar . *Marmara İletişim Dergisi*. 10/10.
- Silahtaroglu Zeynep Yürük, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları ve Lobicilik Faaliyetleri”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.
- Sönmezoğlu Faruk, “Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi”, Der Yayınları, İstanbul 2012.
- Şener B. Taner, “Lobicilik, ABD’de Ermeni Diasporasının Oluşması, Yaptığı Propaganda ve Lobi Faaliyetleri”, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2004.
- Şimşir, B. N. "Cumhuriyetin İlk Çeyrek Yüzyılında Türk Diplomatik Temsilcilikleri ve Temsilcileri (1920-1950)". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 22, 2006.
- Tan Sinem, “Kamu Diplomasisi Çerçevesinde Türkiye’nin Bosna- Hersek ve Sırbistan Politikası”, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon. 2015.

- Top Şeyda, “Lobicilik ve Türkiye’de Lobi Faaliyetleri”, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017.
- Ünlü Nurhayat, “Lobicilik Kavramı ve ABD’deki Türk Lobisi”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003.
- Ünyılmaz Habip, “Uluslararası Toplumda Uyuşmazlıkların Diplomatik Yollarla Çözümü”, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2016.
- Yıldırım Tansu, Amerika Birleşik Devletlerinde Lobicilik ve Silah Ambargosu Üzerinde Yunan Lobisinin Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 1994, s.63-65.
- Yılmaz T., Stratejik Güç; Lobicilik.
- Zhanburshina Malika, “Bağımsız Türk Topluluklarından Kazakistan’ın Lobicilik Algısı”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.
- Zicin Y. ve Emre Ş. Y., “Lobicilik Raporu”, *Orta Anadolu Kalkınma Ajansı*, 8/34, 2015.
- <https://www.yee.org.tr/tr/haber/yee-afrikada-ornek-teskil-edecek-yeni-islere-imza-atacak> ET: 15.07.2023.
- <https://www.tuicakademi.org/baski-gruplari-ve-lobicilik-abd-ve-turkiye-uzerine-bir-inceleme/>, E.T: 15.01.2023.
- https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-afrika-stratejileri-sektorel-degerlendirme-toplantisinin-acilisinda-yaptiklari-konusm.tr.mfa E.T: 15.07.2023.
- <https://ordaf.org/bati-afrikada-iki-lider-senegalde-macron-ve-erdogan/> E.T: 15.07.2023.
- <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/maarif-vakfi-icin-2018-afrikada-basarilarla-dolu-bir-yil-oldu/1379464> ET: 15.07.2023.
- <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/guney-afrikada-turk-lobisi-5348640> E.T: 15.07.2023.
- <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=20812> E.T: 15.07. 2023.
- <https://www.dunya.com/ekonomi/039afrika-ve-ortadogu039da-lobiler-olmazsa-is-yapmaniz-cok-haberi-223893> E.T: 15.07.2023.
- <https://www.aydinlik.com.tr/haber/abddeki-yunan-lobisi-trumpin-turkiyeye-f-35-ambargosundan-mutluyuz-100343> ET:14.07.2023.

<http://www.turkishgreek.org/index.php/iki-uelke-arasindaki-temel-sorunlar-ve-taraflarin-yaklasimlari/tuerkiye-kars-t-lobi-ve-propagandalar> ET:14.07.2023.

<https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/asli-aydintasbas/darbe-girisimi-sonrasi-turkiyenin-anlastigi-lobi-kurulusu-580535> E.T: 30.07.2023.

<https://www.odatv4.com/guncel/erdogan-ve-gulenin-lobi-savasi-0708161200-98716>
ET: 01.08.2023.

<https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/ermeni-diasporasinin-turkiye-abd-iliskilerine-etkisi/> ET: 01.08.2023.

TABLolar LİSTESİ

- Tablo 1:** Kamu Diplomasisi ile Klasik Diplomasinin Karşılaştırılması. 34
- Tablo 2:** Türk Teavün Cemiyet'inin 1923'teki Faaliyetleri.(Akn, a.g.e., s. 491'den alınmıştır)..... 57
- Tablo 3:** Türkiye'nin Yurt Dışındaki Lobi Faaliyetlerini Yapan Kuruluşlar. (Firdovsi Khalilov, a.g.e., s. 138-147'den derlenmiştir). 79

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Türk-Amerikan Derneği Binası.	59
Şekil 2: 2014-2018 Arası Dönemde Türkiye'nin ABD'deki Lobicilik Harcamaları (Courthousenews).	61

ÖZGEÇMİŞ

Muhammed DERVİŞ, 2015-2019 yılları arasında Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünde lisans eğitimini tamamladı. 2019 yılında Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı. Halen aynı Anabilim Dalında eğitimini sürdürmektedir.